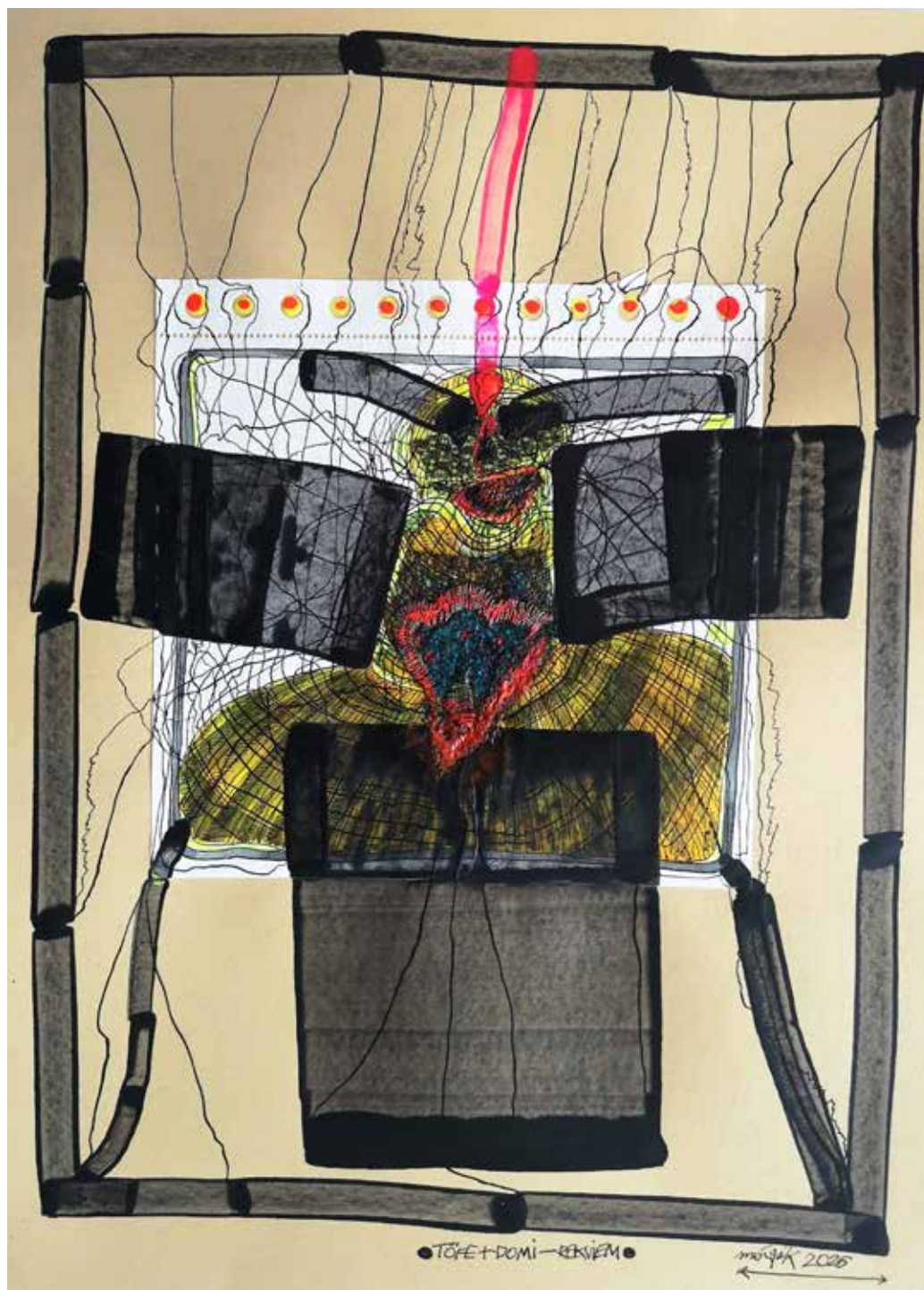
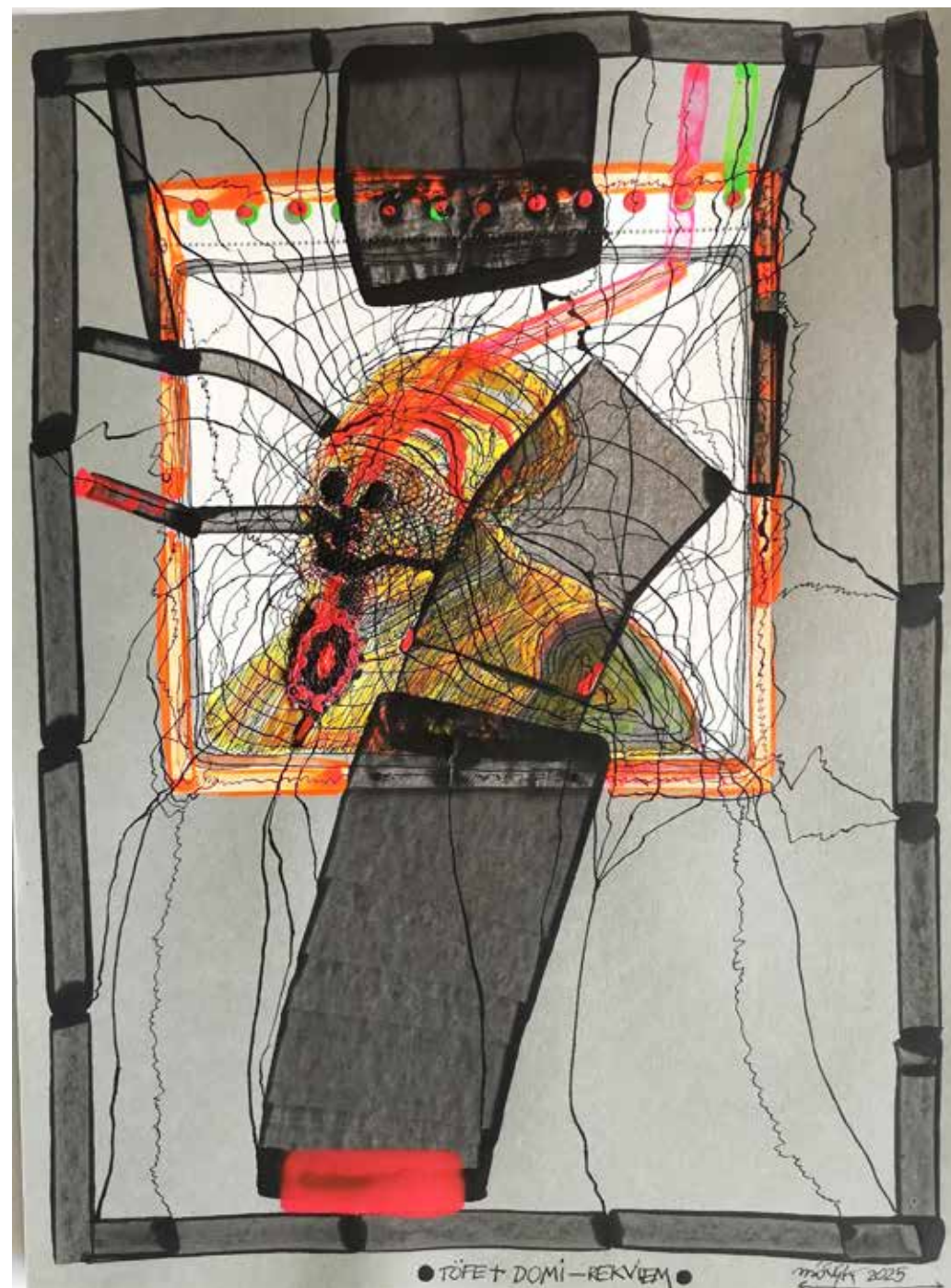

Maurits Ferenc rajza

Maurits Ferenc rajza

VÁR UCCA MŰHELY
irodalmi és művészeti lap

XXVI. évfolyam, 88. szám
2025/2

Főszerkesztő:
Fenyvesi Ottó

Szerkesztő:
Kilián László

Kiadja a Művészetek Háza,
Veszprém, Vár utca 17.

Telefon:
+36-88-425-204

Drótposta:
varuccamuhely@gmail.com

Borítóterv:
Áfrány Gábor

Korrektor:
Erdőhádi Károly

Kéziratokat nem őrzünk meg
és nem küldünk vissza!

A kiadásáért felel:
Grászli Bernadett,
a Művészetek Háza Veszprém
igazgatója

Nyomdai munkálatok:
OOK-Press Kft., Veszprém

Tördelés:
Dénes Tamás

ISSN 1586-7838

Támogatók:
Veszprém Megyei Jogú Város
Önkormányzata

Művészetek Háza Veszprém

Tartalom

Jenei Gyula: Balaton	3
Ayhan Gökhan: Edzés	5
Acsai Roland versei	6
Győri László verse	8
Fellinger Károly versei	9
Mika Gabriella elbeszélései	12
Gombás Katalin versei	18
Sophie Marton versei	23

KÖNYVRŐL KÖNYVRE

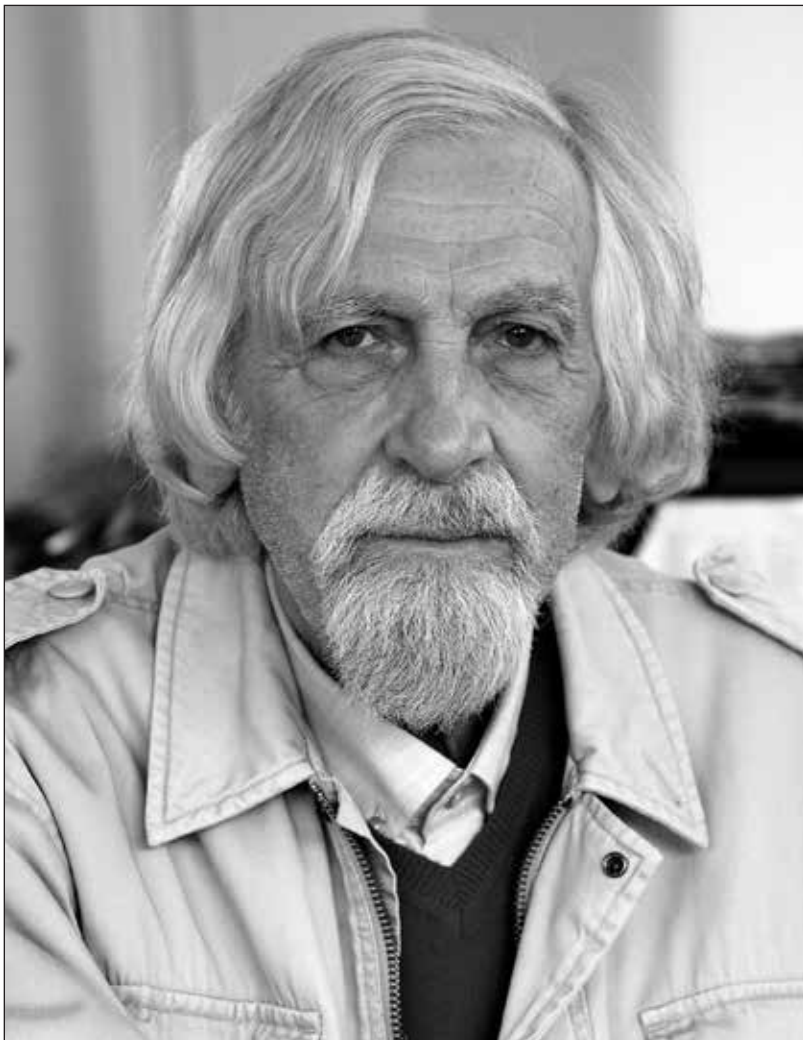
Bence Erika: Vallomásos, epikus áradás (Jenei Gyula)	25
Hörcher Eszter: A szemlélődés szabadsága (Tóth Erzsébet)	27
Mosonyi Kata: Magyar Attenborough (Egressy Zoltán)	36
Pávilicz Adrién írása Molnár Krisztina Rita köyvéről	43
Szemes Péter: Személyes szerelmes földrajz (Németh István Péter)	45
Sándor Zoltán: Disznók, pockok, varjak, kukacok (Vladan Matijevi)	48

Simek Valéria versei	59
Oláh András versei	61
Kozma Vince: Magányos öreg a nádas körül	63
Bojtor Iván: Visszatérők	65
Pálóczi Antal: Csak egy repülő	73
Vucskó Vera: Hortus secretorum – Stoicismus	76
Szűcs Bertalan versei	85
Siska Péter versei	89

Tolnai Ottó: Éljen a király!	93
Váraday Tibor: Domi	94
Radics Viktória: Kedves barátaim!	95
Radics Viktória: Tolnai Ottó marasztalása 1-5.	97

Számunkban Maurits Ferenc alkotásai láthatók

Maurits Ferenc (1945, Újvidék) festőművész, grafikus, illusztrátor, költő. Az újvidéki Iparművészeti Középiskola grafikai szakán tanult 1960–1965 között. 1967-től az Indeks című egyetemistalap, majd a Polja és az Új Symposion folyóirat grafikai szerkesztője volt. 1983 és 2000 között a Forum Könyvkiadó műszaki szerkesztőjeként dolgozott. A Híd grafikai szerkesztője 1984-től. Több önálló és csoportos kiállításon túl számos díj és elismerés birtokosa: Aranytoll plakett (1973); Forum Képzőművészeti Díj (1979); Nagypáti Kukac Péter Képzőművészeti Díj (1989); Koncz István-díj (2008); Szenteleky Kornél Irodalmi Díj (2017); Híd Irodalmi Díj (2023), az MMA Képzőművészeti Tagozatának díja (2019). Munkái több köz- és magángyűjteményben szerepelnek.

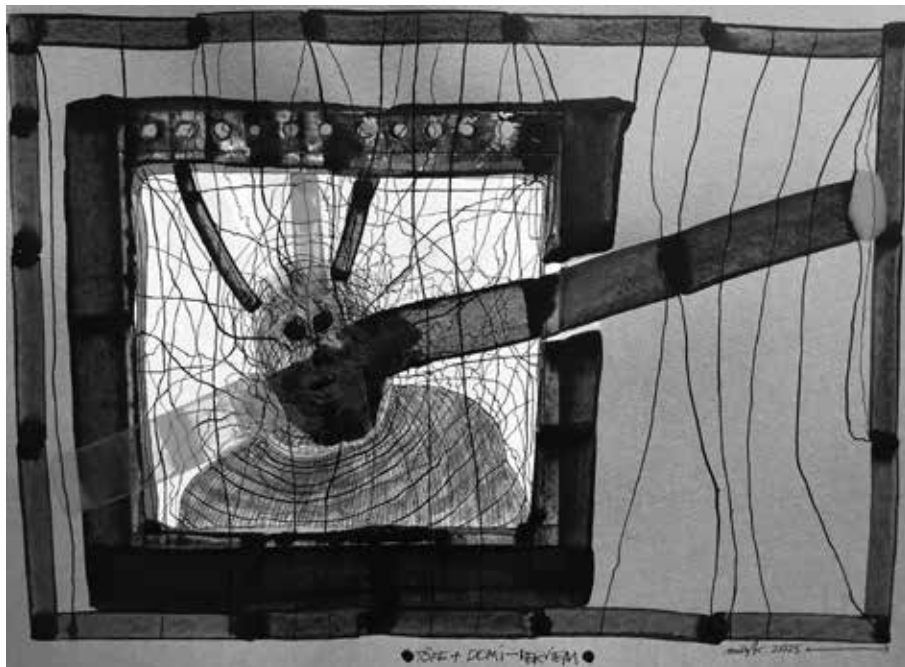
Fotó: Dávid Csilla

JENEI GYULA

Balaton, nemzedékek

először vonatablakból láttam. óriás tükörtábláján,
a rohanófák mögött, az ég riadt hullámai ficáncoltak.
a pontos képre nem emlékszem, de későbbi
látványelemekből bármikor konstruálok egy soha sehol
nem létező zöldeskék tájat, amely annyira hasonlít
az elsőre, hogy összetéveszthetném vele. de apám
vajon látta-e? s ha igen, mikor? s ha nem, miért nem?
soha nem említette, hogy járt volna ott. a balatonról
beszélt, de már nem emlékszem, miket. rádióból,
hallomásból tudhatta, hogy ott drága a sör, a lángos,
becsapják a turistát. egyszer azt újságolta, tél volt,
erre határozottan emlékszem, hogy egy ismerőst
a füredi szívkörházban gyógyítanak. de már nem tudom,
ki lehetett az. biztosan váltottunk még róla szót,
mármint a balatonról, s mondott is róla apám minden
mást – mert magyarázni szeretett –, de hogy miket,
arra nem emlékszem. azt nem mondta, hogy látta.
pedig ott született. pár kilométernyire csupán,
gyulafirátóton, ezerkilencszázhuszonkettőben.
azt sem tudom, járt-e ott. úgy értem, később, mert
még csecsemőként elkerült onnan. illetve talán nem is
laktak ott, csak nagyapámék rokonságát látogatták. de
ezt sem tudom pontosan, holott gyerekkoromban
nagyanyám gyakran mesélt mindenféle családi
történetet. ám nem figyeltem eléggé, később meg már
nem volt, akitől megkérdezhettem. apám kunhegyesen
járt elemibe, aztán kereskedőtanonc lett. boltos.
a háború előtt hogyan is juthatott volna el a balatonhoz?
odavonatozik? minek, hogy megálljon a parton,
bámészkodjon? úszni nem tudott. az is valószerűtlen,
hogy az ötvenes években járt volna. kivel, mivel? mikor?
aztán megszülettem. kisiskolásként nyafogtam ugyan,
hogy menjünk nyaralni, de mi nem nyaraltunk soha.
anyám sem járt a balatonnál. apám a strandra sem.
a mi utcánkából a fürdőbe csak-csak, de a balatonhoz
nemigen járt a szüleim nemzedéke. átlagos alföldi

település átlagos utcájában nőttem fel. mi, gyerekek, persze eljutottunk oda. egyesek úttörőként, én később, középiskolás koromban. volt, aki motorral, autóval, stoppal. lányokkal, sátrakkal. később családdal, gyerekekkel. rutinszerűen. egy-két hétre. pár napra. elutazni találkozóra, rendezvényre, megállni fürdőzésre, fagylaltra. megszokni a látványt, a sziklás partot, a füzeket, az opálszín vizet, a mólót tihanyban és keszthelyen, ismerni a szagokat, a lacikonyhákét, a fokhagymás lángosét, a naptejét, a nyilvános vécék szagát, a víz folyton változó szagát, a matracok műanyagzagát, a szél és a nap szagát, nézni a vörösre égett bőröket, a tetoválásokat, a szeplős, hájas alakokat, a ráncosakat, a műtéti hegeket, a szőrtelenítés pörsenéseit a bikinivonalak mentén, a mohóság és a fogyókúrák alakváltozatait, a konditermek öntudatát, a hirtelen érő kamasztesteket, a gyorsan fonnyadó öregeket, nézni, ahogy a színe váltó víz hatalmas tömegén hullámok ezüst halacskái cikkannak. érezni az anyagot, a levegőt, a napfényt, ahogy a homok megtapad a hajamban, a fürdőgatyámom, érezni az úzás lusta ritmusát, nézni a délutánt, szemben a tanúhegyeket, a múltat. az emlékeket. s látni, amikor leszáll az est, s hogy a túlparton a lámpák, mint a csillagok, fölfénylenek.

AYHAN GÖKHAN
Edzés
Kuti Vilmos emlékére

Izmot növeessen, rátermett mítoszt, jelentsen a férfierő egyensúlyt, gyenge felsőtesttel fordul a nap felé, a lábszár mögött a hold, elhagyta, mint egy felesleges állomást, hová nem tér vissza még egyszer, s a hús apálya-dagálya áldoz a mozgás előtt, a hízás elől menekülő Héraklészt hívja, mint egy istent, aki csodát művel anélkül: beavatkozna, felemelt lábszár, megfeszített csuklyás izom, a kardió és a súlyzós edzés terepe közt hívogató hat-nyolc rúd, tedd meg értem, súgja az Akarat, s a férfi a hátán Khilón villája terhével guggol, a Szíriusz csücskeként fém csillog, húzódkodik, talpa alatt földdarab, salak, hozza Hermész a hírt: jó lesz, mint a nap felé a felsőtest, a vállak pillérei közt a fej elfordul, felhő felhőt gyúrva jajgat, felesleges állomás a hold, húzd fel magad még egyszer, emelj, emelj, tolódkodj!

Maurits Ferenc rajza

ACSAI ROLAND

Délelőtti alkonyatban

A járdára egy makk lehullt
a délelőtti alkonyatban.
Szeptember vége jött el lassan,
miképpen elmúlik a múlt.

Hová lett az a régi kút,
miben tükörképemet hagytam
egy délelőtti alkonyatban,
s a járdára egy makk lehullt?

Hová futott a régi út,
vagy kígyózott a múltba halkán,
amin addig sétáltam hajdan,
amíg az ég bealkonyult,

s a járdára egy makk lehullt?

Párába ír

A súlytalanság súlya
holdig emelhető,
zuhog csak egymagunkra
egy végtelen eső.

Párába ír az ujja
annak, ki még nem ő –
kövekbe vésni újra
többé már nincs idő.

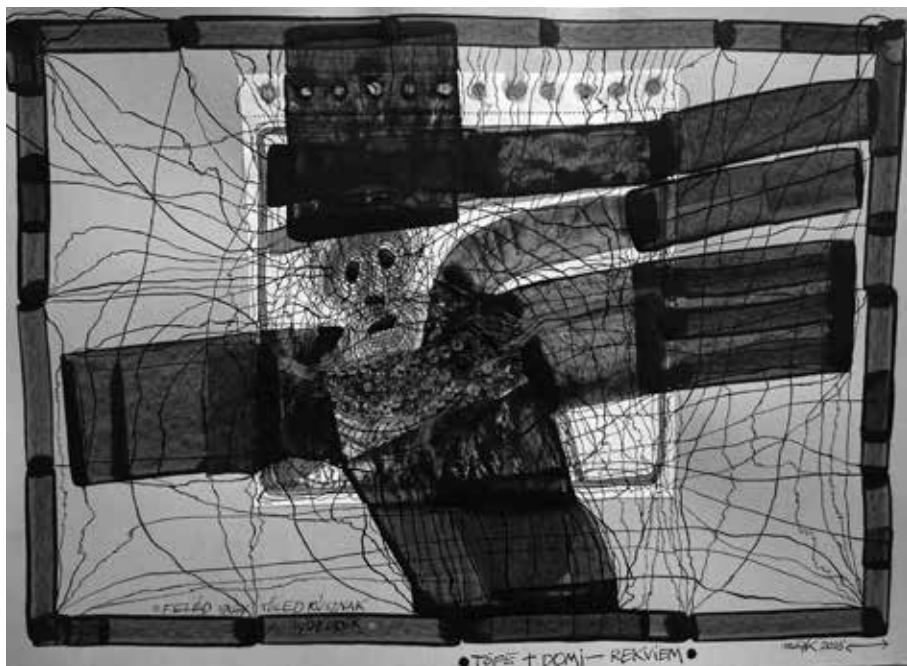
Igézet

Az őszbe font igézet,
a visszavont varázs.
Magában áll a ház,
az ablakon kinézhetsz.

Az Örs vezér terének
forgalma nem talál.
A visszavont varázs,
az őszbe font igézet.

Állnak a fák a szélben,
már nincsen itt a nyár.
Suhog a sok akác,
s lobogva száll fölébed

az őszbe font igézet.

Maurits Ferenc rajza

GYŐRI LÁSZLÓ

Levél

Fenyvesi Ottónak

Most olvastam a verseidet,
s félve nézem, hogy milyen az enyém.
Szakaszolva írok, rímeket terek,
s aggódva nézem, ez is költemény?

Költemény? A szó is ásatag,
hát még az egész versbeszéd!
Szabadulnék, nem vagyok szabad,
az te vagy, a másféle származék.

Sejtem, hogy erre majd mit felelsz,
nyugtatsz, hogy ilyennel egész
a bolond hadakozás, a vers.
De megnyugszom, hogyha így beszélsz?

Habár Robert Goffin szerint a rím
örökre élni fog, de R. G., öregúr,
sőt már meg is halt. A nőrím, a hím-
rím is vele. Vagy nem halt meg, oda túl

szokásban van még ez a szórakozás?
No, gyerünk! De a többesért megbocsáss!

FELLINGER KÁROLY

Bélyeg

János alig tudott aludni, később
azt álmodta, megtalálta a régen
elveszett krokodilbőr pénztárcáját
egy távoli ország szobájának az

ágya alatt, édesanyja képe is
benne volt, meg a Szűz Mária-bélyeg,
amit még a legjobb barátja bélyeg-
albumából csent el elsőáldozás

alkalmával. A pénztárca tele volt
amerikai dollárral, úgy vélte,
hogyha nem szolgáltatja vissza, akkor
megvásárolható lesz, mint volt anno

a pénztárca a kirakatban. Mivel
dolga végezetlen, idejekorán
buksza nélkül ébredt, kivett a szekrény
fiókjából egy köteg pénzt, s leadta

a portán, csak a pénztárcát sajnálta,
meg az anyja képét, a szép Szűz Mária-
bélyeget, nem csoda, ha bánatában
őszinte krokodilkönnyeket ejtett.

*Legyező**Anikónak*

Amit bennem látsz, azt elhagytad egyszer,
ezért bánsz kesztyűs kézzel velem, remény-
vesztve az örökös harcban, közben ő-
angyalaink törülközőt cserélnek.

A hiányod egy kitárt vaskalitka,
finom élelmet és biztonságot ad,
csipegetem a múltat, a remény jó
reggeli, annál silányabb vacsora.

Amit jónak vagy rossznak tartok, olyan,
akár a két félteke, fagyos, kopár.
Azt mondják, elkerülhetetlen a fel-
melegedés, a jéghegy sem ússza meg.

*Az éj szőlőszeme**Iancu Laurának*

Múltam bejárati ajtaja sarkig
tárva, mintha csak éjszaka lenne kint,
ha becsukom a teli ajtót, feljön
az égre a nap, de viharfelhőként

eltakarja jövőm, kíváncsiságom.
Még szép, hogy ezt már nem láthatom, hiszen
a szemem helyén, annak kráterében,
rózsává lesz a kenyér, Jézus teste.

Világtalan mennyország

János apró porcelánboltjában csak
felálló ormányú, derék porcelán
elefántok várakoztak sorukra.
János megengedte nekik, hogy nem kell

elveszíteni a fejük, ha sorsot,
vagyis gyufaszálat húznak. Amelyik
a rövidet húzza, az elefánttá
változik majd, igazivá, élővé,

aki végül már magától kimúlik.
Örültek hát a porcelán elefánt
díszek, hogy nem a rövidebbet húzták,
boldogan törtek szét ezer darabra.

János elgondolkodott, kiment a vén
temetői konténerhez, kereste
a celofánba csomagolt, kidobott
karácsonyi angyalt, amit az apja

nyughelye melletti sírről dobtak ki-
csomagolatlanul a szemétkbe.
Mától kezdve elefántok helyett az
angyalkákat részesíti előnyben.

MIKA GABRIELLA

A beavatás

Micsoda jó vicc lesz! Milyen jót fogunk röhögni a Botonddal, a Bencével, a Mikivel és a Rolival! Tavaly is milyen jót szórakoztunk! Hiába, mi tudjuk mi a tréfa!

Szerencsétlen, nyamvadt kis elsősök... azt hiszik, valami kedves kis gólyatáborba mennek, egy kis csevegés, néhány könnyű feladat, pár hasznos infó az egyetemről... Jó sokan jelentkeztek... az a jó...

Na itt is vannak... Micsoda nyeszlett népség! Ezek sem láttak még közletről testnevelésórát, az edzőteremről meg azt sem tudják, hogy eszik-e vagy isszák! Az a csaj sem semmi, felvette a push upos melltartóját, a tízcentis sarkú csizmáját, meg a miniszoknyáját. Hát hová készül ez, Monte Carlóba, a kaszinóba?

Na majd meglátja! Zajongjatok csak, nemsokára már nem fogtok vihorászni!

Hát igen, beesteledett, a hordár meg már alszik így vidéken estefelé. Még jó, hogy sötét van, és nem látják a könnyebbik utat. Ja, hogy kissé kavicsos és csalános a terep, hát igen, ez nem a pesti aszfalt! Ja, hogy gurulós bőrröndöt hoztál kis szépségem? Hát így jártál, most megfoghatod a kis cuccaidat, és a kezeden felviheted a táborba. Csak tudnám, mi a francnak néhány napra ennyi ruha!

Na még egy kis motozás, csak a rend kedvéért. Ide nem csempészték be piát, meg füves cigit, azt garantálom! (Az csak nekünk jár, hahaha!) Ne sipákolj kicsim, hadd lássam csak azt a szexi melltartót, anyám, micsoda tanga, átlátszik elöl meg az a szörme, pont a kellő helyen! Azért azt meg nézném rajtad kicsim! Na nézd csak, zokog a kis Barbie baba! Kié ez az ezüstös rúzs? de szép! Hoppá, kár, hogy eltörött! Ez a parfüm is jól néz ki, rózsavizes, ah, micsoda minőség! Ja sajnálom, hogy megrepedt az üveg! Mindenkit érhet baleset! Hogy New Yorkban vetted ötven dollárért? Hát ez megható kicsim, mindjárt elmorzsolok egy könnycseppet, csak hogy lásd, nem vagyunk mi lelketlen disznók!

Gyógyszereket ide középre! Hogy nem adod? Mi az, hogy nem? Ez a szabály, na ide vele! Hogy neked ezt mindennap használnod kell, különben súlyos bajok lesznek? Hú, de megijedtem, mindjárt szívinfarktot kapok! Én is beteg vagyok, mindjárt szétrobbannak az idegeim! Ilyen hülyékkel huzakodni!

A kaját meg ide hú, de jól néz ki az a szendvics! Jó drága, ezen még fogunk veszekedni Rolival! Az a kókuszos kocka is itt kellett magát! Na mit óbégattok, finom gyrost, hamburgert, palacsintát kaptok helyette!

Hát istenem, sajnos már csak főzelék van... ja, hogy szörnyen néz ki, és borzasztó az íze! Ne panaszkodj kisfiam, nem luxushotelben vagy! Addig is bezárkózunk Roliékkal... a szendvics az övé, a süti az enyém. Botond tényleg hozott pár hambit Pestről... kicsit satnyák már, de sebaj!

A mobilokat és a fényképezőgépeket majd Roli és Botond őrzi. Nem lesz itt mindenféle netezgetés meg filmnézegetés éjjel-nappal! Tanuljátok csak meg, mi a rend!

Sorakozás a zuhanyzóhoz. Ja. hogy penészes a tálca? Ne nyavalyogj már, mi is itt fürdünk. Lányok öt percet kapnak, fiúk kettőt. Késő van, azt hiszitek, mindenki harminc percet élvezkedhet, hogy a másodiknál már kifogyjon a meleg víz? Még mit nem! Hahó, mozgás! Mire jó a baseball-ütő, meg a kis csengő... Egy kicsit megrázzuk a függőnyt: Hogy sikítoznak a csajok, mit kell szégyenlősködni! A szobákban úgys együtt lesztek a srácokkal! Kíváncsi vagyok, mi lesz... Semmi. Ezek túl fáradtak csak némi horkolás Bezzeg tavaly, volt mit nézni! Hogy visított az a csaj!

Szökni akartok? Csak a testünkön keresztül, ja, és éjszakai WC nincs! Úgy vigyáztatok, Mikivel mi rendszeresen bunyózunk, szóval azért ezt meggondolnám! Nini, a kis dugó, kiszaladt, és azt kiabálja szólni fog az ombudsmannak, mert ezt jogsértő! Ombudsman! Ez egy jó kis vicc! A Miki apja együtt kártyázik a rektorral... hány panaszkodó levelet kapott már a rektor, te jó ég!..., de mindegyik ügyet elsikálta. Igaz, múltkor már szólt, hogy ne ugráljunk, mert belső vizsgálat lesz... nem értem, mit tojik ennyire, most választották meg nagy többséggel... kezd ez is bejfedni...

Itt ez a kis akadálypálya, csúszás, ugrás, mint a katonaságnál, kell egy kis mozgás! Aki nem teljesít időre, az kaphat, az kap pár fekvőtámaszt pluszba. Nyugi, ebbe még senki sem halt bele! Aki jól teljesít, az kap valami jutalmat. Meghúzhatja Bence apjának pálinkáját, igazi kerítésszagga-tó... Na mi van, te miért nem iszol? Na jó, elmúlt húsvét, de azért locsolni még lehet!

Jó meleg van itt... egyik elsős nagyon ki volt szomjazva, adtam neki egy üveg kólát! Azt az arcot! Nos igen, nem volt kedvünk kimenni a WC-re éjszaka... meg ügye örködni is kellett miattatok! Miki pedig egyik kistrác kezébe nyomott egy szendvicset. Ő volt az, akinek az ágyán sütemény-morzsákat találtunk. A kis hálátlan, meg sem kiabált! Sebaj, csak addig hálálkodott Mikinek, amíg az egyik csótány ki nem bújt...

Megszöktek a kis piszkok... elvitték a motyójukat, mikor a tábortűzhöz gyűjtötték a rőzsét. Na sebaj, jó utazást (a vonat egy nap csak kétszer jár, jó várakozást)! Hogy mikor lesz tájékoztató az egyetemről? Hát mit mondjunk? Gondolom tudod, hogy létezik internet, ott minden infót megtalálasz. Ha az első két évet kibírod, bent maradsz, legyen ennyi elég.

Basszus, a kistrác, aki rinyált a gyógyszeréért, görcsbe rándult, és fen-nakadt a szeme. Miki kihívta a falusi orvost hogy az hogy nézett ránk rögtön betuszkolta a kocsiba és közölte, hogy beviszi a kórházba a cucca

meg itt maradt foglalkozik vele a fene ha akar küldhet érte valakit, vagy bízson meg valakit a szállítással, nem érdekel. Nincs nekem erre időm! Még az is lehet, hogy szimulál, és a doki téved!

Azért jó kis buli volt! Maradt egy kis süti is... az éjszakai kukkolás jött be, de semmi sem lehet tökéletes! Roli elküldött néhány képet... azok a szerencsétlenek, ahogy a földön csúsznak-másznak!...

Aztán felmentem a netre, és azt hittem, rosszul látok. Az egyik csaj posztolt, a kényeskedő, az eltört rúzzsal. Aztán volt egy kép a szétszakított tangájáról! Jó, volt egy kis dulakodás, de mi hozzá sem nyúltunk! Ez aljas rágalom! Azt írták, hogy mi erőszakoskodtunk! Ez nem igaz! Jó, a gyógyszereket meg a szendvicseket tényleg elkoboztuk, de utána vissza isadtuk őket. (Na jó, a többségét, amit nem faltunk fel...)

És az a srác... ahogy könyörög a gyógyszerért... ezt meg melyik barom vette fel? Ott volt az összes mobil és fényképező Rolinál és Botondnál! Egyik ismerősöm még rám is írt: na mi történt Zsolt? És mosolygós emoji! A cinikus állat!

Aztán jöttek a hírek... szinte ömlöttek a képek, a videók és a tanúvallomások. Azt írták a kórházban lévő srácról, hogy súlyos volt az állapota, akár bele is hallhatott volna! Ez nem igaz! Vagy mégsem? Úristen, most mi lesz?

Írtam egy levelet Rolinak, Botondnak, Bencének és Mikinek. Már azt sem tudom miről, csak gépeltem és gépeltem, iszonyú sebességgel.

Már csak a levél végére emlékszem.

Srácok! Mentsetek meg!

A te szereped

R.-nek nagyon rossz híre volt.

Keménykezű rendező, egy zsarnok, egy diktátor, egy szemétláda, ezek a vélemények visszhangzottak a színművészeti folyosóin. Mást is suttogtak róla, de én azt nem akartam elhinni...

Aztán egyszer – ha jól emlékszem az utolsó évben – osztályfőnökünk, a szeretett Bálint bácsi úgy döntött, meghív néhány rendezőt bemutatkozni. – Nem árt önöknek – mondta –, ha nemcsak saját tanárjaikat, hanem más rendezők életét és munkáját is megismerik, ha új színházi módszerekről is hallanak, és talán néhányuk leendő főnökét is itt pillantja meg. Az volt az elképzelés, hogy a rendezők mesélnek magukról, bemutatják a színházukat, majd az adott színházban egy-egy népszerű előadás itt meg-nézünk az osztályfőnökkel és az évfolyamtársaimmal, ingyen.

R. talán a harmadik vagy a negyedik előadó volt. Szellemes volt, ragyogóan okos. Még véletlenül sem hozta szóba külföldi fesztiválok meghívá-

sait, a díjakat, nem ömlengett magáról, a rendezéseiről és a színházáról, mint a kollégái, inkább érdekes és humoros történeteket mesélt egy-egy próbáról, előadásról. Mindenki nevetett, jókedvű volt, de én egyre rosszabbul éreztem magam. Valami nem stimmelt. Túlságosan viccesek voltak ezek a történetek, és mindig akkor értek véget, mikor valaki már unni kezdte volna.

R. mosolygott, miközben viccelődött, de közben élénken fürkészte a közönséget, azaz minket. Végül meghívott színháza egyik rendkívül népszerű darabjára, amire már csak a jegyüzérektől lehetett jegyet szerezni.

Milyen jó fej ez a R.! Szerintem csak irigyek rá! – ez volt az általános vélemény.

Na, mi van Móni? Neked nem tetszett? – kérdezte Zoli, és magához húzott. Én meg semmit sem bírtam kinyögni...

R. színházának előadása nagyszerű volt. Ragyogó alakítások, kivételes, nagyszerű dalok. A fiúk sem spóroltak a tapssal.

Az előadás egyik szünetében a mosdóba kellett mennem. Hosszú volt a sor előttem és én rosszul mértem fel az időt, még odabent voltam, mikor becsengettek. Ész nélkül rohantam az erkély felé, majdnem fellöktem R.-t, aki egy könnyed mozdulattal elkapott: hová, hová szép kisasszony? Aztán megszorította a kezemet: mi még találkozunk.

Így is lett.

A társaim tavasszal már egyre jobban szorongtak. Vajon lesz szerződés? Nem beszéltünk a témáról sokat, de aggasztott minket a jövő. Amikor szappanoperasztárok és valóságshow-hősök szerepelnek a tévében, vajon szükség lesz ránk a színházakban? Egy társulatba olyan nehéz bekerülni...

R. ajánlatával egy időben kaptam meg a Z.-i színház szerződéstervezetét is. Z. távol van, messze van, hogyan fogom látni anyát, Zolit és a barátaimat? Mi vár rám vidéken? A biztos feledés. Mégis haboztam...

– Mit szórakozol, Móni? Ezt meg kell ragadni! Vágj bele, mi itt a kérdés – biztatott Zoli. Különben ott is együtt leszünk, Z.-be nem biztos, hogy olyan sűrűn meg tudnák látogatni – tette hozzá.

Anya akkor már nagyon depressziós volt, az orvos figyelmeztetett, legyek a közelben. Ez döntött. Még így is szorongva indultam el minden nap otthonról. Mire érek haza?

Az első társulati ülés nagyon emlékezetes volt. R. pattogó, katonás hangon ordította: ez egy háború, a nézőkért, a közönségért, és mi vagyunk a katonák! Churchill vért, verejtéket és könnyeket ígért! Én sem ígérhetek mást! Akinek nem tetszik, ott az ajtó! Ne tartsa fel a többiek munkáját! Rettenetes volt. Mindenki némán ült, senki sem mozdult.

Aztán sorban értek a kellemetlen meglepetések. A próbatáblán alig láttam a nevem, vagy ha igen, csak 1-2 mondatos szerepben. Zoli hamar befutott, főszerepeket játszott, össze is jött Adriennel, a társulat új üdvös-

kéjével. Csak lézengtem a folyosókon, és azt kérdeztem magamtól, mit keresek én itt?

Megnéztem minden előadásukat. Ragyogó előadások, nagyszerű szereplők, én meg ott ültem a nézőtéren.

Mégsem fordultam Ili nénihez, R. titkárnőjéhez, aki sokszor feltűnt a büfében és a társalgóban. – Szóljatok, ha valamit tudok segíteni! R. elfogalt, de majd én megpuhítom! Sokan bíztak benn, és ő sok mindent elért. Én mégsem fordultam hozzá, magam sem tudom miért.

Zolival jóban maradtunk – legalábbis megpróbáltam a barátja maradni –, próbált segíteni, még ő is győzködött, forduljak Ili nénihez. – Móni, próbáld meg! Mégis mit veszthetsz? Ne legyél olyan büszke!

Aztán mégis kaptam egy nagyobb szerepet az új felfogású Rómeó és Júliában. Eddig más rendezőkkel dolgoztam, ezt a darabot R. rendezte, kíváncsi voltam, hogy dolgozik.

Rettenetes volt. Már az első próbán belekötött Júliába. – Nem kéne lefogyni kicsim? Egy zsírdiszón hozzád képes manöken! Lőrinc baráthoz így fordult: – Quasimodo hozzád képest egy szálfá! Húzd ki magad az istenit, különben megkeserülöd!

Azonban nem ez volt a legrosszabb. Egyik próbán – rosszul állt a darab, és már közelgett a bemutató –, Rómeót találta meg. – Olyan unottan játszol te szarházi, mintha nem állna fel! Na lássuk, mi a probléma! Megragadta Krisztián nadrágját, lerántotta, majd az alsónadrágjába nyúlt. Te kis puha pöcsű nyikhaj! Mindenki ledermedt. Krisztián még aznap visszadta a szerepet és kilépett. Utódja rohamtempóban tanulta a szöveget, hogy a bemutató sikeresen lemenjen...

Ekkor már más történetek is szárnyra kaptak. R. minden bemutatóra új öltönyt rendelt. Egy igazgató nem nézhet ki úgy, mint egy koldus! – ez volt a jelszava. Réka, az új asszisztens valamit félreérthetett a méretek körül. R. folyamatosan hajtotta, elvárta, hogy éjjel-nappal bent legyen, és mindig rendelkezésre álljon, Réka pedig elfáradt. Mikor kihozták az új öltönyt, R. azonnal fel akarta próbálni, így gyorsan kiderült a tévedés.

– Mi ez a szar? – ordította. – Ki rendelte ezt?

Mikor megkapta a választ, a csatos bőrcipőjét Réka felé hajította. Talált. Réka homlokán még sokáig látszott a mély seb...

Eközben R. az újságok címlapján csillogott, mint híres rendező és egy tehetségkutatóban is szerepet kapott, ahol zsűriző társai csak tanár úrként, igazgató úrként vagy a becenevén szólították.

A színészek pedig az öltözőket füstölték tele minden próba után, előkerült a pálinkás üveg is, és azt mondták, előkerült néhány tabletta is. Nyugtató vagy valami más, nem tudom...

Egyszer aztán úgy tűnt, megint rám mosolyog a szerencse. A Rómeóban szép sikerem volt, de ma már látom, többet szerettem volna. Erika, a főszereplő váratlanul kilépett, így kaptam meg a szerepet. A kedvenc

szerepem, most végre megmutatom, mit tudok! – gondoltam. R. volt a rendező, elkapott a folyosón egyik délelőtt, és azt mondta, egyeztetni szeretne még a szerepről, keressem fel az irodájában. Rossz érzésem volt, de nem törődtem vele. Végre eljött az én időm, gondoltam.

Az igazgatói iroda szokatlanul csendes volt. Csak Ili néni gépelt valamit. – Á, a kis Móni! R. már várja! – mosolygott rám.

R. gyorsan a tárgyra tért.

– Mónika meg kéne beszélünk pár részletet. Vegyünk szemügyre pár vonzó részletet. Halkan a nyakamba lihegett és a mellemet fogdosta. Aztán már csak az éreztem, hogy az arcomba szuszog. Közben az ajtó túloldaláról egy pillanatra mintha Zoli hangját hallottam volna, majd Ili néni nyugodt válaszát. – Zolikám, sajnos most nem tudsz beszélni vele. Fontos tárgyalása van.

Nem tudom, hogy jutottam haza. Nem tudom, hogy játszottam el a szerepet.

Egyik reggel olyan sírógörcsöt kaptam, hogy nem tudtam felkelni.

A pszichiátrián kötöttem ki. A csoportüléseken mindenről meséltem: anyám válásáról, anyá depressziójáról, Zoliról és Adriennről, de R.-ről sosem.

A rokonaim leírtak. Depressziós, akárcsak az anyja! – mondogatták.

A felmondólevél is gyorsan megérkezett. X paragrafus Y pontja értelmében... el sem olvastam.

Írtam Z. színházának. Csak a következő évadban vettek át. Addig egy boltban voltam eladó, teljesítménybérben. Anyával nehezen éltünk...

Aztán csak kipattant R. botránya. Minden újság erről írt. Verbális és fizikai abúzus, ezt a kifejezést használták. Villámgyorsan kirúgták az egyetemről, a színházba új igazgató került.

Egyik karácsony előtt anyának vásárolgattam. Egy csendes belvárosi utcácskában furcsa alakra lettem figyelmes. Görnyedt háttal, révedező tekintettel ment el mellettem, de megismertem.

Egy plakátoszlop mögé bújtam, és kitört belőlem a zokogás...

GOMBÁS KATALIN

Félbehagyott

Kezdjük rögtön az egyetemmel,
bár a terapeutám szerint
korábbi a dolog,
ezért is az anyám
lesz a hibás,
pályát tévesztettem,
huszonháromezer forintért óránként
én is bárkinek elmondanám,
jobb lett volna
az anyja nélkül,
kivéve a depressziósoknak és szuicideknek,
nehogy én lökjem őket a sírba,
ennyi pénzért,
nehogy én lökjem őket a sírba,
nekem persze mondhatja nyugodtan,
az öngyilkosság mindössze egyetlen tétel
a félbehagyott dolgaim listáján,
például az egyetem mellett,
de mit tehettem volna,
jött a külföldi ösztöndíj,
amit azért nem fejeztem be,
mert nagyanyám halni készült,
persze nem halt meg
csak évekkel később,
a temetését sajnos lekéstem,
egyetlen mentségem, hogy nagyon
benne voltam valamiben,
az exem szerint elbasztam az időt,
azóta is vigyorog, ha eszébe jut,
sosem szerette nagyanyámat,
semmiben nem értettek egyet,
kivéve az egyetemet,
minek egy lánynak annyit tanulni,
még ötletei támadnak,
ha tudták volna,
mennyire nincsenek ötleteim,

biztosan nem aggódnak úgy,
de nem akarok hálátlannak tűnni,
szerencsésnek mondhatom magam,
annyian foglalkoztak velem,
az apám,
az anyám,
a nagyanyám,
az exem,
az apja,
az anyja,
az egész díszes család,
a szomszédok,
a buszsofőr,
a büfés,
a nőgyógyász
az ötvenhatos nagynéni Kanadából,
Salvatore, akit a külföldi ösztöndíj alatt ismertem meg,
és persze az egyetemi matektanárom,
az örökös jó tanácsaival,
mire vitte,
óraadó hétezerért,
miközben az igazán jó tanácsokat óránként huszonháromért
osztják,
visszatérve az egyetemre,
nem tudom, miért emlegetem folyton,
beszélhetnék helyette
félbehagyott könyvekről,
ellógott zongoraórákról,
le nem tett nyelvvizsgáról,
kihagyott állásról, amihez már csak fel kellett volna hívnom a
főnököt,
elszalasztott előléptetésről,
soha ki nem vizsgáltatott laktóztoleranciáról,
befejezetlen tervekről,
elmulasztott gyerekvállalásról,
és a kutyáról, amit két hónap után visszavitettem a menhelyre,
mert nem passzoltunk össze,
a terápiát is abbahagytam,
van jobb helye
annak a huszonháromezernek,
mostanában írogatok,
még egy versnek sem értem a végére,
talán most ennek

Kresz római gyalogosoknak

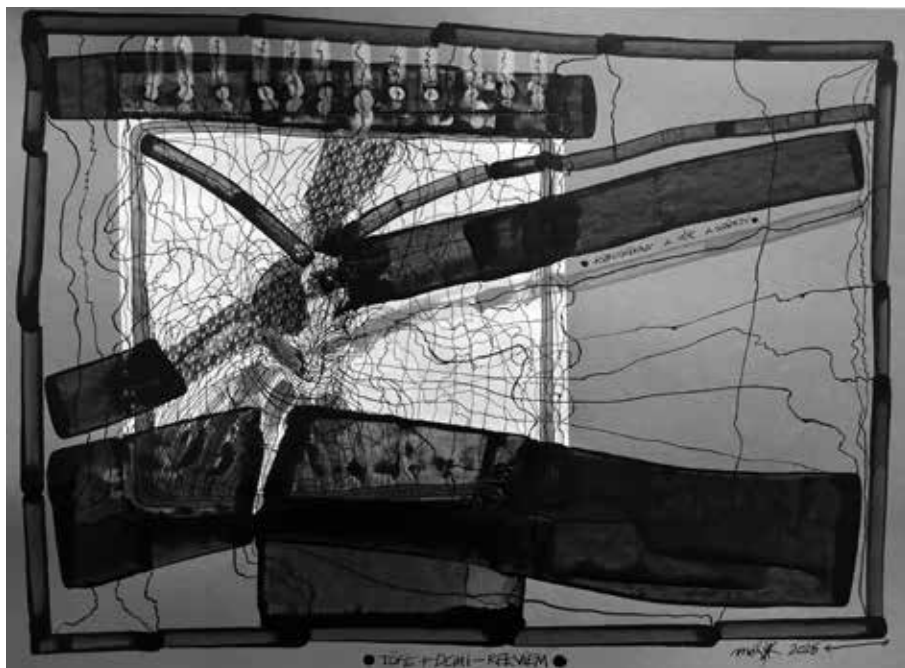
Ha gyalogátkelőhöz érsz,
kukucskálj ki, ijessz rájuk és menj,
ha nem lassítanak,
akkor is menj,
ha dudálnak,
lassíts, hogy legyen okuk dudálni, és menj,
ha piros a lámpa,
mindenképpen menj,
ha zöld a lámpa,
beszéljess még egy kicsit a sarki virágárussal, aztán menj,
ha félúton rájössz, hogy nincs dolgod a túloldalon,
menj át, fontos a méltóság,
de ha átértél,
feltétlenül fordulj vissza,
ha meglátsz egy zajos turistacsoportot,
menj gyorsan az ellenkező irányba,
ha rájössz, hogy te is turista vagy,
menj át az első pirosra, hogy beolvadj a helyiek közé,
ha elsüvít előtted egy motor,
szemed se rebbenjen, csak menj,
végül is pontosan kiszámította,
ha elsüvít mögötted egy motor,
káromkodj, aztán menj,
milyen amatőr, aki ennyit sem tud kiszámítani,
ha felpörögtél a kávétól,
menj,
ha éhes vagy,
menj, mielőtt agresszív leszel,
a túloldalon biztosan találsz pisztáciás croissant-t,
csak ne mondd a pultnál, hogy croissant,
mert nem fogják megérteni,
hogy cornettót szeretnél, és akkor mehetsz tovább,
ha megetted,
menj,
mire vársz,
még csak reggel kilenc van,
és mindent látnod kell!

Pont, pont, vesszőcske

Minden Alíz néni hibája
kockás szövetszoknyában állt a katedrán
szemüvegén csillogott a neonlámpa fénye
jegyezzétek meg fiaim
az ember maga a stílus
a stílus maga a helyesírás
és én mindenekelőtt
stílusos akartam lenni
minden vessző
idézőjel
ékezet
pontosvessző
gondolatjel
kis- és nagybetű
bekezdés
kettőspont
mondatvégi írásjel
j és ly
egybeírás
különírás
hasonulás
pontosan kiszámítva került a papíromra
írtam telefonálás és személyes találkozók helyett
minek annyit beszélni
amíg van tinta
szemem a betűket kereste
könyvben
újságban
képeslapon
éttermi menü
müzlis dobozon
autók rendszámán
kirakatüvegen
postaládába dobott szórólapon
használati utasításon
a főnököm levelezésében
buszok oldalán
gyógyszeres dobozon
gyászjelentésen
óriásplakáton

faliújságon
utcanévtáblán
bútor-összeszerelési útmutatón
és a szerelmem lánykérő levelén
kapcsolatunk belebukott a hatszótagos szabályba
a karikagyűrű-vásárlás sajnos kötőjeles
a harmincadik érettségi találkozón
egymás mellé kerültünk
Alíz néni és én
két fonnyadt szilva
eltartott kisujjal ittuk a teát
szemünk a filteren lévő betűket vizsgálta
vacsora után belesírtam
Alíz néni kockás szövetszoknyájába
minden a maga hibája és pont
megsimította a hajam:
én felkiáltójellel írnám.

Maurits Ferenc rajza

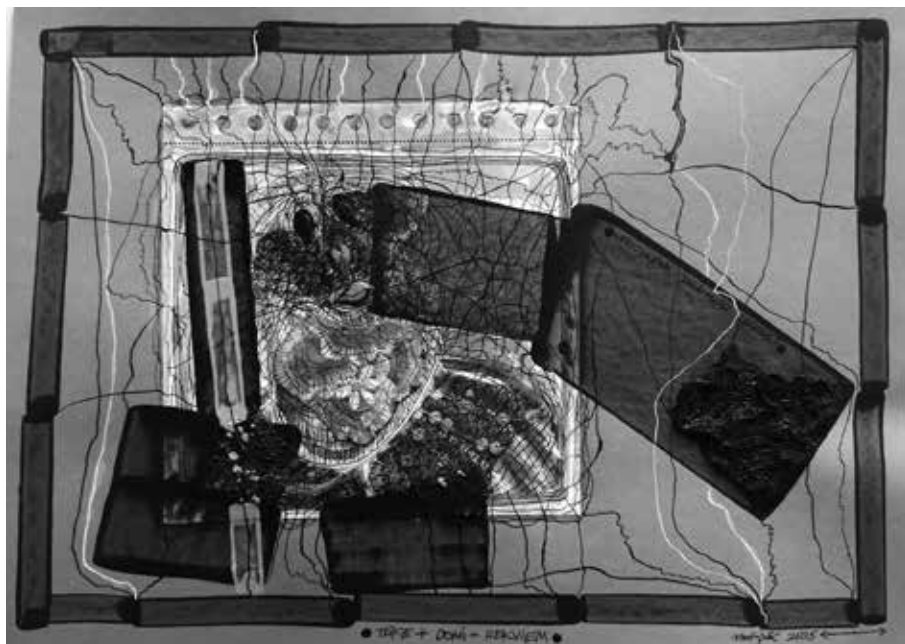
SOPHIE MARTON

A káosz ügynöke

Kavargó princípiumok,
Lángoló pokol,
Innen jöttem én.
Ecsetemmel ezt viszem fel
A világ festővásznára
Immár évezredek óta.
Alaktalanság,
Szétesés.
Mind az én művem.
Kék vagy lila?
Kar vagy láb?
Hajzuhatag vagy lángcsóva?
Jó vagy rossz?
Helyes vagy helytelen?
Hogy ne tudd eldönteni –
Ez az én feladatom.
Megbízást kaptam:
A káoszt,
A formátlanságot,
A tátongó ürességet elhinteni.
És amikor nem marad más
De amikor nem marad más,
Akkor jön valaki,
Akit világosabb ecsettel ruháztak fel,
S az örvénylő semmibe festi
hiú próbálkozásaimat.

Arany Metszés

Élettel álmodik a kanópuszedény,
Színes élettel,
Sivatag helyett hegyekkel,
Egy madár pillantásával,
Civilizációba boruló haladásról,
Korok örvénylő szerencsekerekéről,
A Tejút koromba hajló,
alakzatokkal terhelt mélykékjéről,
Arról, hogy benne van a virágzás,
Hogy kilép önnön magából,
3000 éves múmiamagányából,
Hogy ismét alakot ölt,
Gólya lesz tán,
Nyarak távoli hírhozója,
vagy virágszirom,
Egy pont a mindent formáló
Égi számsorozatban.

Maurits Ferenc rajza

KÖNYVRŐL KÖNYVRE

Vallomásos, epikus áradás

Az egyik legcélravezetőbb módja annak, hogy Jenei Gyula *Isteni műhiba* című verseskötetének vallomásos, epikusan áradó poétikai világát megközelítsük, a „generációs olvasat”. Ugyanakkor – a magyar költészeti hagyományra való hivatkozásai révén – azok számára is „követési utat” rajzol meg, akiknek nincsenek a lírai alannal identikus élményei. A reflektált poétikai kontextus (József Attila költészete, a posztmodern líra) értési modelleket kínál fel költészetének befogadásához.

A nagyobb ívű családi legendárium képeit és motívumait jobbra nélkülöző „józan” versesbeszéd – az ünnep magasztos hangulatát haszonelvűség mögé kényszerítő életvezetési modell érvényesülése a versek tükrözte közösségi tapasztalatban – főleg a rendszerváltás előtt szocializálódott olvasónak lehet „otthonosan ismerős”. Sokunk családjára volt jellemző, amit a lírai én mond el a sajátjáról. „[...] az emlékezet nem fut / messzi vele az időben” (*Dinnyehéj*), „az a hagyományunk, hogy nincs hagyományunk” (*Az ünnep klausztrofóbiája*). Közös élmény továbbá, hogy az olyan ünnepek, mint amilyen a karácsony is volt – abban az ideák nélküli múlt időben –, a csodavárás emelkedett hangulatától való megfosztottság, a „klausztrofóbiás” sivárság élményével „rakta tele” emlékezetünket: „[...] a tanító néni a téli szünet után megkérdezi, ki, mit / kapott karácsonyra. olyankor jár az agyam, / mit hazudjak, ami illik az osztálytársaim sorolta / ajándékokhoz. vastag zoknit vagy jégergatyát / mégse mondhatok (*Az ünnep klausztrofóbiája*).

Az utóbbi néhány évben a családregény nagy múltú műfaji hagyománya mellett a verses önéletrajznak is számos példájára figyelhattünk föl a magyar irodalomban. E sorok írójának volt alkalma szerkeszteni Bogdán József (1956–2023) *Még utoljára* című – a költő életében megjelent utolsó – kötetét, amelynek alcíme (*Életrajzi versek*) is erre a magatartásra mutat, miként – sok más példa mellett – Krusovszky Dénes *Életrajzi kísérletek* vagy Markó Béla *Autóbusz Kufsteinba* című 2024-es verseskötetei is e sorba tartoznak. Az *Isteni műhiba* ciklusainak és verseinek világában is megfigyelhető ez az önreflexív lírikusi magatartás, ugyanakkor kivehető elrendeződésében egyfajta kronológiai rend és epikus váz is.

Az *Isteni műhiba* nyitó ciklusába (*Hagyományok*) az élményforrás, a gyermekkor és a családtörténet motívumai köré szerveződő költemények tartoznak, az *Évek* darabjai a közösségi szocializáció, a felnőtté és költő-

vé válás mozzanatait fejtik ki; érzékeltetik a múlt idő egyéniségformáló erejét, az irodalmi közéletbe való belépés hatását a saját költészet alakulására. Ilyen például az *Örökös* című ciklusnyitó vers: utalásai, allúziói, jelölt és jelöletlen idézetei nyomán felismerhetők azok külső/belső összefüggések, amelyek a fiatal költő nyelvét és beszédmódját meghatározták. Az *Őszi bevásárlások* a világ hétköznapi jelenségeinek kettősségét, kétarcúságát jeleníti meg („szeretek vásárolni” / „utálok vásárolni”); hogy miképp lehet ugyanaz a mindennapi esemény egyrészt bensőséges, családi program, másrészt a múlt idő monotóniájának és kiábrándító hatásának felismerése: „[...] arra gondolok majd, volt / jobb is, amikor még szerettem vásárolni. / és hogy már csak rosszabb lesz.” A fiataalkori szerelmi élmény és ihletforrás változó erejével, máskor az elvont, intellektuális költői beszédmód (mindennapiság korlátai közötti) működésképtelenségével szembesül a lírai beszélő, aminek költői lenyomatát olyan versek jelentik, mint az első részből a *Parnasszus*, a második versciklusban pedig a *Nincs jó válasz* című költemény. Utóbbi erősen kiábrándító (át)alakulásait mutatja meg a saját múlthoz és az egykor preferált magatartásokhoz való emberi és költői viszonyulásoknak.

Az *Isteni műhiba* hét, tematikai szempontok szerint kialakított fejezetének (amelyek a versanyag átláthatóságát, könnyebb olvashatóságát szolgálják) darabjai valójában nem képeznek határozottan elkülönülő ciklusokat; nagyon is reflektálnak egymásra, átbeszélnek egymáshoz. A *Hitek* gondolati/eszmei irányultságai jól felismerhetők más ciklusok szövegvilágában is. A három középső, elsősorban topográfiai motívumokból építkező versciklus (*Helyek, Utak, Távolságok*) az egyén világba vetettségének (a költő életének) térbeli és lelki vetületeit egyaránt és együttthatóan érzékeltetik: a két birsalma látványa az asztalon (*Két birs*) a magántörténet helyeit idézik a versbe, ugyanakkor intellektuális átéltségeit is megjelenítik: „[...] átírhatom a múltamat? megváltozik akkor az / életem?” – teszi fel már itt a kérdést a lírai beszélő, hogy ez a végeláthatatlan diskurzus a címadó vers, az *Isteni műhiba* megoldhatatlan, örök érvényű létdilemmájába torkollodjék. A betegség- és halálértések poétikájának (például Kosztolányi, Karinthy költészetének) átsajátítása Jenei költészetében egyfajta egyetemes, elvont rezignációba fordul, a betetőződésbe, hogy – mert az emberélet végessége alkotói hiba, teremtető tévedés – bárhogy, bármikor és bárhol meg lehet halni: „[...] rendkívüli eseményre készülök, az időpont még / kérdéses, ám a dolog elkerülhetetlen, s húsz éven belül / valószínűleg megtörténik” – hangzik a vers intonációja, a gondolat asszociációs íve viszont mégis a „[nincs benne] semmi rendkívüli” felismeréséig vezet.

Van olyan olvasója, aki az *Isteni műhiba* szabad epikus áramlásában is érzékeli az időmértékes vers ritmusát, a hexameteres elbeszélői hangot. Mások inkább az élményfelismerés és a velük való azonosulás lehetősége-

it kihasználva abszorbeálják Jenei Gyula egyszerre hétköznapi kötődéseket és erősen intellektuális tartalmakat közvetítő költői világát.

(*Jenei Gyula: Isteni műhiba. Tiszatáj Könyvek, Szeged, 2024*)

BENCE ERIKA

A szemlélődés szabadsága

„Háttal megyek. Csak az kerül / elé, ami már mögöttem van.” Tándori Dezső mottóját alkalmazza Tóth Erzsébet életrajzi összeállításának elején. A kötet a naplórészletek mellett Tóth-tal készült beszélgetéseket is közöl. Ezekben az interjúkban elsődlegessé válik a Tóth által napló formába szedett visszaemlékezések jelentősége, lényege. „Emlékeznék. Emlékeznék én, de már az első pillanatot is nehéz megragadni. »maradj még, pillanat« Minden pillanat múlt. Már ez is. Hatalmas virágos rét lenne az elmúlt emberélet, amiben lepkehálóval szaladgál szegény, igyekvő emlékezetem, hogy elkapjon egy-egy szép, sárga, tarka vagy fekete lepkét. Barnát, bíborpöttyökkel. De néha békát fog ki a lepkeháló, ha túl mélyre merült.” (119). Emlékezetében és a naplóban a narratíva és a szöveg megformálása hétköznapi nyelvezetű, spontán, de az események követése mentén saját magának is magyaráz, saját magával is megbeszéli a jelenségeket, az időbeliséget érzékletesen fenntartva („Aztán a temetés. Itt még nem akarom eltemetni. majd később” 60). Az írás gesztusának és művészetének folyamatos és tudatos alávetettsége, alárendeltsége felhossa és felerősíti az emlékeket, Tóth ismét végigjárja saját stációit, szinte intim közelségbe hozza és tárja fel az egykor volt illatokat, formákat, tárgyakat, a tapintható és a megragadhatatlan kettősségében ábrázolja a pillanatokat, az események minőségét. Megfogalmazza: „mit érzek, amikor másolom ezeket a leveleket? Másolom akkori életemet? Bizony, beteg vagyok tőlük. Olyan mély rétegekig jutok így, harminc év után, hogy pihennem kell. Két-három hónapokat lazítok, amíg folytatni tudom a felidézést. Nem tudtam akkor, amit ma már tudok. Nem lehet veszély nélkül egymásra kopírozni az akkori lényemet a maival. Ha akkor túlérzékeny voltam, ahogy Sándor írja, ma százszorosan érzékeny vagyok akkori lényemre [...] Egy élet múlt el egymás nélkül, egymás figyelme előtt. Eltávolodtunk, de megmaradtunk egymásnak.” (68)

Tóth Erzsébet sokféle arcot említ és ábrázol ebben a naplóban, az összeszedett és újragépelt anyagban. Önéletrajzában az utazások, család (főként édesanyja alakja), és az elsődleges szerepet nyerő irodalom és irodalmi élet jelenik meg. „Valójában az ember életében egyetlenegyszer sem láthatja magát. Lát valamit olykor egy tükörben, ami nem hasonlít az önmagáról alkotott képre. A kép egy meglepett arcot mutat, olyannak

senki más nem látja őt. Ezért idegenek a fényképek mindig. [...] Nincs két egyforma arcod [...]” (7-8) Az én értelmezése és az élet visszatekintő értelmezése a kapcsolatokon keresztül a saját arc szimbolikus és konkrét ábrázolásában válik jelentőssé, a szülői ház, a családi háttér ironikus-komoly kibeszélésével együtt. Az arc „Virginia Woolf a tükrébe néz, és egy kegyetlen, vadállatias arcot lát a válla fölött. Van-e nekem ilyen arcom a jelen múlt idejében? [...] Léteznek-e tájak arcok nélkül?” (120). Az arc sokat változik, az évek, benyomások, tapasztalatok mentén, és ennek Tóth nagy hangsúlyt ad. A gyerekkorból a jelenbe vezetve el, írja: „Eljöhetsz onnan, ahol születted. de a sarat a cipődön örökké viszed magaddal.” (8). A családi háttér, az otthon(teremtés), a vidék (Balkány, Perkedpuszta, Nyíregyháza, édesapja és a saját szülőfaluja és közege, majd Nagykálló) majd a fővárosba költözés és az itteni életforma megteremtése, Budapest atmoszférája mindvégig meghatározó marad. Tóth ábrázolásában a visszaemlékezés a múltba ágyazottságot is jelenti egyben, a történetmesélés értelmében mindez – ironikusan is szólva – „csak mendemonda” ugyan, ám „a valóság része” (8). Ezt a múltba ágyazottságot fejezi ki Tóth az irodalomnak (az irodalom magyar és egyetemes világának, az írásnak, költészetnek és az irodalomalkotásnak, írásművészetnek) is a szoros párhuzamával. Megállapítása szerint: „mostanában az irodalom szinte csak erről szól. Az eltűnt idő nyomában ballag. Mi mást tehetne? Az idő eltűnt, mi még a nyomában sem vagyunk, mégis másunk, mint amit átélünk, ebből vagyunk. Én például Perkedből is. Van néhány mozdulatom, szemvillanásom, amit onnan örököltem, és az enyém lesz halálomig. [...] Képzeletből vagyok.” (9). A képzelet és az emlékezet (emlékezés) sok impresszív képet vetít fel, az otthonra fókuszálva, az otthonból indulva el: a karácsonyfa, terített asztal, a nyarak íze és a szagok, illatok, érzések körében, a „rocsakzörgésű esték” (9) keretében.

Tóth vallomásszerűen is fogalmaz, elárul, megoszt, megsúg bizonyos dolgokat, közöl, mintha régóta ismert barát volna az olvasó. Szülei rossznak induló házassága („Kiirtom az egész családot, ha nem adják hozzám” 11), majd a házasság alakulása („odadobták anyámat apámnak” 12) végül Tóth magyarázata szerint mindvégig rányomta bélyegét a családi-otthoni légkörre, az évek alakulására is. Tóth Erzsébet és húga lánygyermekként kerültek a családba, apjuk nem viselte jól ezt a helyzetet, hogy *mindössze* két lánya született. Tóth emlékezetében az anya képe azonban pozitív hangulatot, hangvételt, gyengéd visszaemlékezést és vizuális felidézést jelent: „Mi maradt a származásból, a földből, amiből vétettünk? A virágok körül anyánk élő keze, anyám ülteti a virágokat a rákospalotai kertünkben. Enni maradt talán. És szememben a konokság, szavaimban, ha megszólalok, a zárt »e«.” (18). Meghatározóvá válik a kontraszt maga is a lokalításban, a falu és Budapest vonatkozásában, majd a város és város közötti kapcsolódásokban (Helsinki, Frankfurt, Chicago), a szülőkhöz

való viszonyban, amely a felejtések és emlékezések szövevényében eredendő pillér marad. Édesapjáról a következőképpen ír: „Meg fog halni. Talán órák kérdése. Egyszer nagyon nagy erőlködés után a kezemet a szájahoz vitte és megcsókolta. Nem tudom, hogy éltem túl. De tudtam, hogy ez fontos neki. És láttam szemében a megváltoztathatatlant. Búcsúzott. Ő, akinél nem ismertem ateistább embert [...] talán éppen akkor talált rá Istenre [...]” (58) A szülők képe, emlékezete a későbbi években is erőteljes marad, amikor Tóth már a kortárs időköt, a saját maga önállóságát, életét, élethelyzeteit mutatja be. Az anya mindvégig fontos kiegészítő marad a mindennapokban: „Anyám megette reggel a déli gyógyszeradagját is, mert nem figyeltem oda, annyi baj legyen. *mindmegette.hu*” (51). Tóth az anya ábrázolását összeköti a humorral, jókedvvel, a derűvel, a mindennapokat az anya jelenléte felemeli, szinte bearanyozza a különböző viszontagságok ellenére. Édesanyja halála után a következőképpen fogalmaz: „Akkor a feladatra koncentráltam, de ma már tudom: láttam, hogy múlik el belőle a világ, hogy múlik el ő a világból. [...] Olyan volt akkor: ahogy a csillag megy a földön.” (117). Édesanyja elvesztése megrendíti, és további bölcsesetre készíteti. Az emberekről objektíven, szókimondó véleményt formál: „Ha anyám sírjához megyek, tudom, csak addig lesz ott a virágom a félbevágott műanyag palackban, amíg ott vagyok. Aztán jön valaki, aki elviszi onnan, mert neki nem volt pénze virágra, és az ő halottjának is jár friss virág. [...] Ha van egyáltalán halottja, és nem csak azért jött a temetőbe, hogy összegyűjtse a virágokat, és eladja valakinek, hogy legyen pénze.” (134). Az objektivitást sokszor felváltja a szubjektív, immanens irányokban gondolkodás, a világban létnek a lényegi felfogása: „Különös, hogy az élő tested már nincs velünk, de mintha a lelked körül fogná az életünket.” (109). Tóth naplójának komolyságát és bölcsességét olykor kompenzálja a már említett humorosság, amelyet véletlenszerűen-eseményfüggően helyez el a szövegben a szerző, és amely az otthonképhez is mindig szervesen hozzátartozik.

Az irodalmi életet és az irodalmi pálya bejárását külön világként kezeli Tóth. Ebben a világban (rendszerben, hierarchiában, munkában) szintén hangsúlyt kap a humor (Ott volt az ÉS letéve a pultra, és a sorban állók közül egy férfi megkérdezte, belenézhet-e. Mondtam, hogy persze. Átlapozta, majd csalódottan közölte: »Hát, ebben még keresztretjtvény sincs« 229), és a historiografikus elbeszélés, a spontán, objektíven elbeszélte események sorozata, az élmények. Tóth pályájának meghatározó eleme volt a fontos irodalmi személyiségekkel való kapcsolat, a barátságok, szerelmek, támogatások. Többek között Csoóri Sándor volt ez egyik ilyen meghatározó egyéniség, aki biztatta és támogatta Tóthot a költészet útján, a versalkotás és szövegalkotás bátorságában. Csoóri így írt: „A verseiből látom, hogy maga se egy erdei tisztáson üldögél. De ámokfutásából megérezni a futás örömét is. Jó lélekkel ismételhetem el, amit már

többször is mondtam: szinte a maga verseit érzem egyedül hiteleseknek.” (45). Csoóri Sándor másik levelében Tóth írásművészetéhez, világához, érzéseihez fogalmazott meg kommentet: „elolvastam mind a két levelét, s úgy döntöttem, nekem nem szabad belépnem abba az erdőbe, amelyikben maga elátkozottan bolyong és sebződik.” (55). A Csoóri által megfogalmazott levelek, melyek Tóth számára baráti, biztató hangvétellű, a mester és tanítvány kapcsolatát is kifejező elemek. Csoóri folyamatosan, írásban mintegy okítja, kiigazítja Tóth irányait, a verseit egyszerre kezeli költeményekként, interpretációs alapként és olvassa egyszerre a szakíró, költő és a laikus olvasó szemével: „a szorongása felborította az arányokat. Az örökös magyarázkodások fölfalnak minden emberi értéket.” Hasonló instrukciót kapott Nagy Lászlótól¹ is: „»Versben bujdosó haramia vagy«” (222). Tóth pedig megállapítja Nagyról, amit akaratlanul is meg kell állapítani a költészetről, a költőkről, az életmű kiteljesedéséről és a (mindenkori irodalmi) életmű létrehozásának világban való szubsztanciájáról: „Nagy Lászlónak nem kellett meghalnia a nagysághoz. Lehet, kegyetlenség ezt mondani, de mindent megírt a haláláig. Ahhoz a műhöz már nem volt mit hozzátenni. Ilyen a sors. Az utána következő legnagyobb – Tandori – épp most hal meg 80 évesen, és még élhetett volna az emberi kor határáig és túl, de az ő költészete szétírta a valóságot, pizsmogott, de zseniálisan. Életet és halált szórt szét a mindenségbe létfilozófiai életművével, mint ahogy egy pici atom is a világ közepe. Nagy László pedig ugyanezt maga köré sűrítette.” (55).

Ennek hatására Tóth így fogalmaz: „egyre mélyebbre kerültem a költészet vadonjába, elátkozott erdejébe. [...] Elkezdtem, mertem nagyon őszinte, merész verseket írni, semmi dísz, szókép, semmi álarc, rím, semmi kitaláció. Vadrealista képeket írok le, majdnem félek, hogy kiadom őket. De másféle versek már nem izgatnak.” (56–58). Publikációi a Kortárs, Nagyítás, Élet és Irodalom hasábjain jelentek meg az évtizedeken keresztül, meghatározónak tartja a Filmszemle, Fiala Írók József Attila Köre (FIJAK), Debreceni irodalmi napok vagy a Szabad Európa eseményeit, jelenlétét. Írásának és olvasatainak kölcsönviszonyában alkot: „Kiket ajánlok olvasásra, természetesen elsőként költőket, többek között Nagy Lászlót, Pilinszky Jánost, Szécsi Margitot, Orbán Ottót. És a fiatalok közül: Tóth Erzsébetet, Petri Györgyöt.” (69), megnevezve (önironikusan) saját magát is, mint kiváló fiatal költőt. Fontosnak tartja

¹ Tóth Erzsébet kötetének irodalomtörténeti jelleget is ad az alkotó személyiségek felsorolásával, elbeszélésbe integrálásával. Őket nem kronológia szerint, hanem irodalmi keretük, világuk szerint említi és jegyzi, valamint rendeli mindehhez elsősorban emberi-baráti alapú kapcsolatrendszerét: „Nagy László nem »viselte« nagyságát, mi viseltük az övét. Biztos tudta, hogy ott van a legnagyobbak között, hiszen egyszerre élt Nagy László, Pilinszky, Weöres, Csoóri, Orbán Ottó, Juhász Ferenc, és valakit biztos kifelejtettem.” (75). Ebbe az áttekintésbe Tóth saját magát is elhelyezi, belehelyezi, de nem rangsorolja.

és tartotta a korábbi nemzedékekből Krúdy Gyulát, Móricz Zsigmondot, Váci Mihályt, majd Szervác Józsefet, Csajka G. Cypriant, a szigligeti irodalmi alkotóhelyet, Kósa Ferencet, Alföldy Jenőt, Orbán Ottót, Weöres Sándor, Szabó Ágnes, Szilágyi Ákost, Tóth Bálintot, Ágh Istvánt, Temesi Ferencet, Zalán Tibor alkotói csoportját, és Zalán Papírváros-sorozatát és ismeretségét. Továbbá Aczél Géza, Ratkó József, Görömbei András, Nagy Gáspár, Páskándi Géza, Pósa Zoltán, Bódy Gábor ismeretségét. A fiatal generációból kiemeli Deres Kornéliát, és a *BOX* című kötetét, Iancu Laurát, Pollágh Pétert, Rózsássy Barbarát, Acsai Rolandot, Sopotnik Zoltánt, Halmai Tamást, Falusi Mártont, a kötetben közölt csoportképen pedig Buda Ferencsel, Pécsi Györgyivel, Füzi Lászlóval, Gion Nándorral látható Tóth Erzsébet is. A napló további oldalain említésre kerül még Jeney Gyula, Onagy Zoltán, Háty János, Dobai Péter, Parancs János, Szántó Piroska, Rakovszky Zsuzsa; valamint megfogalmazása szerint a hozzáfűzések és gondolatok „szubjektív olvasónaplók” és „reflexiók” (219) is egyben, Bartis Attiláról, Kontra Ferencről, Kurt Vonnegutról, Pier Paolo Pasoliniról, és műveikről. A külföldi szerzők közül a preferált Bohumil Hrabal, Milan Kundera, vagy a fordítani szándékozott Sylvia Plath. Az irodalmi személyiségekkel kapcsolatban megfogalmazza: „Nagy László, Juhász Ferenc, Pilinszky. Nekem ők voltak a legfontosabbak. Ma már nincs ilyen rangsor.” (53). Költészetében és ideájában Nagy Lászlóhoz kötődött. Mindemellett, Tóth örökérvényű intenciójának megfelelően, „fontos, hogy ne hagyjam abba ezt a naplót, hogy legalább évek múlva, ha belenézek, tudjam, hová tűntek el a napjaim.” (155).

A költészet Tóth számára elsődleges, ezt naplójában több helyen hangsúlyozza: „csak a versek érdekeltek, és írtam is jó néhányat. Ismertem a kor legnagyobb költőjét, leveleztem, találkoztam, beszélgettem vele, nem is érzékeltam ezt a földi világot [...]” (41). Csajka Gábor Cyprian, Tóth jó barátja a következőket fogalmazta meg Tóth költészetéről: „Nagyon szerettem a verseit, de nehéz is olvasni, mert megkínó az a mélyen átélt lét; az igazi végső kérdések csapnak össze, mint az elektromos kisülés a villámokban, ezekben a versekben. Ezeket a pillanatok közönséges ember csak ritkán éli át.” (213). Élettörténeteinek tükrében megfogalmazza életének alapvető felismerését, amelyet a valósággal, a konkrét szituációkkal és a poétikai lélek összhangjával kapcsol egybe: „Azt hiszem, hogy addig is versben éltem, amikor nem írtam, talán akkor éltem igazán versben. Ezért is térek vissza mindig verseimben erre a szép, gyermeki időre. Ez az egyetlen tiszta, felhőtlen korszak volt az életemben, de ezzel sokan vagyunk így. Hogy milyen voltam, amikor nem írtam verset? Azok tudnák elmondani, akik ismertek ekkoriban. [...] Nem készültem arra, hogy költő legyek. Véletlenül alakult, de akkor robbanásszerűen. Ma is gyakran gondolok arra, hogy költő vagyok-e, s hogy van-e értelme.” (79). A költészettel való foglalkozásnak ez a megközelítése, az intenció abszo-

lút fokra emelése és emelkedése, a megfelelő témaválasztás kérdésköre elvezet a költészet akarásához és a dilemmákhoz is, hogyan és milyen minőségben ragadható meg a vers, mint esztétikai, filozófiai és művészeti konstrukció („A vers a lélekhez szól, minden egyebet elutasít magáról, csak a pusztá szó marad. [...] A belső igényt kell megteremteni, a többi magától ragad benned. [...] A vers ideje mindenképpen a »maradék« idő, a fölösleg.” 205–207). Tóth egy példát hoz: „Már az első verseskönyvemben írtam egy hajléktalanról, 1979-ben, amit valójában nagyapám ihletett, aki nem volt ugyan hajléktalan, de nagyon nehéz sorsa volt, mint minden felmenőmnnek. Begyógyítani az ő sebeit csak egy »igazságosabb társadalom« tudná. [...] Méltóság, tisztességes élet, a család megmaradása, gyűlölködés nélküli élet. Ezekről szól minden igazi irodalom, vagy főleg ezek hiányáról. A brutalitásról, az idegenektől való félelemről, a létbizonytalanságról, a méltó emberi életért való kapaszkodásról. Mert hiába fejlődik szinte minden, ha közben az ember sérül.” (218). Tóth saját versei közül kiemeli az *Egy végtelen vers közepe* címűt, ami, saját megfogalmazása szerint „egy érzelem megnyilvánulása. Egy szerelem néhány pillanata. Azóta másképp készül mindegyik versem. De már olyan régen nem írtam, hogy alig emlékszem, milyen érzés írni. Nagyon ritkán élem azt a pillanatot, amit úgy látszatra élek. Mindig a múltra vagy a jövőre gondolok. Az aszinkronitásból születik a vers. Ha meglenne az összhang, talán nem kellene verset írni. Költészetelméleti dolgokkal nem nagyon foglalkozom. Az biztos, hogy meg kell írni azt a verset, amit csak én tudok.” (88). Tóth a saját verselésével kapcsolatban figyelembe veszi mások véleményét, és részben ehhez is alakítja a sajátját. Érzékenyen és részletesen elemzi önmagát, analízisében a szövegkonstruálás folyamata előtérbe kerül, mindennapjait meghatározza az írás, a naplón keresztüli dokumentálás is. „Menekülök folyton vissza, mert semmi más derűs nincs. Többen megállapították, hogy nagyon komor, szomorú ez a versvilág. Nem tehetek róla. Rimbaud írta százöt évvel ezelőtt A látnok leveleiben: »ha megtörik a nő végtelen szolgasága, ha magának élhet majd és maga által, ha az – eddig oly gyalázatos – férfi visszaadja szabadságát, a nő is költővé válik. A nő is ismeretlenekre fog bukkanni. Különbözik-e majd eszméinek világa a mienktől? – Különös és kifürkészhetetlen dolgokra fog bukkanni, visszataszítókra és gyönyörűségesekre, melyeket átveszünk tőlük és megértünk.«” (80). A versekkel és a szövegekkel, a szövegalkotás cselekményével, művészetével, gesztusával elemi kapcsolatban áll, a fontosnak tartott és kiemelt vagy néven nevezett költők mellett a költészettel általában alakít ki szoros szellemi kapcsolatot, az 1960-as és 1970-es évek áttörésére (is) hivatkozva, amely meghatározta a nemzedékeket, a művészetet és a kultúrát a társadalmi változásokon át. Tóth a korszakalkotókat említi meg: „ha nem figyeltek a versekre általában, meg lehetett szólítani őket. Hiszen jó tanáraik voltak. John Lennon, Bob Dylan, Joan Baez.”

(207). Ehhez az áttöréshez igazítja a többek között a nők helyzetéről alkotott meglátását is: „A tegnap esti Oriana Fallaci-filmből jegyeztem meg: »Ezt a társadalmat férfiak építették férfiaknak. Ezért jó nőnek lenni. Nagyön nagy kihívás nőként létezni egy ilyen társadalomban.« Fallaci a meg nem született gyermeke neméről gondolkodik ekkor, és még van esély arra, hogy megszületik. Mi már tudjuk, hogy soha nem született meg, de Oriana millió és millió nőnek adott erőt a nőként való létezés terheinek elviseléséhez.” (49). Ezt egy, a naplójában máshol kifejtett ellenszenvvel köti össze, melynek tárgya „a nőkre is jellemző kötelező nőgyűlölet. Ami persze összekapcsolódik a tehetséggyűlölettel, fiatalgyűlölettel, tehát az általános, alapnak tekinthető irigységgel. Ebbe a közegbe belépni [...] döbbenetes volt, egy kulturális sokk.” (49). Az emberek viselkedésének és magatartásának visszatükrözése Tóthnál nem elfogult, nem tesz különbséget a nemek között, az emberi megnyilvánulások, jellemek és jellegek minőségét veszi górcső alá, a nők helyzetéhez hozzáfűzi, hogy meglátása szerint „a nők szolgasága a mai napig nem szűnt meg” (80).

Tóth Erzsébet világa, költészetéhez fűződő viszonya az életlátásnak, a világban létnek is megad egy sajátos horizontot, és behúzza énjét egy – a poétikától gyakorlatilag eredendően elválaszthatatlan – minőségszoportba. Tóth maga is vers, aki versként szemlél, versekben gondolkodik: „Az ember nem tágul, nem nyújtózkodik ki annyira, mint amikor a lelke is frissen vasalt. Tűnődőbb lesz, és tárgyilagosabb. A világot ajándékba kapja, ráadásul az elmúlt napra. S a csuda tudja, valahogy ezt a jótékony fáradtságot is futni hagytam.” (22). Szemlélődő-tájékozódó attitűdje, naplójának adott témákat érintő, de ezeken belül tágabb dimenziókba is belép tájékozódása és meglátásai nem hagyják magára a szubjektumot. Tiéd minden (2012) című versében mintegy összegzi a számára lényeges és élesen szembevető elemeket, melyek egy időben egy dimenzióba fonódnak össze: „a szálló por / a hulló csillagok / a hóra zuhant megfagyott kismadár / tiéd minden / széthintenek vagy betakarnak / az égboltra rajzoló vadliba csapatok / az utca sarában ázó kenyér / amit már nem tud senki / megmen-teni magának / tiéd minden / a bezárt boltok utcája / az üres kamrában futkosó egér / a hitelminősítés / a világ nyilvánosháza / üldözött és üldöző [...] a lejátszástechnikai felszín / alatt földbe fúlt nyöszörgések / eltitkolt sírások néma üvöltések / programok és lemondott programok / üresen fájó esték / kitöltött elzúlló esték / álmokból rád hulló napok / hamar kibújó megfagyó rügyek / fagyhalottak hátbaszúrtak lezuhantak / mérgez-zők és mérgezetek / tiéd minden / értelmező hatalom / dübörgő tőzsdék / szegények imamalma / a C-lista a B-lista az adóslista / a halállista / az önfenntartó börtönök álma / kelet és nyugat / tiéd minden / az alma és az almáról készült festmény / a festményre szálló por / az almában dolgozó féreg / tiéd minden / észak és dél / szél és szélkakas / tenger és kalóz / az emberképek a magyarságképek / a cigánysorok / a szegénygettők a legyen

ön is milliomos / hülyék és hülyítettek / munkaadók és munkanélküliek / az utolsót repülő pilóta / a földre fagyott repülőgép [...] vagyunk / akik még titokban őrzünk / ne hagyj el minket / te adtad emberi arcunk / könynyeinket és reménységünk / itt jártál közöttünk / senki se látta, mikor tűntél el / nem érezzük már jelenléted / azt is mondták, hogy meghaltál / egy hatalmas fa alá húzódtunk / lombjai között egyszer valaki / arcodat látta kirajzolódni / de ha összedőlné hirtelen / mindnyájan ott maradnánk / összeűződva alatta / keresünk a gomolygó felhők között / talán a szállongó hópelyhekkkel / bánatodat küldöd / szét kellett volna osztani szeretetünket / hogy másnak is jusson belőle / annak is aki a téli kútnál mossza tányérját / és egész élete egy szatyorban van / annak is aki még gyűlölni tud / tiéd minden / imádság gyűlölet / fázós kezű virágkötők / verseink énekeink [...] tiéd minden / gyere vissza / várunk” (*Tiéd minden*).

Magyarázatában az emberi kapcsolatokat és az én lelki-szellemi tisztaságának, maradandóságának fontosságát nemcsak az irodalmi körök-höz kötötte hangsúlyozza, de kiemeli a számára lényeges jelenségeket, a szemlélődés kulcsfontosságát, a környezet észrevételét: „Valahogy az emberek leszoktak saját magukról. Mozgósítani kellene saját valódi élményképességeinket. Szüksége van az embernek a természetre, a szél-fúttá nyugtalan falevelekre, a mozgó bokrok valóságos látványára. Az elmerengés is cselekvés. Én abban sem hiszek, hogy az érzelmek kivesztek a korunkból, legfeljebb válságba, zavarba kerültek [...]” (69). Az évek múlását is figyelembe veszi, és számot vet időskora jelenével, a visszatekintésekkel. Bölcselete mindvégig kifinomult: „Most, hogy már szinte csak a halottaimhoz kötődöm, és semmi más dolgom nincs, csak várni a halált, [...] pontosan tudom, hogy elpazaroltam az életemet. [...] a tehetőség másik, fontosabbik fele: gazdálkodni a tehetséggel. Ezeket az éveket én nem gondoltam komolyan. Eszembe se jutott, hogy meghalhatok. Ma meg mindennap eszembe jut. A halál. A halált próbálom távol tartani magamtól ezekkel a visszaemlékezésekkel, mintegy tanulságul az utókornak, ha lesz ilyen, szépen bemutatom, hogyan lehet eltékozolni a tehetséget.” (76). A visszatekintés és a halál megközelítése kapcsán Irvin D. Yalom *Amikor Nietzsche sírt* című művéből idéz Tóth: „»A halálban az a jó, hogy azután már nem kell meghalni.« Én most itt tartok, hogy meg kell halni.” (77). Nem félelemmel, hanem belenyugvással és körültekintéssel, filozofikus szükségszerűségként kezeli az elmúlást.

Tóth nem szakad el az életben tartás és életben maradás legalapvetőbb elemétől, a költészettől. Ez nemcsak örökérvényű értéket, szellemi keretet, de az alkotás folyamatát és szabadságát is jelenti számára. A társadalmi kötöttségek és a társadalomban létezés kapcsán fogalmazza meg, hogy „»mindenki rabszolgának születik, a szabad ember önmagát teremti.« Verseim nagyobb része arról szól, hogy megpróbáltam kiharcolni egy szabadságot, ami, sajnos, még mindig szokatlan. Kiharcoltam, de nem tu-

dok élni vele. Gyakorlatlanok vagyunk a szabadságban. Most ezt az egyén szabadságára értem, de nem nagyon lehet elválasztani attól, – bár más kérdés – hogy nem érzem magam, mint társadalmi lény, mint állampolgár szabadnak. [] Szerencsésnek is mondhatom magam, mert versekkel vívhatom szabadságharcomat.” (80) Az elmúlás egyre közelebb húzóódó érzete Tóth számára dekadenciát is hoz. Az elmúlás és az emlékezés a lemondást vagy azt a fajta tudatos objektivitást is felmutatja (a korábban jellemző pozitívabb és szemlélődő szubjektivizmus helyett vagy mellé), amely mintegy segíti az ént, hogy ez a változás, az elmúlás ne a pozitív tartalmak elvesztését jelentse elsősorban, hanem a rossznak és a dekonstruktív folyamatoknak az ignorálását. „Jövőre semmi nem lesz már olyan. Nézzük majd az árvíz által meg tizedelt szarvasokat, gémekeket, keressük egymás szemében magunkat.” (127). Tóth ebben a megnyugvásban is, de életének már korábbi szakaszában, a világ kontemplatív érzékelésében felismeri mindezt, és elérkezik egy újabb, de ezúttal egy végső (végleges, lezárt) stációhoz, és itt már a gondolatokba intenzíven szűrődik be a haláltudat globális jellege: „A föld csak egy porszem messziről, közelről meg éhező, vegetáló, élőhalott emberek tömege [...]” (122). Az életben tartás és életben maradás kettősségében Tóth hangsúlyozza az alkalmat, a lehetőség, a pillanat megragadásának fontosságát, amely a költészeten át, és a költészettel együtt érheti el az abszolút fokát, és válhat a cselekvés (a költészet művelése) tökéletessé. Ezzel kapcsolatban megfogalmazza: „Az életben nincs két hét múlva. Amit abban a pillanatban elrontunk, az egy életre el lesz rontva.” (21).

Életének ebben az utolsó stációjában fogalmazza meg az emlékezés, a jelen és a még hátralévő jövő keretében, hogy „azért kezdtem el írni újra a naplót, hogy ha netalán mégis begolyózzok, legyen valami nyoma az oda vezető útnak.” (180). Erre az időre, a mindenkori, lelassuló, és a kontemplációt felerősítő időbeliségben pedig egy barátja tanácsához igazodik: „»Ne fossál, bébi!« Ehhez tartom magam” (140).

(Tóth Erzsébet: Én lehettem volna, Budapest, Nap Kiadó, 2024)

HÖRCHER ESZTER

Magyar Attenborough

„Az ember leginkább önmagával nincs tisztában.”
(Szöllősi Mátyás: *Váltóáram*)

Ahogy van már magyar Copperfieldünk (Bereményi Géza életregénye, 2022), úgy lett magyar Attenborough-nk is. 2024-ben jelent meg a Műút Könyvek sorozatban a Szép Ernő- és József Attila-díjas drámaíró, író, költő, Egressy Zoltán verseskötete, az *Attenborough reflektora*. Mindössze 33 évet kellett várni erre a verskötetre az 1991-es *Csókkor* után. Közben az egy kötetben is kiadott drámák utószavában Nagy András által „napfénygyárosnak” nevezett szerző a versekben inkább mutatkozik a sötét égboltot valamelyest bevilágító holdfénygyárosnak, ugyanis a kötetté szerveződött versek inkább ábrázolnak egy veszélyes világba vetett emberképet, az univerzumnak kiszolgáltatott, kételyekkel teli lírai hőst. Amíg Copperfield magyar megtestesítőjének élete szinte adekvát az angol eredetivel, addig Egressy hőse ambivalens kapcsolatban áll a természetfotós világábrázolásával, más kollerációban vizsgálódik. Valójában inkább metaforának kell tekintenünk D. Attenborough reflektorát, a szerző egy interjúban Podmaniczky Szilárdnak (librarius.hu, 2024. 11. 19.) utalt is rá, hogy tiszteli a fotós művészetét, de nem róla szólnak a versek. Más szemlélet uralkodik az egész kötetben. A cím ötlete ugyanakkor dicsérendő, a szerkesztő, Kőrösi Imre is megfelelőnek találta, annak ellenére, hogy a világhírű természetfotós neve csak egyszer tűnik fel: a *Mélyben* című költeményben. Tulajdonképpen arra történik utalás, hogy Egressy hasonlóképpen reflektorozza be a világmindenséget: a természeti és emberi környezetet. De az ő meglátásában és tapasztalatában sokkal problematikusabb az élet, drámaibb az ember helyzete bolygónkon és az egész univerzumban, mint azt a hétköznapiakban gondolnánk.

Egressy már megteremtette a maga szemléleti univerzumát, különösképpen a világsikerrel sokfelé játszott színműveivel/drámáival, de regényeiben és novelláiban is hasonló gondolati tágasságot mutat. Most versekben foglalta össze mindazt, amire a lírai alany eddig képes volt eljutni. Antal Nikolett szerint is (ÉS, 2025. 03. 07.) inkább pesszimista végkicsengése van ennek a kötetnek.

Mi motiválhatta, inspirálhatta Egressyt abban, hogy egybegyűjtve kiadassa ezeket a verseket? Egy ekkora életmű háttérén meglepőek a következő állításai: „ittlétem megmagyarázhatatlan. / Várok még a végzetes parancsra” (64), írja az *Álom a hadszíntérről* című versben. „Nedves, szomorú földön tocsogunk” (63), hangzik el ugyanitt. Vagy: „csak át, csak át, át a / zavaros szennyen [...], bár nem látszott semmiféle túlsó part” (25) –, így a *Nem látszottban*. Szinte epikus történetekbe veti bele hőstét, nagyon

erős önreflexivitással. A *Curaçaóban* így tépelődik: „felfoghatatlannak tűnő / rendszer, az is, ahogy a semmiből születik”. Az elmúlást felfogom [...], de a keletkezést már nem értem, az nagyon távoli, túl másvilági valami”. (20) A szemlélődés folyamatosan átcsap ontológiai kérdésekbe.

A kötet IX ciklusra osztott, és azt felütésként megelőzi egy kötetnyitó vers, a *Mi, rejtélyes etruszkok*. (5–6) Formailag ez is közelebb áll a történetmesélő epikához, miként a versek zöme prózavers/szabadvers (osztatlanok, rímtelenek, a szótagszám sem egyező). Abban eltér a véleményem Bálint Tibortól, aki az *Egressy reflektora* című írásában (Bárka, 2024/VI) ugyan kiváló észrevételeket tesz, de „letisztult nyelvről” beszél, holott a versnyelv sokszor kifejezetten zaklatott, fragmentált; valamint a kötetre nézve a „poeta doctus” jelző sem éppen helytálló, eltúlzott. A kötet nyelvi és tartalmilag is nehezen adja meg magát, némely szöveget többször el kell olvasni, hogy eljussunk a befogadásához. S hogy bennünket az ókori etruszkokhoz hasonlít, az – bár megtisztelő, ugyanakkor – ellentmondásos, hiszen a 21. sz.-ban „sok mindennel nem vagyunk tisztában”. „Lankadatlanul vizsgálunk összefüggéseket”, madarak röptét, felhők játékát, villámok „érthetetlen jelentéstartalmát”. A hangnem kissé meditatív, belső monológot hallunk, látszólag nem túl bonyolult filozófiai kérdésekről, de leginkább a létezés csodájáról. A *Kerengőben* egyenest azt olvassuk, hogy „nem is ismerem a teljes igazságot”. (30) A költő tehát utána akar eredni a felvetett, nyugtalanító kérdéseknek, és a kötet ennek az emberfeletti tettek lesz eklatáns példája. Akár egy miniatűr dantei színjáték, melyben találkozunk a világunkban működő gonosz erővel, magával az ördöggel, de – majd meglátjuk egy ciklus erejéig – eljutunk transzcendens magasságokba is. Ez az ambivalencia kellő feszültséget képes teremteni az olvasóban. A célmeghatározás morális töltetű: „miként is lehetnénk mi kegyetlenek ennyi tudás birtokában” (6), ha megfejtjük a világmindenség rejtélyeit? Antal Nikolett szerint „az érzések, az impresziók és a természettudományos szóhasználat átítatódik egymással, amittől nagyon életszerű, életszagú lesz az egész”.

A kötet legnagyobb erőssége a szerkezete, mely egy sajátos ívet rajzol meg: elindulunk a mélypontról, öt cikluson át tapogatódzunk a sötétben, majd a VI. ciklusban egy meredek szellemi-lelki ugrással egy másik dimenzióban, szakrális közegben találjuk magunkat. A lírai hős itt kicsit hosszabban elidőzik, majd lassan visszaereszkedik az evilági tér-idő feszítettségébe. De ezért a VI. ciklusért érdemes volt végig küzdenie magát az olvasónak az élet kínálta labirintusban. Egressy nem kímél minket, bereflektozza a sötét erőktől erodált emberi világot. S mivel az alapállás az ismeretszerzés, ezért a szerkezet mentén tesszük meg ezt, a lírai hőssel karöltve. Mellesleg Egressynek már a regényeiben is megfogalmazódtak az ontológiai alapkérdések, így például a *Százezer eperfában* (2014) is írt arról, hogy az ember hiába okoskodik, a természeti törvényeket nem ké-

pes sem megérteni, sem megmagyarázni. (70) Ott apokaliptikus állapotot teremt, hogy föleszméltesse az embereket, minimum az önismeretre jutásra.

Az első öt ciklus már címeiben is beszédes, így: *A jövő vadhajnala*, *A kudarc biztos horoszkópja*, vagy a *Romlás épülésre*. A világmindenség az ember számára félelmetes, kiszámíthatatlan, idegen, az univerzum ridegsége, közönye taszító. Ezt a szerző egy 2016-os regényében, a *Szarvas a ködben* is érzékelteti, melyben a főhős, Mátyás Anna nem képes megbirkózni a semmi fogalmával, a mérhetetlenül nagy univerzum tényének gondolatával. (7) Az I. ciklus *Curaçao* című áldialógusában is ezen töpreng a főhős, számára örökös vita tárgya a semmiből való keletkezés. A kezdő ciklus rímtelen szabadversekből áll, kivéve hármát, amelyeket „félhosszú versnek” nevezhetnénk. A műszót Tandori alkotta meg *Az erősebb lét közelében* című könyvében, majd Kőríz Imre egy egész tanulmánykötetet szentelt neki: *Szárnyalni gyalog* címmel s *A félhosszú vers poétikája* alcímmel (Műút K., 2023)

A Forget love, fall in café már ide sorolható: önmegszólító, önreflexív monológ, melyben saját morális hibáját rója fel magamagának. A tényeket helytelenül értékeli, bár szakadatlanul vizsgálódik. Némely humorral jegyzi meg, hogy „Istenből akarta írni a szakdolgozatát”, de letett róla, mert sok lett volna a lábjegyzet és „nem talált jó mottót”. Efféle egzisztenciális gondok gyötrik az *Ismeretlen zóna* című versben is, ahol egy sejtelmes jövőkép is megképződik. A *Rendszertárvlat* és a *Két javaslatban* megjelenik a kötet egyik fő motívuma: az idő, amiről Petőfi ezt írta: „az idő igaz, és eldönti, ami nem az”. Egressy hadakozik az idővel, mint szabadságunk korlátjával. Tesz egy kis flâneurködést, csellengést a történelemben, s a múltból megidézi Newtont a színspektrum elméletével (benne a hetes szám misztikus jelentést kap, mint a teljesség száma, a hét napjainak rendteremtő ereje), majd a felvilágosodásból Goethe *Wertherét* említi (csak tévesen kék mellényt aggat rá, emlékeim szerint sárga volt az a kordivatot teremtő ruhadarab), és a romantikus hőssel a jövő megnyerését célozza meg, ami nem lesz könnyű, a lírai hős szembeül is rögvést a gonosszal. A ciklus vége felé a *Túlélte évszakban* (17) emléket állít egyetlen nagy szerelmének, akit több novellában is szerepeltet. Elégedjünk meg csak egy említésével, a 2024-es *Kettesével a lépcsőn* című kötet *Gödör* című írásával, melyben harminc év után találkozunk a három- és kétgyermekes felnőtt, de már higgadtan képesek kezelni a múltat.

A II. ciklus a létezés bonyolultságát bogozza: „individuális mitológiának” nevezi a *Hullám mollban* című versben (23), melyben megállapítja, ha létezik túlsó part, oda se tudna átjutni. A *Pánikminta* szerint elegendő, ha megérti a „semmi mindenségét”. (26) Az időfolyam fontos szerepet játszik most is. A *Felöltött tudatban* előkerül egy másik Egressy-motívum: a hold. Egy 2019-es regényében, a *Hold on* című sci-fiben Laád Szabolcs

biokémikus is elutazik egy holdbéli űrbázisra, ahol eltöprenghet saját és az emberiség jövőjén. A Hold még vagy öt versben kerül elő, valószínűleg azért kulcsmotívum, mert a gigászi félelmetes űrben a hold valamiféle biztos pontot, kapaszkodót jelenthet az ember számára: naponta megjelenik, és a sötétségben némi fényforrásként és tájékozódásként szolgál.

A III. ciklus költeményei elsősorban az emberi kapcsolatokra fókuszál, mintha Egressy novellásköteteiben sétálnánk: a *Most érsz mellé* (2009) és a *Majd kiszellőztetszen* (2013), ez utóbbi alcíme: „holdas és holdtalan fejezetek”. A versek epikus jellegű szabadversek, amelyek belső feszültségről árulkodnak. Némi intimitás belopózik a *Megáll a csoszogásban* címűbe, melyben szociális és mentális problémákat vet fel. A *Rajzolsz rám holdat?* és *Holdernyős régi lány* ismét a kedvelt Egressy-attribútumot festi meg. Az *Alszol* című versből kiderül, hogy az emberi kapcsolatok is ambivalensek: „te dűrban sóhajtasz, én mollban hallgatok”. (38) Az esetleges boldogságot az jelentené, ha egy elképzelt nyaraláson nem mérnék az időt. Korunk emberének legnagyobb stresszforrása a felgyorsult idő.

A IV. és V. ciklusban sem enyhülnek a fölvetett problémák, a hétköznapi történetek nem éppen mindennapi helyszíneken játszódnak. A versek fragmentáltak, többnyire konkrét dolgokra, eseményekre utalnak, de sohasem igazán gondolatiak. A félhosszú vagy hosszabb szabadversek közt egyedül a *Matériában* találunk rímeket, a négysoros versszakok helyszíne Firenze, és a páros rímek kifejezetten üdítően hatnak ránk. De az égbolton feltűnő csillag a lírai én számára „fétis”, megfeythetetlen. Az egyedül-lét ábrázolása szorongató; a *Maori* című drámai történetben kifejezetten fájdalmas az apa halálához asszisztálni, ahogy azt a kisfia, a féldialógus alanya is teszi. Attenborough reflektora, ha végig pásztázná mindazt, amit eddig a költő bemutatott, akkor valóságos rémképet mutatna a készüléke. Ráadásul az egzisztenciális helyzet sem javul: „haldoklik a lélek teste” és a „látható világ arca”. De milyen ez az arc? A *Lunéville*-ben már lírai hősrünk arca is „vad”, akár a hold egyik oldala. (62) Közben ugyan egyre gyakoribbak a rímes, főképp keresztrímes versszakok (*Álom a hadszíntérről*), de nem enyhül a lelki kín. A költő álmában a kritikusaival is hadakozik. És még mindig úgy véli, hogy ittléte „megmagyarázhatatlan”. Vár „még a végzetes parancsra”. (64) Valami rettenetes telepszik rá, a világmindenség súlya, mert nem érti annak működését. Vagy mert el kéne fogadnia egy felsőbb magyarázatot? Angyali érintésre vágyik, mert csak az hozna változást életébe. Egyre drámaibb történeteknek leszünk tanúi: a *Nem kezdtem el* című versben éppen Párizsban, ahol a szállásadójuk öngyilkos lesz. A Hold és a Vénusz pedig rideg közönnyel világította meg az illető naplóját. A *Rendezett zsákutca* is egy történetet mesél el: két fiú motorbalesetét. Szerencsére mindketten túléltek, s a versben az enjambement-ok elevenné, lüktetővé, valószínűvé teszik az esetet. Az V. ciklust záró *Dark doom honey* című önkritikus félhosszú verse már egyértelműen jelzi, hogy ezt fokozni már nem

lehet. Miután a csúcsra ér a balsejtelem, a földi rossz, akkor valamiféle villámszerű megvilágosodásnak kell történnie.

A VI. ciklus 13 versében ez következik be. A kötet leghosszabb ciklusa ez, s egyben a legjobban felépített és a leglíraibb költeményeket is tartalmazza. *Elmaradt tárgyalás* a címe, amellyel a költő átböki a sötétség fellejét, és egy kis időre belép a szakrális térbe. Megerősödik a nyelvben rejlő vizualitás, gazdagodnak a költői képek. Ez rögtön, az első, a *Szélroham* című versben feltűnik. Az eddigi üresség helyébe a vákuumot kitöltő érzelem és a ráció lép. A kép ugyan még „egy konkrét elmebeteg” mutat (74), akinek szellemi állapotát egy sakkmetafora segítségével ábrázolja a költő: „szabályt változtat menet közben, / melynek értelmében meghalhat a király, csak / a bástya maradjon életben, az értékesebb”. Van ennek persze egyéb felhangja is („az értelmesek értik”); az ars poétikussággal is kacérkodó kötetnek ez a verse enigmatikus figyelmeztetés arra, hogy itt valami „új verzió” következik, melynek következtében még a versforma is megváltozik, klasszicizálódik, négy soros szakaszokra oszlik. A nyelv egyre retorizáltabbá válik, a mindennapiból festői tájkép bontakozik ki, mely sokkal autentikusabban köthető már D. Attenborough művészi fotóihoz is. A költő maga is kezd ráfókuszálni a természet, a környezet szépségére. A hold továbbra is elmaradhatatlan kellékként ott „borong” az „életéért küzdő délutánban”. A rímes kétsoros versszakok lebegősek, a lélek felszabadultabb. Tudatilag ugyan még birkózik az angyallal, de az *Este* című versben kezdi feladni az emberi gőgből származó görcsösséget, ellenállást. Megképződik a vágyott, de eddig ki nem mondott konstelláció: „nem tudom, mitől fáj, ami éltet, / mitől éltet, hogyha eltemet, / miért nem szakad tépettnék hitt képed, / miért nehéz, nehéz, nehéz, miért nem lehet.” (78) Itt már érzékeljük a rímek varázsát is, melyet korábban nélkülöztünk. A *totális tanú* nyitást jelent annak a belátására, hogy életünknek van egy örökös tanúja, aki „miközben elhagyna”, akkor is „maradna”. (79) A lelki harmónia lassan-lassan kezd bekövetkezni, erről árulkodnak a dallamos, keresztrímes sorok a *Mese álmában*. A művészi alkotás kezdi betölteni hagyományos rendeltetését, mely a teremtetett világot az ez idáig foszlányos inkarnációja helyett a bennünket körülvevő dolgok önnön lényegük irányába fordítja: „a hold, a nap, a csillagok, / az öntudatlan fényserég, / csak szólni kéne, gondolod, / de érdemed, ha nem mered”. (80) Ez az emberi alázat egyfajta szintjére utal, s valamiféle szégyenérzet támad a lírai énben: „arcodon kétes diadal hidege” [...], és megadón „lehajtják fejük a rózsák” (82) a *Pokolmozaik* szerint. A költő fokozatosan eszmél a tágabb valóságra, az attenborough-i szemmel érzékelhető világmindenség kinyíló dimenzióira. A *Hajnal* című versben lélektanilag valóban egybeér a két művészet: a hajnal > a keletkezés, születés, teremtettség ikonikus megjelenítése; és a lírai én belép „az oltalom kínzó hiányától” eddig szenvedő tájba. Költőileg legszebb talán a *Minden reggel* című vers, mely a hárfa

halvány hangjaival „új dalt szül”, amelynek vallomásra kényszerítő ereje van: „sötét kő a szív, míg semmit nem felel”. (83) A művészet eddigi egzisztálásából a beteljesülő realitásba jutunk, a metamorfózis lezajlott, s az *Ami megtörtént* című versben már a megtisztult ráció győzedelmeskedik: „mindent sajnálsz, ami nem történt meg”, hangzik a vallomás. Mintha a tékozló fiú tért volna haza, inkarnálódik Valaki, akiről eddig nem akart tudomást venni, de a továbbra is E/1. személyben beszélő ekképp szól: „riadtan tapasztalom, milyen jó vele. / Pedig csúcskategória, más kategória. / Nyomni kezd a tér, lassan mégis illene / hozzá nőm”. (87) Mert ő „lázás sugárzása, folytonos őserő” –, írja róla kissé adys felhanggal.

Ezután a magas hőfokú transzcendens szcenárió után meglepő és fájdalmas a kötetet záró maradék három ciklus költészete. Mert mi történik? Tulajdonképpen az évezredek óta szokásos emberi, a visszaesés. A VII. ciklus szerint *Megfog az Isten*, aztán... kezd úgy érezni hősünk, hogy elereszti. Lassú, de határozott lelki ereszkedés következik, vissza a nulla pontig. Formailag újra a félhosszú versek lesznek dominánsak, a dialógust imitáló monológok, melyekben a lírai én korábbi egzisztenciális élménye képződik meg. A legfőbb kerékkötő, az idő ismét fontos szerephez jut az emlékversekben és a jövőképzetekben is. A VII. ciklus elején még halványan érződik az átélt lelki élmény, fölmerül egy szubjektív kérdés: „mit gondolsz, mi / kellene ahhoz, hogy alapvetően és / visszavonhatatlanul megváltozzunk?” Valamint az *In situban* a „noir” már nem éri el az érzékeny ingerküszöböt, sőt: „fekete napokra fehér / éjszakák jönnek, de pontos időt ne / kérdezz, pontos idő továbbra sincs”. (92) Előtérbe kerülnek a családi históriák, többnyire drámaiak. Egressy írt egy aparegényt is 2011-ben (*Szaggatott vonal*); itt az apa haláláról emlékezik meg. Ilyen emlékkvers a *Kútnyi gödör a fa helyén* is, az öreg diófa kivágásáról szól. A falusi környezetre a tájszavak is utalnak, bár Egressy budapesti születésű, de a versben a rokonság elevenedik meg a helyszínrajzban.

A VIII. ciklus már borongós hangvétellű: *Kontúros homály*, s innentől meredekebb a szakrális ponttól való eltávolodás. A rímek eltűnnek, erősödik a zaklatottság, a belső zűrzavar a prózaversekben, a félhosszú önreflexív sorokban. A *Blokk* című versben az idő múlásával fokozódik a perszonális magány érzete is, majd a *Foglalkozás körében* című emlékkvers drasztikus képet fest a húgával és apjával szemben elkövetett egészségügyi atrocitással. Megérkeztünk a földre, nincs mit szépíteni. De nemcsak az emberi világ van tele nyomasztó pillanatokkal, hanem a természet is szenved, a *Fent az égen* darumadaira ezer veszély leselkedik, míg pihenő helyet, menedéket nem találnak valahol.

A záró, IX. ciklusban végleg elsötétül a horizont, a kötet koherens szerkezete alapján visszaérkezünk a kiinduló pontra, csak most már a felemelkedés esélytelenségével, hiszen azt a csodát az énelbeszlő már maga mögött hagyta. A versnyelv egyre töredezettebbé válik, néha az ért-

hetetlenségig zaklatottak a sorok. Olvasunk egy tanmesét, a *Feltáratlan blenny-titok* címmel, amelyben a perszónáluniverzum küzdelme egybeér a világmindenség esettségével (Pilinszky „világvégi kutyaólak csöndjével”). A költői látásmód a *Mélyben* című versben az óceánmélyi sötétséggel azonosul, emiatt a lírai hős itt kéri a kötet címadóját, Attenborough-t, hogy kapcsolja be a reflektorát, hogy egy kis fény támadjon. Az önreflexivitás pedig ezt mondhatja vele: „éledésed messze, / időfényévek”. (120) Az a bizonyos József Attilá-s „józan hüvösség” hull rá (*Green flash*), mert hogy „idővel bekapcsolt a valóságtorzító mező”. (125) Végül a kiábrándító prózaiság keríti hatalmába a lírai ént / a költőt, egészen a *Check out* záró, önkritikus soráig: „legyűrt a legkisebb hullám, / felülkerekedett szemérmetlen rajongód, / a szakadatlanul túlterhelt, lázító téridő”. (126)

Ezután pedig kikapcsolódnak a reflektorok is, az olvasó tapogatózni kezd valami fényforrás felé. Egyetlen reményünk maradt csupán, hogy lesz még időnk újra átélni a VI. ciklus csodáit.

(Egressy Zoltán: *Attenborough reflektora, Műút Könyvek, Miskolc, 2024*)

MOSONYI KATA

Személyiségfejlesztő írásgyakorlatok

„Itt-ott néhány virág, ilyen erdei kékek, mert leginkább kékek, vagy lilásak, a nevük »sajnos« nem tudom.” (Borbély Szilárd: *Parkerdő*)

Molnár Krisztina Rita *Ilyen kék virágok – Személyiségfejlesztő írásgyakorlatok* című könyve olyan írásos feladatokat tartalmaz, amit természeti jelenségek vagy műalkotások inspiráltak, majd ezekhez a jelenségekhez kapcsol szövegeket, amik bemutatják, hogyan is lehet mindez alapja, kiindulópontja a kreatív írásnak. A szerző Szépíró-díjas költő, író és műfordító. Az ELTE magyar, könyvtár és múzeumpedagógia szakán végzett. Gyakran vezet kreatív írásműhelyeket, a kötet anyaga is a szerző által vezetett *Jól lenni* műhely gyakorlataiból áll össze. A könyv 2024 őszén jelent meg a Pagony Kiadó gondozásában, Gráf Dóra illusztrációival és Kovács Eszter szerkesztésében.

A most megjelent kötetben a gyakorlati tapasztalat és az elméleti tudás mellett szakmai elköteleződés és kutatói kíváncsiság is megmutatkozik. A szerző szubjektív feladatépítése alapján további inspirációkat kaphatunk saját feladatalkotásokhoz. A könyv olvasónak, terapeutának, tanárnak is fontos alkotás. Érdemes kézbe venni bárkinek, aki nyitott a fejlődésre, vagy másoknak szeretné megmutatni az írás erejét. Elméleti és gyakorlati tapasztalatok mutatják, hogy a kreatív írás fogalma és módszertana egyre nagyobb népszerűségnek örvend számos tudományterületen.

A *kreatív* szó jelentéséhez is többféle megközelítéssel fordulhatunk, hiszen a hétköznapi nyelvhasználatban a kreatív szó szinonimáiként tartjuk számon a következő szavakat: leleményes, élénk képzeletű, fantáziadús, ötletes, alkotó szellemű, találékony, ötletgazdag, ötletdús. Az *Ilyen kék virágok* című kötet inspiráló és személyiségfejlesztő kreatív írásgyakorlatokat tartalmaz. Egy-egy témát gondol tovább, kapcsol össze, kihasználva a képek, tárgyak, szövegek összefonódását. Úgy mutat be egy-egy feladatot, hogy az olvasó számára teljesen egyértelművé válik, hogy ezek a műrészletek, természeti jelenségek mindig is közel voltak egymáshoz. Összetartoznak, kiegészítik egymást.

A kötetben tíz fejezet található, mindegyik önálló címmel és kiegészítő, alcímmel rendelkezik. A fejezetek illusztrációi: festményrészletek, fotók és grafikák, amelyek a kitekintés lehetőségét adva oldják a feladatok mélységéből születő kezdeti görcsöket. A kötet címe egyébként az egyik fejezet címe is, amit „nemcsak Novalis által megálmodott, de nem csupán a szerző korai halála miatt soha meg nem talált kék virághoz és a vágyakozáshoz lehet majd kapcsolódni, hanem Borbély Szilárd Parkerdő című gyönyörű verséhez is.” Olvasható Molnár Krisztina Rita korábbi bejegyzésében, ami a könyv szerkesztése alatt jelent meg a közösségi média felületén. A cím utal még a szerző Walter Benjamin Álomgiccs című esszéjére is, amiben így ír a kék virágról: „*Manapság nehéz a Kék Virágról álmodni. Aki ma Heinrich von Ofterdingenként ébred, az biztosan elaludt.*”

A kék virág a vágyott dolgok felismerésének és elérésének lehetősége és értékelése mellett egyúttal a bennünk rejlő kérdések és válaszok körforgásszerű jelenlétére is felhívja a figyelmet. Az írásgyakorlatok lehetőséget adnak elérni a „kék virágot”. Novalis azonosította magát a természettel, ismerte a virágok titkát. A kék virág szimbólumként működik, mégpedig az elérhetetlenség és a vágyakozás megtestesítőjeként szerepel a címben. Felfedezhető-e saját magunk? Felfedezhetjük teljességében az embert? Nem véletlenül lett a virág fontos jelkép az irodalomtörténet több korszakában. A természettel könnyű az azonosítás, hiszen a párhuzam könnyen látható még a laikus olvasó számára is. A kék virág kifejezi az ember vágyát az önmegismeréssel kapcsolatban, vágyakozik, hogy többet lásson saját magából. Hogy eljuthat-e végül a teljességhez, vagy folyamatosan csak úton lehet, örök kérdés.

A kötetben található feladatok kezdődjenek akár képzőművészeti alkotásokkal, graffitival vagy egy különleges filmrészlettel, mindig az „író” saját önismeretéhez vezetnek. Ezek az elemek hangulatot teremtenek, lecsendesítenek és a saját írás felé terelnek, ami már egy lépés az önismereti úton.

A kötet fejezetei egy-egy körülöttünk élő tárgyra vagy környezeti jelenségre irányítják a gondolatainkat. Lehet ez akár egy kő vagy egy virág, de akár egy víztükör vagy ablak is. Mit jelent számunkra egy kő vagy egy

kavics? Hogyan kapcsolható és bontható tovább a kövekről alkotott képünk Ady Endre A föl-földobott kő című vers sorai alapján? Hogyan vezet bennünket Weöres Sándor egysoros verse „A por siet. A kő ráér.”? A kő gondolatát viszi tovább a szerző Pilinszky János Egy szenvedély margójára című verse alapján. A konkrét gyakorlati feladatok jól használhatók mindenki számára. A leírások egyértelműek és pontosak, így egyedül is teljesíthető egy-egy feladat.

Ugyanakkor alkalmas arra is, hogy tanárok, önismerettel foglalkozó terapeuták, kreatív írásműhelyeket vezető szakemberek beemeljék saját foglalkozásaik feladatai közé. Új nézőpontokat kapunk a feladatok által. A harmadik fejezet címe Párna, párnakönyv – kapcsolódás egy ezeréves bloghoz címet viseli. A párna egy egyszerű tárgy, a szó jelentését mindenki ismeri. „A párna szinte mindenki számára a meghittséget, a puhaságot, az intimitást, a biztonságot, a megpihenést jelenti. Az egyik legsajátabb tárgyunk, amin nem szívesen osztozunk.” Olvashatjuk Molnár Krisztina Rita magyarázatában, amit Pilinszky János Életfogytiglan című kétsorosával alá is támaszt: „Az ágy közös. / A párna nem.” A párna gondolatához kapcsolt feladatban megismerkedhetünk a Párnakönyv műfajával. Megtudhatjuk, hogy mit takar a műfaj, illetve azt is, hogy hogyan írhatunk saját Párnakönyv listát. Izgalmas kitekintések, elgondolkodtató feladatok, amiket az olvasó természetesen érez.

A feladatok játékos módon látszólag elterelik a figyelmet, ugyanakkor pont ezzel a kevésbé direkt módszerrel irányítják az írásgyakorlatokkal a fókusz valami olyan téma felé, ami még az írónak is egy rejtett teret nyit meg a saját gondolatvilágában. Új nézőpontot, új megközelítést adnak saját magunkhoz. Molnár Krisztina Rita jelzi már a bevezetőben, hogy „műalkotásokkal ismerkedni az első fontos lépés az önmegismerő alkotás útján.” A kötet nem íróvá szeretné tenni az olvasót, alkotót, hanem csak játéknak tűnő, „komolyabb elmerülésnek is tekinthető íráskísérletekkel” lehetőséget teremt, hogy a vállalkozó szellemű alkotók felfedezhessenek magukban valami olyat, aminek eddig nem voltak tudatában. A kép, a szöveg, a természetijelenség-segítők – írni tanítanak, alkotni és elmélyülni egy folyamatban. Az írás önmagában lehetőséget ad felfedezni magunkban valamit.

Molnár Krisztina Rita szándéka a feladatgyűjteménnyel többek között az, hogy szavakat adjon, hogy feltűnjenek apró, de fontos részletek, hogy eltűnjenek a kérdőjelek és megtaláljuk a történeteinket. Fontos, hogy egy-egy motívumban, emlékképben, hangulatban, hol is vagyunk mi? Hogy van a történetünk, ami szeretné, hogy megfogalmazzuk, leírjuk és kiírjuk magunkból?

Ezek a feladatok, amik nem parancsolóan indítanak el az írás útján, segítik megérteni, hogy miért és hogyan van valaminek helye az életünkben. Lehetőséget kapunk, hogy a bennünk forgó, mélyben lapuló gondolatok

és érzések utat törjenek, hogy létrejöjjenek, hogy írva és olvasva láthatóvá, érthetővé váljanak saját magunk számára is, oldva a bennünk lévő feszültségeket és szorongásokat.

Hogy a gyakorlatok során elérhető-e a vágyott kék virág, amire már a cím is utal? Erre csak akkor kapunk választ, ha elindulunk a fejezetek játéknak és komolyabb elmerülésnek is tekinthető íráskísérletein. Az íráshoz mindig bátorság kell, de nem vagyunk egyedül, a könyv kísér és mutatja az irányokat.

(Molnár Krisztina Rita: *Ilyen kék virágok – Személyiségfejlesztő írásgyakorlatok*. Pagony Kiadó, 2024)

PÁVILICZ ADRIENN

Személyes szerelmes földrajz

A szülő-, szeretetével mindig visszaváró és a végleges hazatéréssel igazi otthonná vált város iránti fiúi hűség példásan szép megvallása Németh István Péter új könyve. A helyi értékmegőrző egyesület gondozásában és kiadásában (noha mindkettő hagy maga után kisebb, az értést és műélvezetet nem zavaró kívánnivalókat) megjelent *Tapolcai capriccio* korpuszába lokális tematikájú, kötődésű, megszokottan míves esszéit-kisprózait gyűjtötte össze a szerző. A művészet és tudomány, illetve tudományos ismeretterjesztés találkozásából fogant, a lokálpatrióta elkötelezettséget eredendő tehetség és szerzett mesterségbeli tudást megcsillantó gyakorlottság együttesével kifejező, a legnemesebb pedagógiai hajlamnak megfelelően az olvasói érdeklődést mindvégig fenntartó, sőt delikát adatokkal, hasznos kitérőkkel tovább fokozó, olykor költői emelkedettséggű, ám mindvégig forrástiszta kifejezésmódú és gondolatmenetű, szórakoztatva tanító írásokat találóan válogatott saját fényképek kísérik, a testvérműzsát is a nemes cél szolgálatába állítva. Az elegáns kivitelű kötet ekként egybeszerkesztett anyaga olyan személyes szerelmes földrajzot kínál, amelyre nemcsak a város lakói és barátai lehetnek büszkéek, de követendő mintaként szolgálhat más, szűkebb pátriájukat hasonló hévvel szerető alkotók és elkötelezett támogatók számára, a Tapolca múltját és jelenét kevésbé ismerőknek pedig kedvet hozhat a látogatásra, ahhoz akár sajátos kalauzként, szellemi útvezetőként is igénybe vehető.

Az évtizeden át jegyzett esszék nagyobb hányada természetesen a szerzői szívnek oly kedves település gazdag művészeti hagyományaival és azok aktuális jelenbéli továbbélésével foglalkozik, elsősorban a szépirodalom és a képzőművészet területéről. E kettő kapcsolódását jól példázza a talán Füger híres Batsányi-portréjának tavalyelőtti ideiglenes hazatérése alkalmából keletkezett nyitódolgozat (*Vallomás és vers*), amelyben a ké-

sei utód a „legnagyobb tapolcai” pályájának állomásait tekinti át, akinek mindenütt igyekezett felfedezni láb- és kéznyomát, s akinek emléke előtt költőként a festmény látványát szöveggé váltó „írott kép”-pel, új, alkalmiságán messze túlmutató szonettel (*Batsányi János arcképe*) is tiszteleg. A város irodalmi panteonjából, ha nem is születtként, de vissza-visszatérő vendégként, értékei, kitüntetett helyszínei prózába, lírába örökítőiként lépteti elő a gyakran idevonatozó Krúdy Gyulát (akinek Szindbádja ekként lelkesül a vidékért *A balatoni sellő* című novellában: „– Itt szeretnék élni, mint a Himfy költője. Borházban, régi, oszlopos házban, nyáron diófa árnyékában, télen a kályha mellett, és néha egy jó kutyával sétát tenni a környéken.” 14), a szigligeti alkotóházból át-átránduló, barátai-val errefelé ugyancsak sokat kalandozó Berda Józsefet (*Az utolsó vándorköltő vidékünkön: Tapolcán és Füreden*), a becei szőlősgazdaként a „piros földek városá”-t rendszeresen felkereső, négy remek anzixra is érdemesített Takáts Gyulát, valamint szintúgy a személyességet sem nélkülözve, a háromkirályok több alkalommal író-olvasó találkozóira érkező „harmadát”-t, a levelezőtárs Nagy Gáspárt. S távolabbról a lengyel Aleksander Nawrockit, aki a Szent György-hegység szép költeményt szentelt. (Ezzel kapcsolatban csupán annyi pontosítást tennénk, hogy a mű fordítója, Cséby Géza nem tapolcai, hanem keszthelyi születésű.) A Szekszárdra elszármazott Csányi László személyét és életművét – távozása és hazalátogatása momentumait, kötődő szövegeit felvillantva – megidéző írás pedig a földi mellett a közös mesterségre rendelt ifjabb irodalomtörténész tiszteletadása is, amiként az értő és érző átültető Weöres Sándor Andrányi Andor állatorvosnak és családjának küldött dedikációjának, német nyelvű rögtönzésének magyarítása (*Ragaszkodva Rongyszőnyegének rojtjaihoz is*).

A lélekben Takáts Gyulának adresszáltakhoz hasonlóan hét képeslap, rövid, a genius locit érzékeltető tollfutam üzen a Malom-tó partjáról. Darabjaiban a fentiek társaságába hívja el az asszonyági rokonoknál vizitáló Mándy Ivánt, valamint a kevésbé ismert, a Batsányi-emlékszoba fodrászüzlettelé alakítását panaszló Grandpierre K. Endrét és az innen indult, egykor – versbe emelt – papírhajóit úsztató Koncz Istvánt az esszéista (utóbbi természetesen csupán névazonos a magyarkanizsai költővel), míg a kortársak közül Czigány Györggyel és Száraz Miklós Györggyel történt találkozásait eleveníti fel. A fiatalabb György, a prózista vallomása szerint: „Tapolcát mindig szerettem. Fagyizni a tó mellvédjén ülve. Tavaly a kutyám belerántott a patakba. Seggre ültem alul, ahol kifolyik a zsilib alól, ahol az a pici zuhogó van. Kár, hogy itt is olyan sokat, s olyan lélektelenül, eszetlenül bontottak, s építettek valamikor 1948 és 1988 között. De még így is igazi otthon, emberléptékű, történelmi levegőjű remek városka.” (38) Az anzixsorozat emellett azért is külön említést érdemel, mert akárcsak a térség két korábbi országgyűlési képviselője, Simon István írott és Udvardi Erzsébet festett karácsonyábrázolásait egybe vető *Betle-*

hemi képek találkozása, Raffay Béla harang alakú Szent István-szobrának vizsgálatával átlép a képzőművészet területére.

A szerző, noha alkotóként nem, érezhetően itt is éppúgy otthonos, mint az irodalomban. Kuriózumként bemutatja Tapolca egyik legrégibb tárgyi emlékét, a templom külső falán feltárt, Jézus születését megjelenítő Zsigmond-korabeli freskót (*Tapolcai betlehemek*) és a szent királyt művével (az államalapító uralkodása idején épült az első istenháza) megörökítő ötletes plasztika készítőjéhez is két másik, a városhoz kötődő mestert társít. Gyűjtőszenvédélyének, szerteágazó figyelmének jele, hogy a sajtóban rátalált Tál Gizella interjúira, amelyekben az itteni kiállítására készülő Simon Ferenc, illetve a helyi születésű Marton László idézik fel a Malom-tó partján töltött gyermekéveik élményeit. Az már csak hab a tortán, hogy az elmondottakat rögzítő újságíró – immár Németh István Péter megkeresésére – további tételekkel, saját visszaemlékezéseivel is kiegészíti a cikkekben foglaltakat (*Riportok Tapolca szobrászművészeivel*). A személyes ismeretség, a közvetlenebb kapcsolat okán és természetesen az események jellege miatt is árnyaltabb alkotói portrékat nyújtanak a szerkesztett formában közreadott tárlatnyitók. (Ez minden bizonnyal az érintett festőművészek, grafikusok részéről, ha kimondatlanul is, igény volt, hiszen nem véletlenül helyezték a szerzőbe bizalmukat, és kérték fel erre a nemes feladatra.) A füredi tanárkolléga, az illusztrátorként ugyancsak kiváló Pálffy Károly esetében – ennek megfelelően –, mintegy létvigaszként, a múlt időt érzékeltető rozsdadöszből a teljesebb balatoni színragyogásba történő átmenetet emeli ki az elemző, míg Szelestey Ibolyánál a „Jóisten legszebb tájképszbájá”-ból a vidék megannyi csodájának vászonra vitele mellett tájnévgyűjtő szorgalmában megnyilvánuló nyelvészeti-geográfiai érdeklődését.

Az esszéíró nem feledkezik meg azokról sem, akiket más irányú tehetségük vagy különös sorsuk miatt őrzött meg emlékezete. A *7 malom-tavi képeslap* darabjai ekként óvják a feledéstől a közelmúltban elhunyt vak muzsikust, Weszely Ernőt, aki az itteni presszók teraszától jutott a nemzetközi ismertségig és elismertségig, felelevenítik a tóparton forgatott *Béketárgyalás, avagy az évszázad csütörtökig tart* című filmet (apró pontatlanság, hogy nem Balogh Tibor, hanem Balogh Zsolt rendezte), amelynek új Rómeó és Júlia-története akár a hasonlóan szomorú végzetű tapolcai Terplán Eleonóra és az osztrák Waldstein Elemér szerelmespárét is idézheti, s a *Sok van, mi csodálatos...* – a szerző kedvelt sportágához, a futballhoz lépve tovább – a régi MÁV TIAC legendás játékosai, köztük a gólvágó Jánosi Károly dicsérete. Hiszen, amint írja: „... a játékok közül a labdarúgás éppolyan esszencia már számomra (a legkomolyabb filozófiai értelemben is), akár italok között a bor, vagy emberi érzések közül a szerelem. A költészettel, a hosszú hajú lányokkal és a focival sohasem éreztem csonkának a létezését...” (49.). (Ennek tükrében még inkább érthető, hogy Németh István Péter a tavalyi esztendőben futballhoz kötődő írásait

is önálló kötetbe rendezte, amely *Amleth dől a kapufához, avagy egy dé-rütött szurkoló följegyzései* címmel, a Balaton Akadémia könyvek sorozatában jelent meg.)

A korpuszt átszövő személyesség, amelynek az egykori népszokásokat rögzítő *Tapolcai betlehemek* is szép példáját adja, a zárlat jelentős referencialitású novelláiban még inkább felerősödik. Ezekben a szerzőtől talán meglepő történetekben (hiszen eddig inkább költőként, műfordítóként ismerhették az olvasók) közvetlenebbül, szinte filmszerűen jelenik meg tereivel és lakóival a régi város, mégpedig a legautentikusabb szemszögek-ből. Ilyen a betegsége után toloszékbe kényszerült, fia gondoskodó szeretetében testi-lelki támaszt találó édesanya, aki születése idejére gondol vissza, amikor a Fazekas utcai szabó emberségből méretre igazította egy könyvével hiába házaló, bajszos poéta zakóját (*Anyám mondta el születését*). Akiben volt iskolája, későbbi munkahelye kiszolgált és elszállításra váró zongorájára tévedő ujjja, ahogyan a kórházi ágyához cseppnyi tengert, sugárnyi napsütést csempésző ajándékkendő, a Mediterráneum dallamait, ifjonti derűjét kelti fel (*Nyárvégi szerenád*). Ilyen fiatalon ellobbant életű bátyja, aki idős húga múltba révedő szemei előtt lebombázott otthonuktól, a valahai Duchon-háztól mindkét irányban újra végigkerékpározik a tűnt utcákon, utakon (*Hazatérők*). Végül ilyen az a kisfiú, aki nyári barátjától, egy magányos, párjához szökő mocsári teknőstől tanulja meg élethosszig, mekkora érték a szabadság és a szerelem (*Hűlő szívvel is*).

Németh István Péter *Tapolcai capriccio* című könyve hasonló példafelmutatás: lokálpatrióta hűségé, városszereteté, a gazdag helyi hagyományok tiszteleté és továbbvitelée, a család és az előtte járt jelesek szellemi örökségének megbecsülésée és gyarapítva átadásáé, azé, hogy a szerzőnek is örömet okozó, közösségért végzett munka sohasem hiábavaló. Egyéb erői mellett ezekért is érdemes kézbe venni, és elmélyülni benne.

(Németh István Péter: *Tapolcai capriccio, Tapolcai Értékmegőrző Egyesület, Tapolca, 2024*)

SZEMES PÉTER

Disznók, pockok, varjak, kukacok

Az empátiahiány, az erőszak és a hitvány eszményképek korát éljük. Az ideológiák teljesen kiüresedtek, az ember értelemkrízisbe süllyedt, a különböző megjelenési formában jelen lévő agresszivitás képezi a legfőbb erőt, ami még képes tényleges társadalmi dinamikát kifejteni. Csakis a gonosz szolgálatában, amely csábereje révén egyre vonzóbbá válik a széles tömegek részére. Nem egyszerű feladat megtalálni az emberségeset az általános embertelenségben.

A fenti szavakkal lehetne a legtalálóbban összefoglalni Vladan Matijević *Pakrac* című regényét. Új kötetében a szerző pontosan ott folytatja, ahol *Sloboda govora* (*Szólásszabadság*) című előző művében abbahagyta. Akkor egy újságíró-gyilkosságból kiindulva abszurd történetbe sűrítve tárta eléink lepusztulásunk rövid krónikáját, most pedig olyan sötét és fájdalommal teli társadalomképet rajzolt, amitől az olvasót kirázza a hideg – csak azért nem nevezzük disztópiának ezt a történetet, mert kísértetiesen emlékeztet a valóságra, amelyben élünk.

A regény elbeszélő hőse megjárta a pakraci harcteret, jelenleg egyedül él egy fegyverekkel teli garzonlakásban, és szerény rokkantsági nyugdíjból tartja fenn magát. A mentálisan labilis férfi nap mint nap a Đeram piac előtti téren tölti az időt egy csoport félresiklott életű figura társaságában. Sámlira áll, és jelszavakat skandál a járókelőknek. Ismerősei zömében korunk lecsúszott antihősei: kábítószerfüggők, alkoholisták, utcai zenészek, régiségárusok, rendőrségi besúgók, háborús veteránok, deviza- és drogdíleresek, piti bűnözők, koldusok, viszonteladók, és egyéb outsiders, de megfordulnak errefelé anarchisták és szenzációhajhász újságírók is.

Az adott közeg plasztikus ábrázolásával kitapinthatóvá válik a háborús évek alatt és után anyagilag elszegényedett és morálisan lezüllött Belgrád (Szerbia) képe. Az átfogó erkölcsi hanyatlást leginkább az értékek szétporladása és a mindennemű erőszak társadalmi elfogadása jelzi. A beszámíthatatlan hős beszélyét Pepinek, kegyetlenkedéseiről elhíresült háborús bajtársának címezi. A magáról és az utca emberéről szóló monológjaiba rendszeresen beszívárognak a háború alatt a nyugat-szlavóniai Pakracban lejátszódott véres jelenetek, akárcsak a megszállottan követett fekete krónikás hírek, nem csoda, hogy a főhősön egyre inkább elhatalmasodik a vágy, hogy beilleszkedési szándékkal ő is meggyilkoljon valakit.

A Pakrac elbeszélő hőse rendkívül összetett karakter, ami megnyilvánulásaiban is tökéletesen tetten érhető: gondolatai az örület kibontakoztatásától kezdve a meditatív merengéseken keresztül az éleslátásról árulkodó társadalmi elemzésekig terjednek. Remek írói fogás, hogy a megtapasztalt események és hírek az erősen traumatizált veterán pszichéjén szűrődnek keresztül, aminek következtében a nyugat-szlavóniai harctéren megtapasztalt szörnyűségek a hős fejében kivetítődnek a mára. Ennek révén az elhangzottakat, ha úgy akarjuk, szó szerint is érthetjük, ha meg úgy akarjuk, egy sérült elme játékának is betudhatjuk. Kétségtelenül az ő személyiségének a többrétűsége képezi az alkotás legfőbb erejét.

A főhős beszámolóiban nem ritkán kegyetlen társadalomkritikát fogalmaz meg Pepi nevezetű (mint gyorsan kiderül: imaginárius) társának. Többek között megtudjuk, hogy „itt a kultúra, az oktatás, a tájékoztatás, az igazságosság, az egészségvédelem, a demokrácia, a nevetés, a sírás... szimulációja zajlik”. Ezenfelül „az egész nemzet ártatlanságot színlelt, annak ellenére, hogy annyi minden arra utalt, hogy bűnös”. A honi szociális

politika kapcsán kifejti, hogy „a beteg gyerekeket mostanság az utcán és SMS üzenetekkel összegyűjtött önkéntes adományokból gyógyítják, az állam csak az egészségesekbe és erősekbe fektet”. Azt is elárulja, hogy mára „Belgrád szörnyeteggé lett”, „ebben a városban az embereket csak a politika és a fekete krónika érdekli”, „itt az anyák a fiúgyermekeiket közismert bűnözőkről nevezik el”. A közbiztonság kapcsán megállapítja, hogy „Belgrádban a huligánok és a bűnözők büntetlenül bármit megtehetnek”, és figyelmeztet, hogy „senkivel sem szabad manapság tréfálkozni, itt minden ember időzített bomba”.

A mű a gonosz komplex mivoltával és különböző megnyilvánulási formájával szembesít. Mindenekelőtt a gonosz létrejöttének misztériumát fejtegeti: a családi körben szökken szárba, társadalmi interakció révén keletkezik, belső kódoltság útján csábítjuk magunkhoz, a tetteinkkel keltjük életre vagy csak egyszerűen kiválaszt valakit magának, és megszállja. A regény azt sugallja, hogy világunkban, ahol minden irányból manipulálva vagyunk, bár lépten-nyomon belebotlunk, a gonosz rejtőzködik, álarcot visel, folyamatosan átváltozik, be van csomagolva, mint egy ünnepi ajándék. Nem könnyű felismerni. Nem véletlen, hogy a főhős mindvégig ütközteti a benne lakozó és a külvilágban tapasztalt rosszat.

A regény hasonul a magában feldolgozott társadalmi közeghez: sötét és abszurd, az egyetlen feloldozást ebben a sűrű szövetű, komor prózában a groteszk szituációk fanyar humora és a jugoszláv fekete hullámot idéző szellemiség jelenti. A regény lélegzetelállító hangulatát az író a szuggesztív narrációval éri el, amit időről időre expresszív képekkel tűzdel meg, egybemosva múltat és jelent, amivel szimbolikusan is alátámasztja azt a regényben elhangzó megállapítást, miszerint „Pakrac és fiai még sokáig élni fognak utcáinkon és tereinken, a lelátókon és a parkokban”. A hős által rendszeresen emlegetett disznók, pockok, varjak, kukacok pedig visszatérő motívumként elevenítik fel újra meg újra a háború poklát.

A kilencvenes évek eseményei több nemzedéknek is a meghatározó életélményét képezik. Vladan Matijević műve érzékletesen formázva meg a gonoszt, lehengerlő művészi erővel mutat rá, hogy a szerb társadalom három évtized után sem szabadult meg a vészterhes múlttól. A regény tanúsága szerint ez a mulasztás egy olyan közegben, amelyben a politika a társadalom összes pórúsába befészkelte magát és a legtöbb emberi kapcsolatot megmérgezett, az okosnak nevezett technológiák szülte általános érdektelenséggel párosulva olyan (újabb) értékválságot szült, aminek következményeit nap mint nap érzékelhetjük a közbeszédben, a médiatartalmakban és nem utolsósorban a fekete krónikában.

(Vladan Matijević: *Pakrac*, Laguna, Belgrád, 2023)

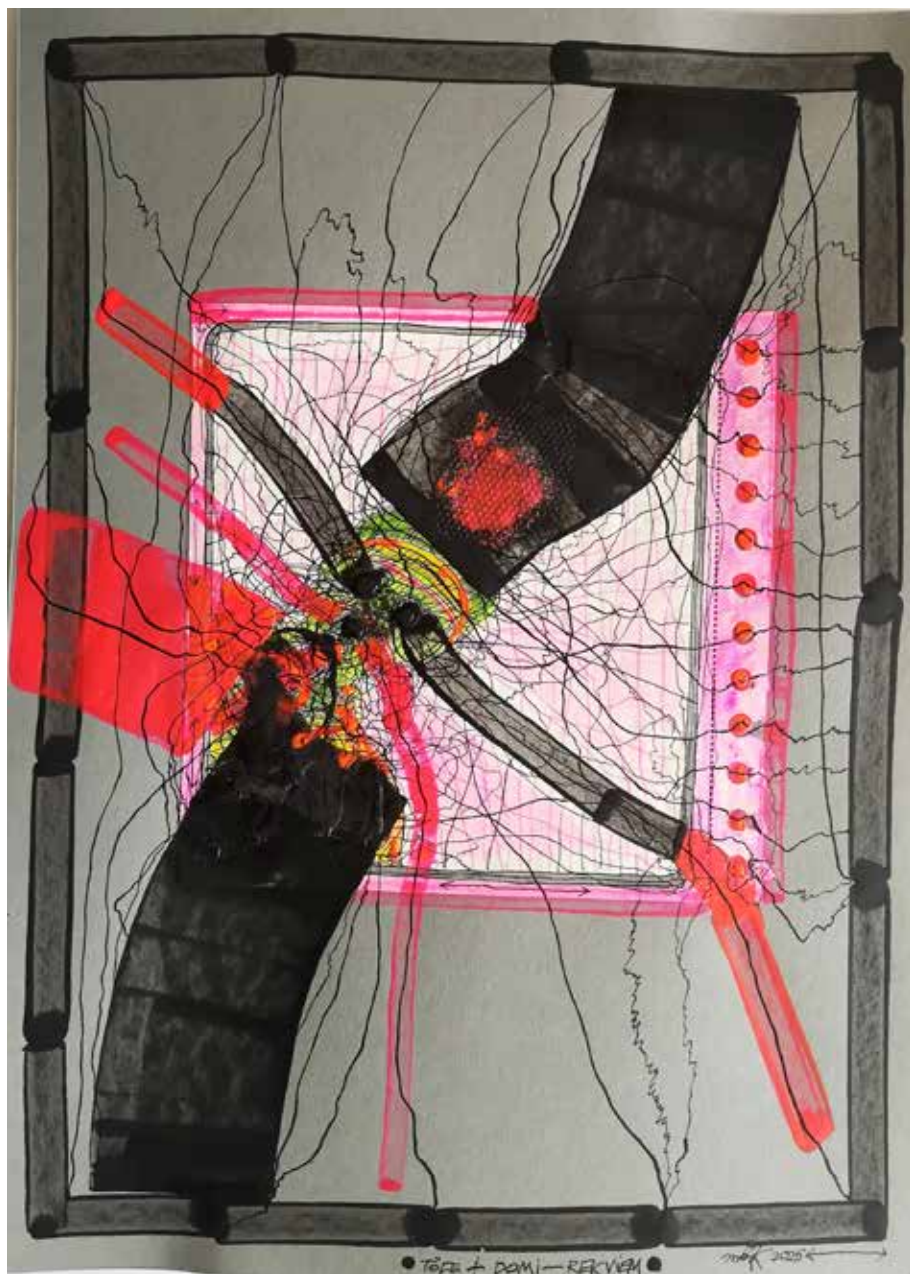
SÁNDOR ZOLTÁN

Maurits Ferenc rajza

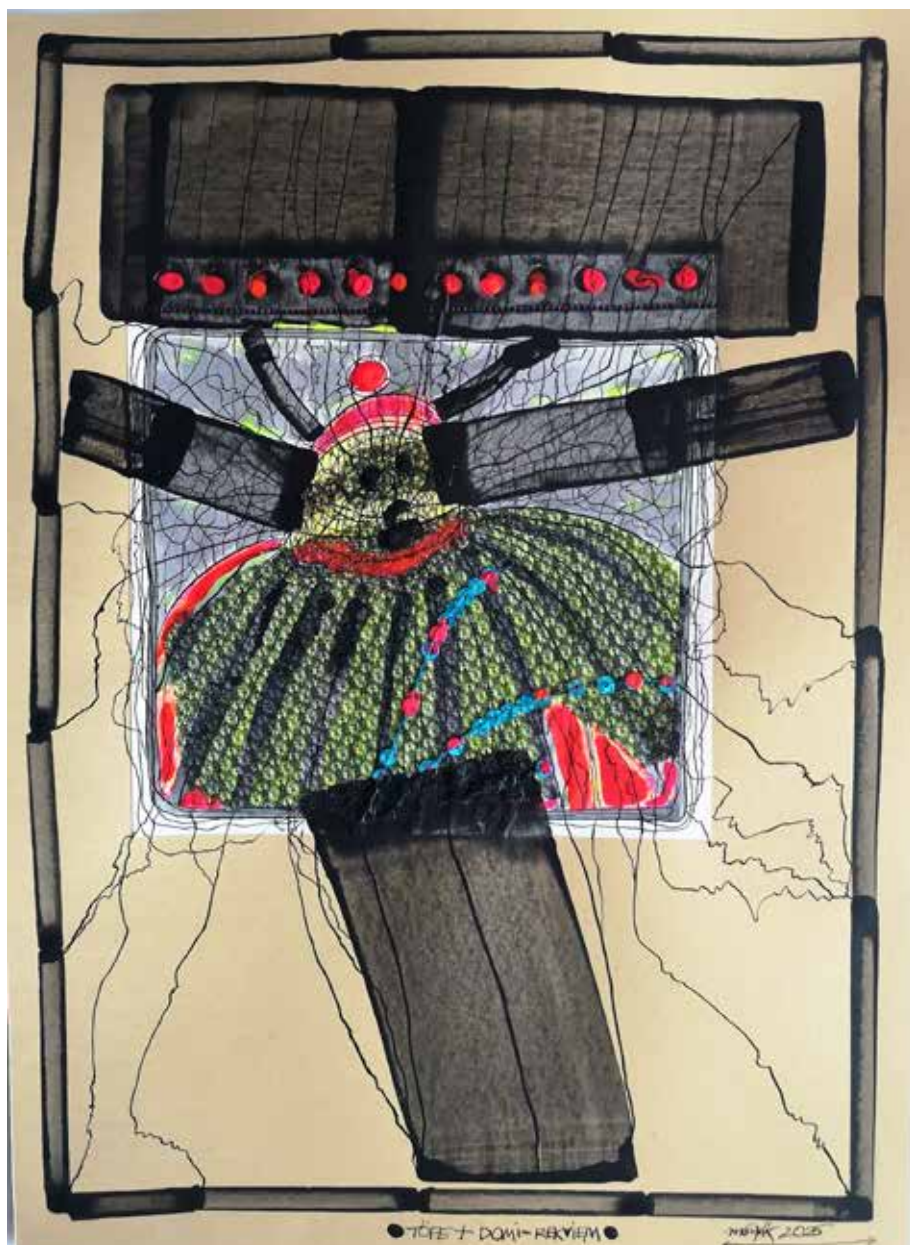
Maurits Ferenc rajza

Maurits Ferenc rajza

Maurits Ferenc rajza

Maurits Ferenc rajza

Maurits Ferenc rajza

SIMEK VALÉRIA

Szavak közt

Szavak közt kuporgok,
a lombhullató őszben.
Távolról egy copfos kislány
ballag, szembe velem az úton.
Iskolatáskájában viszi napjait
előre. Öreg fák gyökerei utat
törnek a járda púposodó,
töredező tenyerében.
A vasútállomáshoz vezető
lépteit szaporázza, hogy
csikorogva induló kerekek
vigyék otthonába. Életében
sokan utaztak vele, néhányan
leszálltak, míg mások helyet
foglaltak évekig mellette.

Nem mentél el

Megálmodlak reggelig,
hogy itt voltál.
Csak a csend fojtogat,
miközben daloltál.

Jössz az ajtón, betáncol
veled a szél, mosoly ül szádon.
Elmondom magamnak, hogy
napjainkat csak kitalálom.

Képek, pillanatok sorakoznak,
mozdulataid beleégtek az
évtizedek alatt eltöltött,
közös reménységbe.

Folyton csak

Folyton csak az emlékek,
letörlöm a képeket. Régiek,
félek, hogy átszakadnak.
Egykori boldog pillanatok,
érintések. Mindig a más,
az új, a távolság, az utazás.
Már ki sem mozdulok.
Előre mennék, de mégis
vissza-visszalépek.
Egyre több az emlékezés.

Ketten

Ketten ültünk a kora
ősz napsütésben a
parlag púpos némaságán.
Kolomp sem szólt, az ősz
lélegzett, csipegetett,
ízlelgetett boldog
békességben körülöttünk.
Megállt az idő:
az erdőben ősgyalogút
vékonyodott napsugárrá
a megritkult lombok között.
A dombokon szőlőfürtök
súlyosodtak, édesedtek.
Ketten ültünk a kora
ősz napsütésben,
fiatalon, vágyaktól boldogan.

Lehajolni

Szeretnék mindig
hozzád lehajolni,
és eleget szeretni,
míg élünk.
Zárt ajtóink mögött
megbillen a csend,
s árad belőled a
régi nyár.

OLÁH ANDRÁS

[már nem miattam]

már nem miattam és nem értem fájsz
nem én lopom ki az éjszakáidat
kiszolgáltatottságod a retusált
illúziókra vonatkozik
szomorú adósság vagy
monoton visszaszámolás
helyet csinálsz a lelkiismeretnek
de újra és újra „zárva”
feliratba ütközől
egyre nyirkosabb a végtelen
szavak tócsái közt lavírozol
hogyan hazavezesd a kilakoltatott
álmokat – emlékeidbe kapaszkodva
navigálsz holott mindig is háttal
ültél az életnek

eltévesztettelek

azt mondtad az életed nyitott könyv
csak hogy már nincs aki olvasni tudna belőle
igazságtalan voltam hozzád
és nem maradt erő a rossz döntések
árkait eltorlaszolni... azóta is kínoznak
mindennapi fegyverletételeink
lázálmok gyötörnek mogorva hegek
és korán sötétedik mióta eltévesztettelek

kitiltva

történetünk kétismeretlenes egyenlet
csak megoldó képlet nincs hozzá
s a szétszórt alkatrészeket mire megeljük
ránk hűl a képzelet... maradunk hát megadó
sóhaj míg a vér megalvad bennünk
de ott leszel felújításra váró életemben
holnap is mert hogy is lehetne kitiltottnak
lenni a múlt idejű igék közt nélkülöd...

az elgörbült idő

akkor még faragott nyársakkal
a kézben ültük körül a tüzet
mélyen beszippantva a hagymafejen
átsistergő szalonnaszír illatát
a parázsnál piruló kenyér
nomádok kiváltsága volt...
kevés beszéd – inkább csak
csonkán partra húzott emlékekkel
feleselt a gyalogszerrel
érkező szürkület
azóta elgörbült az idő
szétszóródtak a mostohán
őrzött mondatok
csak a csend finomságát
libbenti a pislákoló emlékezet
s az anyaölbe kucorodó várakozást...
még látod a hegesedő ujjakat:
a parázsló távolra
rajzolnak madárszárnyakat

KOZMA VINCE

Magányos öreg a nádas körül

TAVASZ

Ások, ültetek,
árnyékukkal óvnak az
ég madarai.

*

Kivirágzott az
apámtól kapott szilva,
méhek szállnak rá.

*

Lányom mesét írt,
összegyűrt, kidobta:
pipacs fog nyílni.

NYÁR

Ismét: nyár, fröccs, mi,
csak a zenék mások, és
a létszám csökkent.

*

Strandnyitás előtt
magányos öreg úszik
a nádas körül.

*

Szomszéd kutyája
szúnyog röptét ugatva
hosszú éjt ígér.

ŐSZ

Levelek alatt
krétarajzra bukkansz: egy
nyár nekrológja.

*

Öreg almafánk
gyümölcsét tejfogacskák
ropogatgatják.

*

Lejtő, két kerék.
Ikarosz, vigyázz! A nap!
Szembeszél támad.

TÉL

Teámba mézet
csak te pergesz, különben
nem melegít fel.

*

Ereszben csorog
az esti hó, szűz szánkónk
aludhat tovább.

*

Kihűlt templomot
zsoltárokkal fűtünk be
téli vasárnap.

ÚJÉV

Újévi ködben
pattanásig feszült csend,
túltöltött remény.

BOJTOR IVÁN

Visszatérők

Szia! Elárulom neked, még azt sem tudom, hogyan kezdjek bele ebbe a történetbe. Azt sem döntöttem el, hogy a narrátor hányadik személyben mondja majd el mindazt, amit ebből az egészből inkább csak megsejteni, megérezni lehet, mint megérteni. Ha egyszer elkészül, akkor majd talán egy kicsit hasonló lesz, mint Nagy Szulejmán ágyúinak esete. Hallottál róla? Mohácsnál a törökök ugyanazokkal az ágyúkkal lőtték halomra a magyar sereget, amelyekkel több száz év múlva Bonaparte Napóleon hadait állították meg Jaffánál, Palesztinában. Érezzük, hogy lehet még mögötte valami titok, de nem tudjuk megfogalmazni, hogy micsoda.

De ez az írás most nem tárgyról szólna, hanem emberekről.

Bárcsak ne olvastam volna el Juan Raminez (professzor?) legújabb könyvét, akkor most nem keresgelnék kényszeresen az általa sugallt magyarázatok között.

Julio Cortázar írt hasonló novellákat amelyekben az időben vagy a térben egymástól távol lévő szereplők tudata felcserélődött, vagy Lovecraft, akinek hősei egy másik világ entitásának testében riadtak fel. No de azok novellák voltak!

Tele van a fejem Raminez hülyeségeivel: a miénkkel párhuzamos világokkal, és azok lehetséges (vagy valószerűtlen) történelmével.

Az általa vizionált sok-sok világ közül némelyikben állítólag pontosan úgy történik minden, mind itt. Ez az ő megfellebbezhetetlen állítása szerint, a lehetséges világok végtelen számából adódik. (Matematikailag helyes lenne, de szerintem, ez akkor is csak egy kényszeres képzelgés!) Azt persze nem magyarázza meg, hogy miért éppen a mi világunkat tekinti etalonnak. (Mi más lenne ez, mint valamiféle evilági sovinizmus?) Egyébként is zavaros elméletére azzal teszi fel a koronát, amikor 254. oldalon kijelenti, hogy „A világok történelme, az egyes világok történelmének az eredője”.

Ne! Ne kérdezd meg tőlem, hogy ezt miképpen lehet értelmezni! (Mondjam másképpen? Rendben! Szerintem: ez egy baromság!)

Talán az egyetlen állítása amit, ha fenntartásokkal is, de elfogadok az, hogy „Az egyik világból a másikba a köztük lévő falon(?) átszivároghatnak információk”.

Úgy döntöttem, nem lesz itt semmiféle narrátor. Azt hiszem nekem úgy lesz a legegyszerűbb dolgom, ha eléd szórok minden információt, amit összegyűjtöttem, te meg válogassad, rakosgassad azokat kedved szerint, ha találsz benne valamit, akkor jó, ha meg nem, hát akkor az a te bajod.

Tessék!

Feleki László: Napoleon¹ „a csodálatos kaland”

1815. február 25-ről 26-ra virradó éjszaka (egyes források szerint 26-án reggel) Napoleon császár magához hívatta Elba vezető közéleti személyiségeit, s rövid beszédben közölte velük, hogy elhagyja Elba szigetét, bár azt nem mondta meg, hogy hova készül.

Majd:

Aztán a császár felszállt az Inconstantra, s este nyolc óra tájban elindult a kis hajóraj...

Francesco Antommarchi, aki később Napóleon holttestét Szent Ilonán, egy biliárdasztalon felboncolta, jegyezte le a császárnak azt az álmát, melyet az Inconstant kétárbocos fedélzetén töltött első éjszakán látott.

Furcsa volt. Alig emlékszem rá. Egy rémisztő szerkezetben repültem a magasban. Nem. Nem olyan volt, mint amikor az ember széttárja a karjait, és csak úgy egyszerűen repül álmában. Túlságosan valószínűnek tűnt az egész. Nem szívesen ismerem be, de félttem. Szédültem. Mellettem egy ismeretlen, csodaszép asszony ült, láttam rajta, hogy ő is fél, mire kényszeredetten rámosolyogtam. Mondott valamit olaszul, de nem jut az eszembe, hogy mit. Úgy emlékszem, hogy azon a valamin előttem többen is ültek. Németül karattyoltak. De innentől már nagyon homályos az egész. Annyi még rémlik, hogy onnan a magasból megláttam egy folyót, és nem tudom, hogy miért, de biztosan tudtam, hogy az a Duna. Akkor eszembe jutott, hogy hol is vagyok, és felriadtam.

V. Fodor Zsuzsa: IV. Károly király visszatérési kísérletei

Károly és Zita Hartensteinből Zürichbe autón érkezett Ledochowsky császári és királyi kamarás társaságában. A Zürich melletti dübendorfi repülőtéren Boroviczény Aladár követségi tanácsos már várta az uralkodópárt, akik helyet foglaltak a holland tulajdonban lévő Ad astra társaság Juncker F-13 típusú gépében. Velük tartott még Alexay és Fekete főhadnagy, a gépet a bajor származású pilóta, Zimmermann vezette. Az indulás 12 óra 14 perckor történt és délután 4 óra 2 perckor már leereszkedett a gép a Sopron megyei Dénesfa határában, öt kilométerre Cziráky gróf kastélyától.

Zsámboky Pál, IV. Károly udvari papja naplóbejegyzésében idézi a király visszaemlékezését repülőútjáról.

Elaludtam volna? Megnéztem az órát: 2 óra három perc volt. Alig egy perc telhetett el azóta, hogy előzőleg megnéztem. Az a zavaros álom mégis elképesztően hosszúnak tűnt. Szürke katonaköpeny volt rajtam, a kezemben pedig valamiféle nevetséges háromszögletű kalapot szorongattam. Aztán va-

¹ A szerző a Magyar Tudományos Akadémia Helyesírási szabályzatában leírtak ellenére mindvégig ragaszkodott a név ekképpen való írásához (szerintem okkal!).

lamiért Napóleon jutott az eszembe, talán azért mert előző nap az ő visszatérésének története járt a fejemben. Mondom: zavaros volt.

Napóleon miután megszökött elbai száműzetéséből 1815. március 1-jén Cannes közelében partra szállt 1100 emberével.

A. Z. Manfred: Napóleon

Erőltetett menetben – húsz óra alatt ötvenöt kilométert megtéve – a maroknyi csapat ösvényeken vonult észak felé. Bonaparte a legnehezebb utat választotta: az alpesi előhegységen haladt át. Akkor már elhatározta, hogy sikert ér el, egyetlen puskalövés nélkül meghódítja Franciaországot. Nem hadakozhat a franciák ellen, még ha fehér lobogó alatt vonulnak is; az elveszett trónhoz vezető útnak vértelennek kell lennie. Parancsot adott ki csapata minden tagjának, hogy ne nyisson tüzet, ne nyúljon fegyverhez semmiféle körülmények között sem.

Az ellene küldött Miollis tábornok csapatait azzal játszotta ki, hogy gyorsabb volt náluk – ha kellett, a szűk ösvényeken az egész seregével libasorban haladt –, és eléjük került. A Napóleonról szóló hírek többnapos késéssel érkeztek Párizsba.

Maurice Genet emlékiratai. Lyon, 1851. (Fordította: Nagy Ilona)

Ki ne emlékezne a Moniteur szájalmas szalagcímeire?

Március 9.: A szörnyeteg megszökött száműzetésének helyéről.

Március 10.: A korzikai emberevő partra szállt a Juan-öbölben.

Március 11.: A tigris felbukkant Gapban. Minden oldalról csapatok érkeznek, hogy megállítsák az előrenyomulását. Véget ér szájalmas kalandja, és arra kényszerül majd, hogy a hegyekben bujkáljon.

Március 12.: A szörny eljutott Grenoble-ig.

Március 13.: A zsarnok most Lyonnál tart. Ahol megjelenik, rettegés lesz úrrá az embereken.

Március 18.: A trónbitorló megkísérli, hogy 60 órás meneteléssel elérje a fővárost.

Március 19.: Bonaparte erőltetett menetben halad, de lehetetlen elérnie Párizst.

Március 20.: Napóleon holnap érkezik Párizs falai alá.

Március 21.: Napóleon császár Fontainebleau-nál áll.

Március 22.: Tegnap este Ő császári felsége I. Napóleon hivatalosan is beköltözött a Tuileriákba.

De most nem a laptulajdonosaink, szerkesztőink, és újságíróink „bátor kiállásáról” akarok írni, hanem egy az újsággal kapcsolatos furcsa családi történetről, amelyben a dátumok, és címek is jelentőséget kaptak.

Március 19-én két unokaöccsémmel Gabin-nel és Jules-lel felkerestük köztudottan bonapartistaérzelmű nagybátyámat. Megdöbbenéssel hallgatta híreinket.

Határozottan állította, hogy 13-án, azt olvasta a Moniteurban, hogy Miollis elfogta Napóleont, átadták az angoloknak, akik a Bellerophon hajóra kísérték, és, hogy a három nappal későbbi szám szerint, a hajó ismeretlen úti céllal már el is hagyta a kikötőt. Miután kinevettük, nagybátyánk lázas keresésbe kezdett, de hiába forgatta fel az egész lakást, és faggatta a személyzetet órákon át, azokat a lapszámokat nem találta meg. Mi hárman eközben csak nevetgélünk. Azt hiszem az öreg tapintatlan viselkedésünk miatt nagyon megsértődött ránk. Elképesztő, szinte hihetetlen véletlen, hogy a Császár később tényleg egy Bellerophon nevű angol hajón hagyta el országunkat.

IV. Károly 1921. október 20-án repülőgéppel tért vissza Magyarországra, feleségével, Cirákra-Dénesfára.

Fogarassy László: Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékiratai III. rész

A 48-as laktanyába visszatérve, Lehár tábornokhoz siettem parancsátvétellel véget. Őfelségének két saját kezűleg írt és címzett levelét adta át nekem, melyek Győr város parancsnokló tábornokának és Bozó ezredesnek szóltak. Felszólítás volt benne, hogy a csapatok vonuljanak a pályaudvarhoz és ott, az átutazó király előtt tegyék le a hűségesküit. A királyi és az azt kísérő csapatvonatokat megelőzve utazzam a kora reggeli gyorsvonattal Győrbe. Csak öt megbízható tisztet vigyek magammal és húsz vadászt, akik a vasúti átjárót és a pályaudvart fogják megszállni. Ugyanazzal a vonattal utazik Karner kapitány néhány tiszt kíséretében, kik az enyémmel azonos megbízatással fognak eljárni Komáromban. Polgári közönséget egyáltalában nem szabad ezen vonatra felvenni. Az egyedüli kivétel Saly hírlapíró, kinek meg volt engedve a Budapestre való utazás.

A vagonírozás lassan (nézetem szerint túlságosan lassan) haladt. A vonatok összeállításával megbízott Asbóth alezredes a répaidény miatt beállott kocsihiány folytán nem tudott feladatával gyorsabban megbirkózni. Másnap, azaz szombaton reggel előtt, alig lehet elindulni. A kiadott intézkedések értelmében legelől fog haladni a Bohéza kapitány századát szállító vonat, melyet azután egymásután követnek az udvari vonat, az V. század vonata és a többiek. A legvégén haladt volna a szombathelyi tüzérség, mely szintén hozzánk csatlakozott. A derék Renner ezredes csapataival visszamaradt, hogy az általlunk kiürített területeken a rendet ezentúl a király nevében tartsa fenn.

Boroviczeny Aladárné barátnőjének, Cziráky Józsefné grófnénak írt leveléből

Miután Aladár visszatért a kabinunkba, elképedve mesélte, hogy Őfelsége Lehár ezredesnek arra a kérdésére, hogy vajon a francia kormánynak mi lesz az álláspontja, azt válaszolta, hogy a franciák velünk vannak, ha kormány

nem is, a francia hadsereg, és a francia nép: igen. Még Aladár sem értette, hogy ez mit is jelenthet. Nem is tudom, talán ő értett félre valamit.

Horváth Angelus: A király visszatér(ne): második felvonás

Cnobloch budapesti osztrák követ október 25-én így foglalta össze értesüléseit a király táborán belüli helyzetről és a váratlanul gyors vereség okairól: „A kormány csapatainak gyors sikere és a király meglehetősen tarka összetételű alakulatainak teljes demoralizálódása azzal magyarázható, hogy a csapatok tagjait hamis híresztelésekkel bírták rá, hogy Budapest felé vonuljanak. Részben elhitették velük, hogy csupán díszkíséretet kell adniuk a királynak, akit fényes fogadtatás vár a fővárosban, más részüket azzal vezették félre, hogy Budapesten kitört a kommunista forradalom és annak leverésében kell részt venniük. A győri és komáromi garnizonok katonáit azzal az állítással sikerült megnyerniük, hogy a kormányzó is letette a hűségessküit a királynak. Amikor azonban meggyőződtek a valódi helyzetről, a kormány mellé álltak és ezek a csapatok voltak azok, amelyek elvágták a király visszavonulási útját és ezzel csapatainak teljes széthullását előidézték.”

Október 23-án Budaörsnél ütköztek meg a királyhű erők a kormányhoz hű csapatokkal, akiknek döntő többségét a Budapesten mozgósított egyetemi zászlóaljak adták. Az egyetemisták nagy része úgy tudta, hogy a királyt cseh csapatok kísérik. Rövid tűzpárbaj után a kormánycsapatok körülférték a király katonáit, és azok megadták magukat.

Musée des familles – Lectures du Soir folyóirat, 1835

1822 májusában, Grenoble-ban egy kocsmai verekedés vélhetőleg elmebeteg áldozata, a tanúk szerint azt állította, hogy ott volt, amikor Napóleon csapatait, akik XVIII. Lajos királyt akarták elűzni, Miollis tábornok vezénylete alatt megállították, és a császárt elfogták. De később hiába tette hozzá, hogy most már tudja, hogy félreértés volt az egész, mert nekik azt mondták, hogy az angolok támadtak megint Franciaországra, és ők akarják visszahelyezni Bonapartét a trónra, mert egy az elmondottakon feldühödött részeg vendég hátulról boroskancsóval fejbe vágta.

Andrássy Gyuláné, grófné: A királyné kíséretében. Soprontól Tihanyig.

„Az ellenszegülő sereg Gömbös által toborzott egyetemi ifjakkból áll, akiket Horthy személyesen buzdított és tüzelt. Egy részüket felhívatta a Várba, másokat maga keresett fel a műegyetemnél és a kaszárnnyakban, és beszédeket intézett hozzájuk. »Mentsétek meg a hazát a végpusztulástól« stb... Félrevezették a diákokat azzal, hogy egy részükkel elhitették, hogy a király osztrák és cseh katonákkal jön Budapest ellen, másokkal pedig műjedelemmel, hogy a csehek betörték Komáromnál és ezeket kell kiverniük. Ez a szánalmas félrevezetett ifjúság oly elszántsággal és dilettáns könnyelműséggel támadta meg

Budaörsnél az egyik szerelvényt és oly heves tűz alá vette, hogy a tiszt elbeszélése szerint kénytelenek voltak közvetlen közletről gépfegyverekkel közibük löni. »Mint a tekebábok, úgy hullottak jobbra-balra«”

„Száz nap”

Napoleon március 20-án érkezett meg Párizsba, az oldalára állt katonaság kíséretében. A császár waterlooi vereségét követően, XVIII. Lajos király július 8-án visszatért Párizsba. A történészek ezt a március 20. és július 8. közötti időszakot nevezték el Cent-Jours-nak, azaz Száz napnak, száznapos uralkodásnak. A másodszor is lemondott császár július 15-én, önként (lényegében fogolyként) szállt fel a HMS Bellerophon brit hadihajó fedélzetére, hogy Angliába vigyék. Plymouth kikötőjében azonban nem engedték partra szállni, és rövidesen újra kihajóztak vele tengerre, ahol Napóleont átszállították a Northumberland hajóra, és Szent Ilona szigetére vitték.

„Száz óra”

Károly király alig száz óráig remélhette, hogy visszatérése sikerrel jár. November 1-jén hagyta el végleg Magyarországot, amikor feleségével együtt a brit HMS Glowworm monitorral a Dunán, majd a HMS Cardiff könnyűcirkálóval a Földközi-tengeren át Madeira szigetére szállították. 1921. november 19-én érkeztek oda.

Adam Wilson: Hajók és rejtélyek

A HMS Cardiff egy könnyűcirkáló volt, öt darab 152 mm-es löveggel, nyolc torpedóvető csővel, és két légvédelmi ágyúval. 1917-ben bocsátottak vízre, 1946-ban bontották le. A munkások az egyik hajdani kabin falán egy bekarcolt feliratot találtak, egy olyan firkálmányt, amelyet eszement turisták hagynak mindenfelé a világban. Richard Taylor a Royal Navy történésze úgy gondolta, hogy talán valami pluszadatot kaphat a hajó történetének megírásához, ha megfejti, mit is írhattak oda. Meg is fejtette, de valamiféle gyerekes tréfának tartotta, és nem hozta nyilvánosságra. Taylor jól tudta, hogy abban a kabinban I. Charles osztrák ex császár lakott. Az is megfordult a fejében, hogy talán ő vagy kíséretének egy tagja firkálhatott oda. A falon azonban Napoleon császár aláírása díszelgett. A felkért írásszakértők ügyes hamisítványnak minősítették.

Wilson száraz, szigorúan tudományos munkájába nem kerülhettek bele azok a Cardiffhoz kapcsolódó történetek, melyeket Emil Marchal közölt a *Legendák hajói, hajók legendái* című művében.

George O’Ryan, másodosztályú matróz 1922. február 10-én, éjszakai őr-ségben váratlanul idegen hangokat hallott meg a háta mögött. Megfordult, egy tisztí egyenruhába (de nem a brit hadseregébe) öltözött férfit és egy rózsza-

szín ruhát viselő nőt látott. A férfinak franciás vékony bajsza volt, és bekötözött jobb kezét nyakából lelógó kötés tartotta. Az őrszem egy szót sem értett abból, amit beszéltek, de szemlátomást vitatkoztak. O’Ryan nem jelentette az esetet feletteseinek, de másnap matróz társaitól kérdezősködött, hogy kik a hajón utazó idegenek. Története hallatán persze kinevették. Azért emlékezett pontosan a dátumra, mert tíz nap volt az esküvőjéig.

A HMS Cardiffot egyébként már azelőtt is szellemjárta hajónak tartották, mert állítólag még a vízrebocsátása után nem sokkal egy éjszakán az egyik őrszem egy hosszú hajú kislányt látott szaladgálni a „B oldali” lövegek mellett, aki francia zászlót lobogtatott.

Pester Lloyd archívuma (Törölt cikkek. 1922. 02. 22.)

A székesfőváros rendőrkapitánya tudósítónk kérdésére elmondta, hogy értetlenül állnak az éjszaka történetek előtt. Mint megtudtuk több budai ház lakói is üvegszörömpölésre riadtak, vagy húsz ablak betört. Többen földrengésre gyanakodtak, de a Budapesti Földrengési Obszervatórium közleményében cáfolta ezt a feltételezés. Reggel az épületek falain puszkagolyók ütötte lyukakat találtak, holott éjszaka lövéseket nem hallottak...

A száműzött uralkodó, IV. Károly 1922. április 1-jén spanyolnáthában halt meg. A madeirai templomban csak a teste nyugszik, a boldoggá avatott uralkodó szívét Svájcban, a muri apátságban őrzik.

Napoleon gyomra és szíve alkoholban tartósítva nyugszik négyszeres koporsójában, végső nyughelyén, az Invalidusok dómjában.

Megpróbálom összefoglalni, hogy miről is szól ez a történet (Illetve szólna, ha megírtam volna).

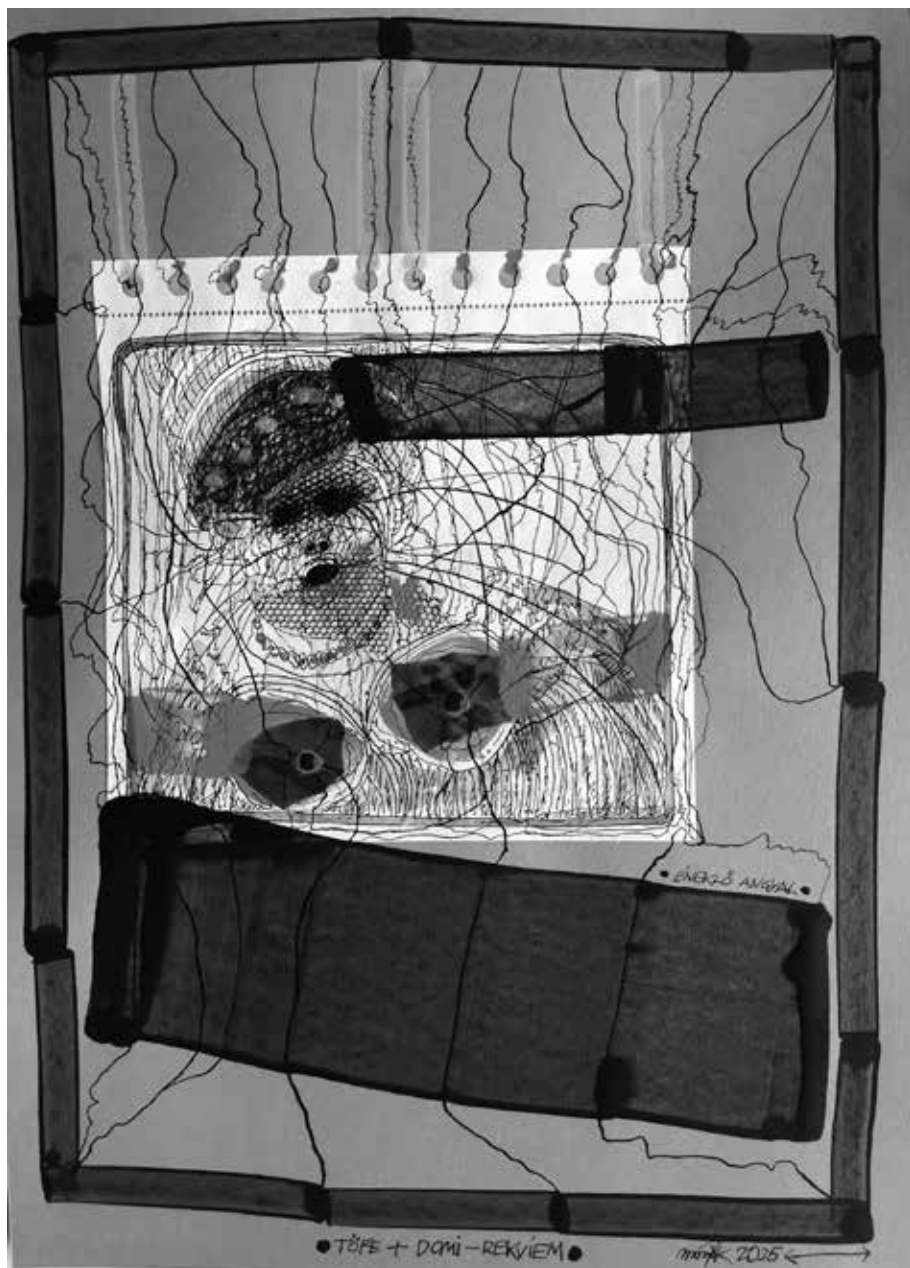
Tehát ami nálunk az a bizonyos „Száz nap” volt, az egy másik világban csak „Száz óra”, ami pedig itt „Száz óra” az ott „Száz nap”. Az viszont egyáltalán nem biztos, hogy ahol Bonaparte Napóleon akciója mindössze 100 óráig tartott, ugyan az a világ, ahol IV. Károly száz napra visszatért Magyarországra. A szereplők tudatának időleges felcserélődéseire utaló jelek még zavarosabbá teszik a képet. Lehet, hogy azoknak a másik világoknak valamelyikében Napóleon győzött Budaörsnél, és Miollis tábornok IV. Károlyt fogta el valamelyik az alpesi hágónál?

Ha te is vennéd magadnak a fáradságot, és Juan Raminez könyvét végre elolvasnád, akkor a szerző agyrémének végén, a 498. oldalon azt találnád, hogy az egyes világokban megtörtént események közötti különbségek, úgy, mint vasalás közben egy ruhadarabon a gyűrődések, fokozatosan kisimulnak.

Ott azon az oldalon még feltesz önmagának egy kérdést, de arra, szerencsénkre, már nem is keresi a választ.

„Írányítható az a vasaló?”

Ha egyszer mégis normálisan szavakba önteném ezt az irományt talán ezzel a Terentius-idézettel zárnám (vagy kezdeném): *Duo si faciunt idem, non est idem!* (Ha ketten teszik ugyanazt, nem ugyanazt!).

Maurits Ferenc rajza

PÁLÓCZI ANTAL
Csak egy repülő

minden lépésemről még riadtabb lett
pedig csak azt akartam megkérdezni hol a bolt
de be se várt az öregasszony
nagy fekete gyapjúkendőjét szorosabbra fogva úgy bicegett el a havon
mint egy fekete-fehér háborús filmben

a kisbolt ablaküvegén aztán én is megpillantottam a géppisztolyos
nagydarab katonát
páncélsisakján a szorosra húzott fehér lepellel
„egy liter kólát!”
így akartam otthon lenni de borús tekintetével a boltosnő is azzá nézett
akkor aki
a legkevésbé voltam

aztán vissza a sziklák alá ahonnan el sem mozdulhattam volna de any-
nyira akartam
már egy kis kólát inni
a menetoszlop késett nem találják az utat iszogattam derűsen
„NEM ISMEREK LEHETETLENT, CSAK TEHETETLEN KATO-
NÁT!”
hát csak tessék alezredes úr előbb talán az utat megtalálni

két óra múlva fenn ültem a teherautón
röhögtem mert az alezredes először tényleg az Akasztóhegy felé vezé-
nyelte a századot
„GÉPKOCSIVEZETŐK BAL ELSŐ KERÉKKEL HOZZÁM!”
őket hibáztatta a lassú haladásért le kellett szerelniük a kereket és
egyenként odavinni hozzá
aztán mindegyiket visszaszerelni
– Hát maga?
– Jelentem Pál százados parancsára az áthaladási pontot biztosítom,
kérem átszállításomat az alegységemhez!

a vezetőfülkében jó meleg volt
de én egyre jobban felhúztam magam azon hogy ha háború lenne
ugyanígy mennénk

ugyanilyen meleg lenne a vezetőfülkében és a civilek halnának meg előbb

e NATO-ellenes hadgyakorlaton a Varsói Szerződés magyar részfeladata Észak-Olaszország lerohanása volt

éjszakára bevettük magunkat egy fenyőerdőbe de a szomszéd erdőben táborozók zaja

olyan hangos volt mintha közös szobában lennénk
csak a sátorvasak halk megcsörrenése s a külön-külön halkan mondott szavak szűrődtek ki
de mindez együtt mégis félhangos morajlássá vált
az örök hadjáratok örök táborzaja gondoltam íme a történelem

az éj közepén aztán legmélyebb álmunkból felveretve kellett sátrat bontanunk

Pál százados stopperrel mérte az időt
Lacit kértem meg hogy a forró kályhacsövet pokróccal körbetekerve tartsa
míg én az átizzott kályhával alul a lábainál fogva kirohanok a sátorból
hogy kirázhassam az égő fahasábokat

mire följött a nap új táj tűnt elénk
fák és hó sehol csak fehérlő mészkő szakadékok egy tágas fennsíkon
a sárgás fű a szélben úgy hullámozott mintha egy nagy állat fakó szőrméje lenne
itt foglaltunk figyelőárkot
s míg a raj a századossal felderítésre ment mi őrségben maradtunk Lacival aki azonnal
elaludt ilyenkor ágyúval sem lehetett fölébreszteni

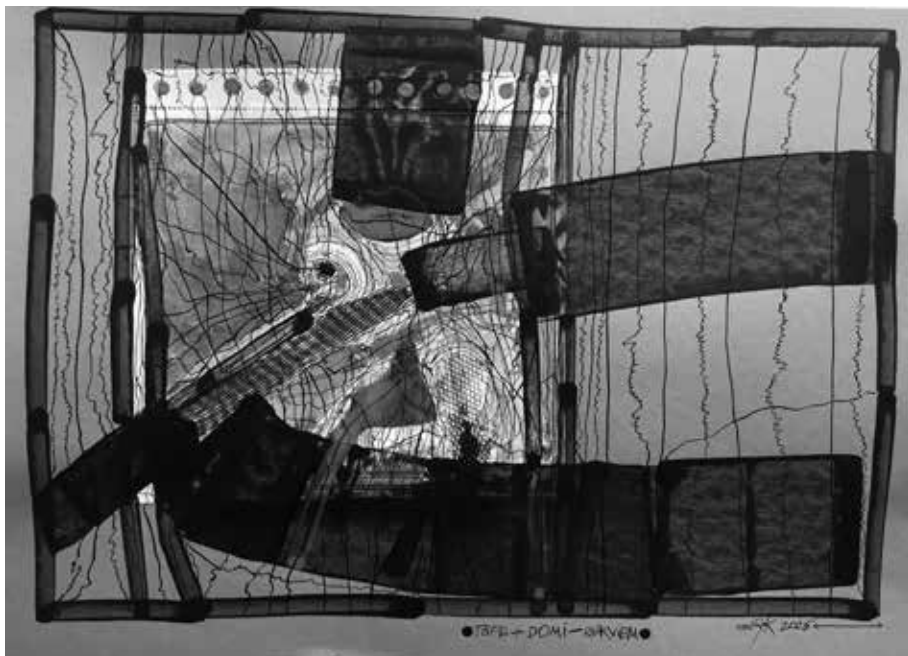
fél palack kólám is volt még
épp a málhazsákokhoz állítottam miután egy kicsit ittam belőle de a kupak a kezemben
maradt mert hirtelen hatalmas fénylő test villant át felettünk
egy repülő
de olyan alacsonyan hogy még a pilóta arcát is láttam mint egy autóversenyzőét a Forma-1
tv-közvetítésén csak némán
egyetlen zúgó berregő vagy suhanó hang nélkül és már ott se volt

majd halk süvítésből orkán őrjöngéssé mélyülően megérkezett a zaj azt hittem

megsüketülök a hangnál sebesebb gép másodpercekkel megelőzte
s mintha kisebb földrengés rázná meg a tájat potyogni kezdtek a kavi-
csok a lövészárók
falából felborult a kóláspalack
a vörös lé tócsában gyűlt össze Laci páncélsisakjának szélénél de ő meg
sem mozdult
úgy feküdt ott mint egy háborús filmben

ekkor egyszer csak rázkódni kezdtem belül még a könnyem is kijött
képtelen voltam
visszatartani
a hirtelen csöndre végül Laci is kinyitotta a szemét
– Mi van? – bökött felém.
– Semmi... Aludj csak!

Maurits Ferenc rajza

VUCSKÓ VERA
Hortus secretorum – Stoicismus

Reggel

Újságpapíron
Kávéfoltként elbújni
Volna most a jó.

Sasmadarak

Látod az Ég szép Szürkületét, hogy
Sasmadarakkal táncol a Hó-
Pihe szállingózik kis
Tenyeredbe –
Melegebb mint Rég, mert
Tizenöt Sasból
Két szárny zúg Le, s
Hópihe borítja a
Város tetejét?

Hazaértünk.

XXIIXCI

Mindig csak ezek az
Izmusok-

Izmus nélkül nem
Működnek ezek a
Magányos szavak sem.

Izmusra hangol az Ü-ről
Lechapott két csepp pont,
Mert a kommün a végét járja.

És a Brutal-
Is talán, a
Szocreálra áll reá
A rozsdás régi rámpa, e
Szél nélkül a ponyva sem
Táncol.
De!

Ez a szél most más,
Simogat, romantic-
Izmusában
Beékeli Blake a-
Gyába a
Gyáva, magányos szavakat
A Gyárba.

Mert Izmusra hangol a Szent I,
Ment Alíz
– Csodaországba –
Mustot inni, mert a
Szőlő-tőke sem
Szabad már
Ebben a hiteltelen
Valótlanságban.

Megremeg a Föld,
Táncol a Ponyva,
Szél ez, de
Nem a Blake arcát
Simogató, a sense-t a
Ponyva mögé rejtő.

De!
Konstruktív ez a szél,
Alkotja, nem
Karmolja a Círmos az
Izmust, mert a
Legszürkébb Kisegér is
Hadra kel.

Nyög a beton a lánc talpa alatt,
Szól a szökött soldier:
– Sztoj!

Műterem

Az utolsó napon, amikor

A Nap Tűz, az Eső apró kristály-
Táncot lejt, a Szivárvány Szerelem-
Gyerekként születik Újjá.

A Hegy nyers Váson,
A Kavicsos kiszáradt folyómeder szomorú mozaikjáték.
Macskaköves utat tör magának az Avant-Garde rabja,
Sarkában a templom hangja
Macabre, megáll, lenéz
a pocsolya
Görbe tükrében mosolyog.

S lőn, gondolja
L'art pour L'art,
Mit tettél, Ember?
Előled szalad a Világ.

Csillagpor

Túl sok és mégis
túl kevés ez az
élet egyszerre
mert rengetegben
vágyni a rendszerre
apró
molekulák
ezred
részeire
éget
de
túl kicsi és túl nagy az
univerzum
is mert
Csillagporból
lettünk és
Penészgombává
leszünk mind

mert túl nagyot álmodni
túl kevesen merünk
itt ha
túl hosszú
és mégis
olyan rövid
utakon
Átutazók
vagyunk
csupán.

Szenvedély

I.

Magamra zárom az ajtót,
Anyám kint van.
Behúdom a függönyt,
Leülök az ágyra.

II.

Finom mozdulatokkal,
Óvatosan, hogy el ne szakítsam,
Szétsimítom a lapját.

III.

Egy laza csuklómozdulattal beleszórom
Ezt a jól megmunkált, finom,
Illatos őrleményt, szépen,
Szorosan feltekerem.
Izgulok.

IV.

Remegő ujjaim között
Megforgatom, tudománnyal végignézek rajta,
Majd az ajkaimhoz emelem.

V.

Alig egy óra telt el és én
Ötnél abbahagytam a számolást.
A behúzott függöny sötétjét felváltják a cikázó színek,
Minden Csodaszép.

Már csak fekszem az ágyon
És mámorban a plafont bámulom.
Hallom, kintről kiált anyám:
„Kérsz még Palacsintát?”

Előtte Csend

„Egyelőre nincs miről beszélnünk.”

Ugyanúgy mennek a napok, a hetek,
A hangok, a jegyek, a
Helyek ugyanazok maradnak.

Nem változik a Semmi
Hiába,
Az egyetlen állandó, az
Enyhet adó Változás sem
Adhat kölcsön tartást a
Hátunkba, de

A tört énekem a
Történelem folyamán
Törkomba szűrni, míg
Már nem szól énekem,
sosem
tudta
Senki,
Mint Te, hogy elnémítasz,

„Nem tudlak megcsókolni.”
– szóltál, s végül így lett
Életünkben
Javíthatatlan Viharkár.

Összetűzések

Egy közös tudó
Benne hullámzó élet
Árva falevél

Meleget hozó
Nyakadra kígyózó szél
Finomkötött sál

Szegénységéből
Kincset őrző varrott folt
Cérnát húzott át

Bakelit dallam
Lemezre írt életút
Képek a hangban

Mégis az egyet
Mi tied volt hajdanán
Mellembé szúrtad.

Quis Sum

Hipokrata Öngyűlölő, ki
Önnön magát szembeköpní
Is képtelen, mert a
Heliocentrum megfogytakozik
Arcának árnyékában;

Én vagyok a világ izolált közepe,
Medián,
Élvezem a magam magma melegét,
Amivel bár
Eltaszítalak magamtól,
Mégis egyben tartalak:

Majd elérsz, megégsz, elpárolog
Az utolsó csepp poharadból,
Amit nekem hagytál önzetlenül:
Mindhiába
Maradt
Üresen.

Incognito

Egy kabinban,
egymással szemben
ültünk az expressz vonaton,
zötyögő tudatod
elhitette veled
ismersz tán,
de nem emlékszel, honnan
te Fiú az eszpresszóval, aki
hosszasan fürkészted arcomat,
homlokráncaid között
összecsaptak
a mentál-villámok,
kattogtak a kerekék,
ismerősen ismeretlen
vagyok csupán neked,
mint alakot öltő árnyék,
mosolyogtam rád, mert emlékeztem rá, hogy
tegnapelőtt tőlem kaptad azt a presszókávé.

Jegyeket, bérleteket!

Veszprém
Helyi járat
Kalauz
Kér
Bérlet
Diákigazolvány
Kalauz
Kérdez

„Ez nem a legjobban sikerült fotó magáról, ugye?”

Csattanó
Fáj.

Dolgunk a világban

„Az életben nincs már több móka”
– szólt a fülemben,
amikor sétáltam,
a szemem sarkából még láttam, ahogyan
mögöttem egy nő bőrcipőben caplatott
kicsit talán zaklatott
állapotban,
mint aki világgá menni indult el,
„énekeljük el azt, hogy vége”
majd a zebránál megálltam,
ő véletlenül a sarkamra lépett,
megfordultam,
ijedt arccal nézett rám,
könny szökött a szemébe,
szép volt a cipője,
a fejhallgatómat levettem,
azt mondta,
sajnálja,
nem akart bántani,
így megjegyeztem neki,
milyen szép a cipője,
a lámpa zöldre váltott,
helyére került a fejhallgató is,
„az Akropoliszra felmegyünk”
– az élet pedig tovább.

Nem féreg

Fehér árnyéka az ürmnek,
Vakító,
De mégsem fény,
Amitől fájhatna a szemem,
Abszinttól a fejem,
Az Átváltozástól mindkettő.

Gregor Samsa egy reggel
Nyugtalan álmából arra ébredt,
Hogy csak árnyéka maradt önmagának.

Egy ember héja, magtalan,
Hiba a kódban,
Hardver szoftver nélkül,
Emlék,
Fekete árnyéka az örömnnek,
Megcsonkult emberség, mi
Egészen volt hajdanán,
Lecsapott az agyhalál.

Ég

Alatta repkednék,
ha egy
napra pacsirta lehetnék,
madárdalt énekelnék,
hogymit rebesz a szempillád,
új élet,
ha lehetnék,
lennék neked még
énekesmadár.

Versírási útmutató

A fülön keresztül a hüvelyk- és mutatóujjakat összezsírpva egy finom mozdulattal az agyig való felnyúlást követően egy darabot kitépve abból egy foszlányt kihúzni, majd gondos vizsgálat elteltével igény szerint megszagolgatni, mihamarább szájba venni, majd minimum harminckétszeri megrágás után a terméket a papírra felköhögni javasolt.

SZŰCS BERTALAN

Melletted

Melletted tüntetőleg
megy el szó nélkül,
hiszen te látszódni
akarsz akkor is, amikor
csak láttatnod kellene.

Eddig biztos kézzel
irányították
a belőled tükröződő
fejeményeket.
A veled kapcsolatos
véletlen
megtörténtté
tételét rájuk bíztad.

Ha én hátrálok,
te közelítesz,
a távolság ettől nem
változik köztünk,
csak azért kell
az enyém, mert eddig
hozzám tartozott.

Azt hitted, figyelemmel
követheted a távolodót.
Hallomásokra
támaszkodva
magadnak pillanatnyi
benyomások
alapján lehetsz
már örök emlék.

Sose azt

Sose azt számold,
hogy mennyivel jut
kevesebb neked
a sürgősségi szobából.

A látszatfüggetlenségek
nem ismernek rá
kiszolgáltatottságukra.

A kételkedésem
kinyilvánításánál
semmi sem erősíti
meg jobban a köteléket
kettőnk között.

Ne tetézzük ezt azzal,
hogy a legjobbat
feltételezzük
egymásról: azt, hogy
nem vagyunk
önmagunk ellenségei.

Taktikai

A győztesek hipokráciája
megkérdőjelezi
az esendőség
létezését, ha az körülötte
kívül szedi áldozatait.

Taktikai álnaivitásuk
a valósággal való
szakítás próbáját se
állja ki.

Autodidakta módon
elsajátított
feledékenységük
miatt részleges a
beismerő vallomásuk.

Mámoros

Mámoros esték
ott érnek, ahol
a magányomat
jelenléteddel
oldod fel. Ott
dimenziókapuként
nyílik meg a föld
a minket megtartó
szeretet alatt.

Hogy a hamis

Az, hogy a hibás
következtetésekkel
létrehozott szimulákrum
szűrőjén keresztül magunkon
kívülinek tartunk minden
okot, ami ránk utal,
az társadalmi szinten
eszkálál patologikussá
váló komplexusokat.

Nem valid egyéni szintre
levinni az alaptézist
megcáfolhatatlan
ellenpéldákért.

Az áttörhetetlen

Az áttörhetetlen
fálnak tartott
önmagaddal
ütközéspontokig
hátrálsz,
megideologizálva
az innen már
nincs továbbakat.

Az arcodra kiülő
döbbenet obszcén
módon győzköd
az igazamról.

Elkülönbül

Porszemkonglomerátum
vagy a gépezetben.
Rétegesen különülsz
el a veled egy
frakcióba tömörülőktől.

Ne légy szemérmes
megtenni a lényegre
rámutató különbségtételt,
ha haszontalan
önkorlátozásokba
bocsátkozol.

Magad alá hajlítod
a valóságot, hogy
a szürrealitásig tegyen
felmérhetetlenné.

Háromszor hagyod,
hogy elmenjen
melletted a csónak,
hogy később amiatt
értetlenkedhess,
hová tűnt
a szeretet a világból.

SISKA PÉTER

Épben metszett

A bárány füstje,
amit messzire visz a szél.
Egy műtőasztal
hidege.

Kívül rekednek
mind
a szavak,

csak az álom
ismétli újra

és újra

a kezdődő hóesést:

nincs
történeted.

Példabeszéd

Mert értelmetlen
minden végső
igazság,

elveted hát
mindet
magadban,

akár egy jámbor
gazda
a magot:

néha kihajtanak
benned,
de

ehetetlen
gyümölcsöket
hoznak –

Bevezetés a traumatológiába

*Most erősnek
kell lennie, mondja a nővér.
A vállamra teszi a kezét.
Azért... boldog
ünnepeket kívánok.*

A kezemben a zsák, melybe
a ruháit tették, egyre
nehezebb

és nehezebb.

Feltárás

I.

Mint
a téli alkonyat,
szinte észrevétlenül
ereszkedik
rád

a kifosztott fák
könnyű bizonyossága:

*ez hát
a kijelölt hely.*

II.

Nincs
harangszó –

egy másik hiány szálaiból
rak fészket
az idő

ágaid közé.

A kijelölt hely

Valahol
most ágyat vetnek,

valahol forró
vízzel telik meg
a kád,

és valahol

egy asszony,
aki a kijelölt helyre
gondol,

most vacsorára hívja
a halottait.

Domonkos István (1940–2024)
Fotó: Dormán László

Tolnai Ottó (1940–2025)
Fotó: Gáspár Gábor

TOLNAI OTTÓ
Éljen a Király!
(In memoriam Domonkos István)

A könny most elmossa a betűt. Így volt ez Koncz esetében, Gulyás esetében, Brasnyó esetében, Fehér Kálmán esetében, és így volt ez Sziveri és Böndör esetében is. A könny elmosta a betűt.

Pilinszky írta Beckett művéről: „munkássága sarkvidéki expedíció. Korunk talán egyetlen művésze, aki úgy mert egyedül maradni művészetével, ahogy az minden tisztátalan mellékíz nélkül már-már vallásos állapotnak mondható...”

Csak most értettem meg, miért igézett meg ott akkor az a partvis a szerzetes kezében a templomfal előtt; az ilyen végtelen partvisok különben természetes szerszámok voltak minden templomban... Ahogy most elért hozzám a halálhír, úgy kaptam a végtelen partvis után, mint a versben: A végtelen fekete szőrlabdát felnyomtam az égbe.

És vonultunk alatt végtelen önhittséggel olvasva Balassa Péter *A menekült király* című Domonkos Istvánról szóló esszéjét.

Éljen a Király!

Éljen a Király!

VÁRADY TIBOR

Domi!

Néhány hónappal ezelőtt az volt a reményünk, hogy itthon találkozunk. Itthon, Bácskában, Bánátban. Mert idevalósiak vagyunk. Most már nem remény, hogy találkozunk. De nem is szűnt meg, mint egy lehetséges valóság. Te sok valóságot tartalékkoltál.

Azt is mondhatnám, hogy valójában nem távoztál. Vagy talán visszatértél. Mert te törött kormányval is mindenhová el tudsz jutni - és itt Tini lányod is segít. És mert nem csak hamvaid maradtak. Maradtak emlékek, maradtak alkotásaid, melyekkel találkozni lehet. Maradtál. Ez segít abban, hogy számítsanak, akik veled összetartoznak.

Ha az írásaidat olvasom, látom, hogy azt is kitaláltad, hogy hogyan játszhatja ki egy költő azt, hogy véget érjünk. Egy versedben ezt írod:

versbe csalni a halált

aztán ottfelejteni

Neked vers volt az életed. Ezt nem szünteti meg egy belépett halál. Esetleg egy rímet csatlakoztat. Amit alkottál tovább létezik, és nagyon fontos része a vajdasági magyar közösség létezésének. Egyik könyvednek melyet Tolnai Ottóval írtatok az a címe, hogy *Valóban mi lesz velünk*. Egy fél évszázaddal ezelőtt, amikor megjelent a könyv, ezt nem tudtuk. Nem tudjuk ma sem, hogy mi lesz velünk. De ha továbbra is itt a kérdés, akkor ez azt jelenti, hogy mi is itt vagyunk még. És itt, a te műveid – csakúgy, mint Ottó írásai – azt is mutatják, hogy igazi emberi gondolkodás is alakul köztünk.

Nagyon fontos, hogy született közöttünk egy Domonkos István. Feltárta, hogy hol vagyunk, kik vagyunk, mutatta, hogy valakik vagyunk. És nem csak Vajdaságban fontos, amit Domonkos alkotott.

És most ha körülnézek az életben is, a versedben is, azt látom, hogy

Mi lenni itten

mi lenni több mint elnökök, vezérek

több, mert mi és Domi

lenni és maradni barátok

Nyugodj békében. Amit alkottál, és ihlettel maradjon meg köztünk. És így te is. Szükségünk van rád.

(Elhangzott a feketicsi temetőben 2025. április 12-én, Domonkos István hamvainak temetésén. Életének 84. évében 2024. november 7-én Svédországban elhunyt Domonkos István, a kortárs magyar irodalom kiemelkedő alakja. A József Attila-díjas író, költő, zenész hamvait tartalmazó urnát a feketicsi (bácsfeketehegyi) temetőben álló családi sírboltban helyezték örök nyugalomra.)

RADICS VIKTÓRIA

Kedves Barátaim!

Sovány vigasz számunkra, akik közelebbről vagy távolabbról személyesen is ismertük Ottót, akik valamilyen módon együtt éltünk vele, sovány vigasz, hogy itt maradt nekünk az ötvenkötetnyi és számtalan kisebb publikációból álló életmű. Az élet/mű március 27-én csütörtökön délután kétéhasadt. Határozottan érezni a fájdalmas hasadást, annak még nedves, szálkás felületét. Az élet odalett. Ez alig elfogadható. Ottó személyes jelenléte ugyanis mindannyiunk számára olyan hatású volt, olyan rezgésszámmú, hogy a porcikáinkkal érezni lehetett, hogy most együtt vagyunk, tagjai vagyunk egymásnak, hogy most és itt megajándékoz bennünket eleven gondolatainak, intuícióinak, mondatainak, történetének százaival; ez a diskurálási esemény mindannyiszor megtörtént. Valami mindig történt, amikor együtt voltunk; megnyílt a világ itt is, ott is, ki lett lyuggatva, kis tűszúrásokat, fölizzásokat, sugárzásokat, vibrálást érzékelünk, előkerültek különféle tárgyak és szerzetek, és fenoménkékké változtak, amikor felmutatta őket. Felmutattad őket. Nem ő szerepelt, hanem a világot szerepeltette élő adásban.

Most eltűnődhetünk a testi jelenlét fölmérhetetlen fontosságán, azon, ami eltűnik hirtelen, mint az erdőben a vadnyom, amit nem szoktunk eléggé megbecsülni: hogy valakinek a testi jelenléte – a szeme színe és mozgása, ahogy egyik szeme sír, a másik nevet, a remegő hangja, a hajlott válla, a fejmozdulatai, az ülése, ahogy ült, veled, velem, vagy ahogy szedte a lábát a gyepen és hozta a vendégváró pálinkát –, ó, milyen sokatmondó lehet, milyen zene lehet ez: zenél egy létezésforma. Vele üldögélve is lehetett kószálni, a jelenlét egyúttal röptetőpálya volt. Röpködtek az asszociációk. A reagálás, az interferencia, a hullámhosszok találkozása – a levegőben volt az a többlet, aminek most nem tudok búcsút mondani, hogyan is tudnék, hisz az ilyen többletek tudják szegény életünket méltón fölavatni, azúr csöppecskéikkel megszentelni, hogy majd ha múlt időben kell beszélnünk, úgy érezzük, jó volt ebben a világban élni.

A maghasadás, élet és mű széthasadása véglegesnek tűnik, még ha alig is hisszük el. Hitetlenek vagyunk most. Amikor a lányom, aki nem irodalmár, akit Ottó csupán átkarolt néhányszor, értesült erről, hogy mi történt, naiv egyszerűséggel azt írta nekem, hogy ő azt hitte, hogy a Tolnai Ottó halhatatlan. Megállj, gondoltam magamban. Hiszen én is azt hittem! Ottó magától értetődően volt ugyanis velünk, és a fragilitása ellenére olyan konkrétan érezhető szellemi intenzitással – szerette ezt a szót: intenzív –, hogy nem számoltunk a véggel. A végtelen végével, hiszen mindig minden

befejezetlen és továbbgondolást, továbbbírást kívánó volt vele, s ebből a szempontból biztató. Gyermekeim is érzékelték a három dolgot, a rezgő harmónia, a szeretet és a kreáció háromságát, amiből kóstolót kaphattunk, amikor vele voltunk.

Az összhang most oda. Azt nem írja a könyvekben. A lénye hozta össze, mikor dolgokkal összecsendült a levegős ég alatt. Ettől nem akarhatunk búcsút venni. Ezért azt találtam ki, hogy ne is búcsúzzunk el tőle, inkább gyöngéden marasztaljuk. Ehhez a művelethez megvannak a fogódzóink, indaformák szövevényei, amelyeket viszont hál' istennek megőriznek a művek. Tolnai Ottó világa nem mehet el: fogjuk itt. Van két kezünk. Más-tól nem fogunk kapni egy ilyen Amazonast, hanem az el lesz pusztítva.

Nem csodálom, hogy sokan azt mondják, most egy korszak ért véget. Nem csak Vajdaságban. Giacometti utolsó almája is meg lett éve. Csak-hogy ránk marad a nélkülöző világ, mely, tőle tudjuk, minden pontból, innen is, a porból is betekinthesz! Ha ő a világ vonzásában élt, és dolgozott megannyi jelenségével, amelyeket feltöltött energiával, akkor, ha van bennünk jóindulat, bázikus szeretet, akkor megtörténhet a további részesedés. Ez egy platóni fogalom, a részesedés, a methexisz, a formák közösségbe lépéséről szól, és akkor most gondolkodhatunk úgy, hogy a platóni ideák szférájában van egy srégen megvilágított tartomány, ahová ellátogathatunk, és ahol újra szemügyre vehetjük a te dolgaidat, mintegy tükörben, és diskurálhatunk az infaustusaiddal. Ha már veled nem. Köszönjük, most már értjük, hogy mi az ő szerepük.

Észrevettem, hogy a fényképek, a digitális fölvételek, a filmek nem, azok nem engednek most már hozzá közelebb – sok most már itt a nem –, inkább falat képeznek, amelyet akárha át kéne szakítani. Valami szervezesebbet kellene kitalálni, hogy továbbra is együtt rezeghessünk. Azon a csütörtöki estén megszületett bennem a döntés, hogy együtt maradunk most már. Ő ismerte a hajszálutakat, a mikroorganikus átvezetőket a láthatóból a láthatatlanba és az érthetetlenbe, menjünk csak utána. Bátorságunk, kitártságunk, elkötelezettségünk legyen hozzá! Ezért marasztalok búcsú helyett, és ezért szeretném most, amikor sokan a fél életünket temetjük, szeretném egész halkán, ahogy a lószőr csikorgott az édesapja barométerében, megnyitni a Tolnai-ideavilág kapuját.

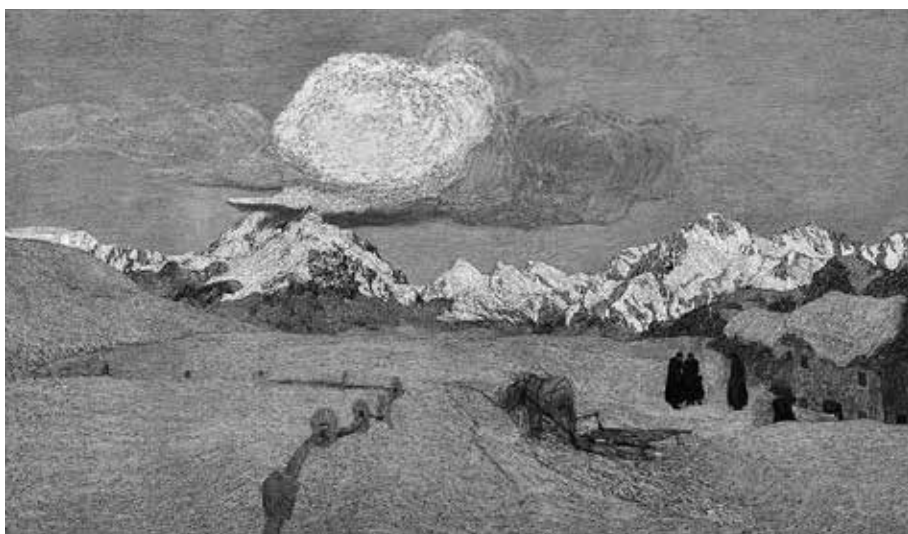
(Elhangzott 2025. április 4-én Palicson, Tolnai Ottó temetésén)

RADICS VIKTÓRIA

Tolnai Ottó marasztalása

1.

Elhatároztam, hogy marasztalni fogom Ottót, és minden nap felemlgetek itt egy olyan festőt, költőt vagy író, akivel ő kapcsolatban állt, aki foglalkoztatta, hogy a világszövevény, amit ő alkotott meg, megmaradjon és továbbra is benne lehessen élni. A mai kapcsolat: Giovanni Segantini, a svájci festő, akinek a képeit én is láttam és szeretem. Ottó Dobó Tihamértől hallott róla először, és a Győrben lévő szürke festményét (Visszatérés az erdőből) szerette, amelyen a hó elszürkül az alkonyatban. A győri Segantini-festmény az egyik állandó kedvence volt. Azt mondta, hogy Segantini arca voltaképpen hasonlított a Tihaméréra. Így igaz. Segantini természetfestő volt, de úgy, hogy közben metafizikai festő lett. Az Alpokban festett, magasan fönt, ahol, írja Ottó, „közel az ég”. A halál is odafent érte. Segantini az egyetlen, aki képes volt lefesteni az élesen tiszta magashegyi levegőt, azt a kékséget, ami más, mint a mediterrán, metsző, hideg és olyan élesek a fények, hogy könnyezik tőle a szem. Izlondon láttam még ilyen levegőt, napfényben belefájdult a szemem. Segantini kialakított egyfajta sajátos, Ottó szavával hímzéses, gobelinszerű technikát, amivel ragyogóvá tudta tenni a képein a színeket és elkapta azt a különleges hegyi kéket, fehérét és zöldet. A fehérét is sok szín apró

Giovanni Segantini festménye

vonalkáiból „hímezte” ki. Ottó szerette a birkás, bárányos festményeit is, és azt, amelyen a pap ördögien hátrafordul a lépcsőn.

Ennek a festményének itt Elmúlás a címe. Volt szerencsém látni Svájcban, St. Moritz-ban. Azóta is csodálkozom ezen a rögzített, különleges formájú és színű felhőn, mely megállt a temetésre készülők fölött. Azonban Svájcban és Izlandon láttam, hogy legnagyobb meglepetésemre ott tényleg vannak pont ilyen fellegformációk. A „mediterrán” Ottónak ez a havas vonzalma a kék-fehér miatt van. Most megkérdezném tőle, hogy mit szól ehhez a kicsit sárgás felhőalakzathoz, az utolsó alkonyi fénysugárhoz. Meg ahhoz a lóhoz, akit „a lelkész lovának” is nevezhetnék.

„Itt annyira közel az ég, hogy minden mozdulat, minden munkálkodás egyfajta celebrálássá, a teremttővel való kommunikálássá lesz...”, írta (Segantini Győrött).

T. Ottó marasztalása 2.

A mai keresztkapcsolat Millet Angelusa. Ezt a festményt ritkán említet-
te, de meghatározó volt számára. Amikor Párizsban, a Musée d'Orsay-ben
előben láthatták, mint írja, Jutkára tévedt a tekintete, egymásra néztek és
könnyezve ölelték meg egymást. Sok minden fűzte őt ehhez a képhez: a
föld, ami Ottó számára szenzuális fundamentum, mert ő érzékelte a talajt,
lehajolt hozzá - a meghajlás mozdulata is fontos összekötő kapocs -, meg
a síkság, a róna misztikuma és a távolban a templomtorony. A talicska, a
kosár és a vasvilla is csakúgy eszköze Ottónak, mint a különféle írószerszá-
mok. Értette, mélyen megértette a földműves munkát. A szegényembert. A

Jean-François Millet: Angelus

fölmeredő vasvilla a képen kegyetlen. Az is voltaképp. Összekötő kapocs az ima is, gondolok itt mindenekelőtt a „szentes” Vitéz ómamára, akiből számomra e pillanatban is eleven figurát alkotott („mondom igazán én már immár csak vitéz mária / istenhez való viszonyára vagyok kíváncsi”). Aztán az alkonyat, amiről Arany János-i sort írt le: „Nagy korongja hanyatlik már a napnak”. Ám Millet-ről ő azonnal Dalíra asszociált, Salvador Dalínak az Angelusról írott könyvére, melyben a festő igrum-burgumozik erről a kegyes képről, ízekre szedi, ám egyúttal meg is hajol előtte. A világ bizonyára legörültebb könyvnyi műelemzését produkálva. Ottónak ez egyik alapkönyve. A reálisnak látszó kép és Dalí szürrealis, vad elemzése és fölpörgöttsége pontosan az a kontraszt, ami neki a saját „igeragozása”: ahogy a reál pikk-pakk áthajlik, magától, szürreálba. Meglehet, a humornak a dalís, észbontó formája áll hozzá legközelebb! És ugyanakkor itt van a napos oldal, az egyik kedvenc, a lehető legegyszerűbb mondatom Ottótól: „Olyan jó érzés ez... állni a martonosi templom előtt”.

T. Ottó marasztalása 3.

Ottótól gyakran lehetett hallani, vagy olvasni lehet nála olyan festőkről, de írókról és költőkről is, akiket én eladdig nem ismertem. Felbukkan nála egy név itt is, ott is, no, akkor hát utánanézek. Így szóttuk együtt mi mind a hálót, és így fogjuk tovább szőni. Az egyik ilyen név Maurice de Vlaminck-é, úgy ejtik, hogy „vlaman”, mert francia volt (1875–1958). Amikor Ottónál találkoztam a nevével, utánamentem, és azonnal tudtam, hogy az időskori Vlaminck ragadta őt meg, és én is megszerettem a neten felkutatott festményeket. Mert a kései, stílushoz nem köthető képei vadabbak, mint a híresebb korai fauvista festményei. Ezeken vidéki tájak láthatók (Vlaminck sokat élt vidéken, egészen kicsiny falvakban is) turbulens egekkel, úgy, hogy az egek – mert több van belőlük – „átjönnek”; abszolút értem, hogy Ottó kiérzi belőlük az ózonillatot. Vihar előtti vagy utáni, fölfordult egek, a tombolás határán, olykor sötéten fenyegetők, máskor csupán borongósak, viharral, záporral terhesek. Ezeken a festményeken az ég: élőlény. Vlaminck mély egeket festett. Szellemében anarchista volt, mondta magáról, és a vidéki ég nála valóban anarchikus. Az első világháború kikészítette, Ottó szerint átszakadt az ózontakarója. Ózon és ólom, ólmos ég, „az ég ólma” – Ottó így fordította le szóvá azt, amit látott, mintegy a nyelvére vette a festéket, de Ottó szerint Vlaminck is rámozgatta valamelyik képére a négy lényegbetűt, hogy: A Z Ú R, valamilyen formában, ezt nem sikerült kikutatnom. Ottó Vlaminck-on keresztül összekötötte az ózont (ami kék színű gáz) az azúrral, a háborút az ózonlyukkal, és a kétfajta elsötétedést, a világít/földít és az égit/agyit/szellemi. Mindazonáltal Vlaminck tiszta színekkel és gyakran tu-

busból-nyomva festett – tette ezt palicsi híve is –, nem kevert-kavart. A festék, az nála festék – Ottó művészete ennek a különleges anyagnak a szóvá tétele. Szó--anyag, és fordítva, ezek is alkimista műveletek. Vlamínck egeit nézve egyszeriben tisztán láttam, hogy Ottónál a köpönyeg alatt mennyi viharos dráma van. Nem ritkán, egyáltalán nem ritkán észbontó, néma vagy alig-hangú drámák az emberi sorsokban, amelyeket meglátott, mintha a szeme átérezni tudott volna. Az ő poésie brut-jában ott rejlik ez a fauve-on túli. „Szétnyomtam és szétzúztam az ultramarint és a cinóbervöröset” – ezt a francia festő írta le, de Ottó is írhatta volna. Festhette volna. A kobaltkékben és a mélyszürkében ők ketten találkoznak. Ezek szinte tapintható csomósodások, történetek, színek, könyvek és különféle sorsok találkozási pontjai. Nem lehet őket eltéveszteni. „Szép ilyesfajta tiszta (poésie pure) / valamint nyers (poésie brute) költészetet csinálni”. Most arra gondoltam, hogy olyan tépett, földúlt, szétborzolt virágcsokrot kellene vinni Palicsra, mint amelyeneket Vlamínck festett. Ez pedig itt csak egy ismerős útszakasz.

Maurice de Vlaminck festménye

T. Ottó marasztalása 4.

Azt szoktuk mondani, hogy Tolnai milyen sokat író író, pedig annyi minden a tarsolyában maradt – szeretné most ezt a szót, hogy „tarsoly” –, így például Vermeerrel való bensőséges kapcsolata, ezt nem bontotta ki, csak jeleket hagyott ez ügyben, ebben a szent ügyben, amiről szólva vigyázni kell a szavakra. Számítalan jel van, melyeket nekünk kéne követnünk, Vermeer körül azonban csak kevés. Ottó a szívében hordozta a

Csipkeverőt, a Gyöngymérőt, a Kékturbánost, a Tejet öntőt, női galériájának intim darabjai ezek.

Delft látképét most azért választom, mert most nem az interieurökre, hanem a tágasságra vágyom, és arra szeretnék utalni, hogy a mikroorganikus Ottónak széles perspektívája is tud lenni, amit majd csak az egész, az apró dolgokból összeálló dúsgazdag életmű nyit ki, az oeuvre, melyet még nem tudunk egészében látni, pedig most már totalitás. Sajnos. És azért mutatom most Vermeer Delftjét, mert ez a szülővárosnak mint olyannak a metaforája, a helyé, ahol otthon lehetett lenni, melynek partján békésen el lehetett diskurálni, egy olyan helyé, ahol, amikor kiderül az ég, akkor nem fenyeget semmi. Ilyen óráink voltak Ottóval a kertben: amikor nem fenyegetett semmi, még a semmi sem. Ilyen békességre vágyunk. Városra, amelyet nem bombáztak és nem rombolnak más módon sem. Tiszta, fényes levegőre, mely lehetővé teszi a vízi tükröződések. S hogy egymásra nézzenek még a házak is.

Csodás helyekre vitte őt el Jutka. „Egész életemben képtárakban jártam / de ha egyet kellene választanom / az a HÁGAI mauritshuis lenne”. Festmények, különösen élete legfontosabb festményei előtt állni, álldogálni Jutkával, ezek voltak élete legnapsütésesebb és legelmélyültebb órái benn a vastag múzeumi falak zárkájában. Egy ilyen Delftet el lehetne nézni mindétig! Szeretném odaküldeni neki.

Johannes Vermeer: Delft

Azt most kihúdom, hogy Hágáról neki, nekünk mi jut még eszünkbe. Azt bezzeg részletesen leírta. Aztat vigye el a sötét felhő. Visszatérek Prousthoz, A fogoly lányhoz és az Ottó által is főlemlegetett „un petite pan de mur jeune”-hoz, amit ő „narancs falrész”-nek nevezett, meg „lobogó téglá”-nak és „aranylap”-nak, a részlethez, mely Proustot úgy szólván halálosan megigézi, hiszen Bergotte meghal a festmény előtt. És visszakanyarodok Ottó mondásához, hogy Vermeer finom fémes rétegek alatt óvja, tartalékolja a fényeket. Finom fémes rétegek alatt a fényeket. Egy pontos megfogalmazás aranyat ér. Nyugalom, mondom magamnak. Figyeld, mondom magamnak, ez a szakértelem! És kimetszek egy zárójeles megjegyzést egy verséből: „most rotterdamban és amszterdamban is / külön tanulmányoztam / tapogattam a holland téglát mint olyant / egészen kicsi majdhogynem fele a mi téglánknak / és vöröse a hússzíntől sötétedik”.

T. Ottó marasztalása 5.

Szűk ismeretségi körömben itt Vajdaságban hárman figyeltünk fel Gerhard Richterre, D. Zoli, Ottó és jelentéktelenségem. Zoli és Ottó könyvük borítójára kívánták Richter egy-egy festményét. Mindhárman élőben is láttuk valahol a festményeit, és az élőben-látás aztán, tapasztalatom szerint, képes a reprodukciókat is kissé megeleveníteni.

Ottó nem Richternek ezt a gyertyás fotórealista festményét említi, hanem két másikat, és az absztraktjaira is tesz utalásokat. Mondanom se kell, miért választottam most mégis Richternek ezt a „vermeerien szép, pontos, abszolút”, gyertyás művét. Amiatt, ami nemigen mondható ki, múlt csütörtök óta kerülök bizonyos szavakat. Erről a repróról, talán csak a technika miatt, hiányzik az az „olív pára”, „ezüstolív közeg”, amit Ottó is szeret Richternél, és amit összefüggésbe hoz a tiszai étterrel. Nem baj, csak hiányozzon. Annál jobban látom most azt a finom olívvölgdet, ami pára, nedves, zöldes, élő levegő a festőnél.

Ottónak különösen Richter „Velence (lépcső)” című, szintén a fotográfiai realizmusból kiinduló, azt elhomályosító, attól eloldozó festménye volt a leg – erről azt írta, meggyőzően, hogy Velence összeér Zentával, a Tiszával. De nemcsak Richter hiperrealista, fotográfiákból kiinduló, az illuzionizmussal játszó, hanem az azt elveszejtő absztrakt festményeit is szereti, amikor Richter a raklit, a simítókést végighúzza a saját képein és így izgalmasan elkent absztrakciókat alkot – érezhető maga az a széles gesztus, az óriási gumi (olyan, mint egy monstrum ablaktörlő) vagy kés végighúzása a kész vásznon, ami olybá tűnik nekem, mint az idő kíméletlen munkája, az időmúlás egy festői gesztusba sűrítve.

Ottó szép megfogalmazása szerint Richter a miazmánkkal dolgozik, amitől isten elfordult, és immár – az isten – egy másik világ felé tart. Távoztában esetleg visszapillant.

Az esetlegesség, a véletlen ugyanúgy munkaeszköze a nagy (93 éves) német festőnek, mint Ottónak. Voltaképpen minden azon múlik, és a véletlen kidolgozásán. Meg a rákészülésén.

Azért rakom ide mégis ezt a színpadias gyertyás képet, mert ezen ott az a kis szél, egy parányi legyintés. Szél a színen. Meg azért, mert ez egy egyszerű háztartási gyertya, stabil, és mégis el fog tűnni. Meg azért, mert a fekete visszaszorítottatott. Meg mert a motívum teljesen nyitottá válik. Anynyi gondolatunk támadhat róla, mint mikor ráfújunk egy érett pitypangra. Meg hát gyertyagyújtós napokat élünk. Eszembe jut Ottó „leégett mozi”-metaforája is, ahol egy öreg, hajlott hátú zongorista játszik, és mintha az összekormozódott, vakfoltos vásznon mégis megjelennének a mozigépész vagy valami fényei. Az alkotófolyamat összetett metaforája ez.

Ottó szerint a festők egy szárnyal repülnek. Kitalálja a „támaszköz” fogalmát, hiszen a festő támaszkodik munka közben. A röptét, azt nem értjük. A festmény visszapillantás? Lehet egy gyertyaláng maradandó? Per definitionem: nem. Hacsak.

Gerhard Richter alkotása

SZÁMUNK SZERZŐI

Jenei Gyula (1962, Abádszalók) költő, szerkesztő, tanár. Szolnokon él. József Attila-díjas.

Ayhan Gökhan (1986, Budapest) költő és újságíró. Budapesten él.

Acsai Roland (1975, Cegléd) költő, műfordító.

Fellinger Károly (1963, Pozsony) felvidéki magyar költő. Szlovákiában él.

Mika Gabriella (1976, Budapest) az ELTE könyvtár és szociológiai szakán végzett. Könyvtárosként dolgozik a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtárának Szociológiai Gyűjteményében. Budapesten él.

Gombás Katalin (1976, Budapest) végzettsége szerint szociológus-közgazdász, az utóbbi években elsősorban személyi edzőként dolgozik.

Sophie Marton (1987, Budapest) költő, gimnáziumi tanár. Polgári neve: Marton Réka Zsófia. Verseskötetei: Transzit-helyzet (2015), Brontë-paradigma (2022).

Bence Erika (1967, Bezdán) irodalomtörténész, egyetemi tanár az Újvidéki Egyetem Magyar Tanszékén.

Hörcher Eszter (1984, Budapest) kritikus, irodalomtörténész. A Holokauszt emlékmúzeum munkatársa. Tükröződések és kölcsönhatások címmel jelent kötet a Vár Ucca Műhely könyvsorozatban 2023-ben.

Mosonyi Kata (1949, Mosonmagyaróvár) kritikus, Pécsen él. A valóság nyelvi inkarnációi címmel jelent meg kötet a Vár Ucca Műhely könyvsorozatban 2025-ben.

Pávlicz Adrien (1984, Ajka) magyartanár, irodalomterapeuta. Egyetemi tanulmányai Szombathelyen, Veszprémben és Pécsen végezte. Budapesten dolgozik tanárként valamint a Hagyományok Házában dolgozik irodalomterapeutaként és könyvtárosként.

Szemes Péter (1979, Zalaegerszeg) kritikus és irodalomtörténész. Kaposváron él.

Sándor Zoltán 1973, Nagybecskerek) író, szerkesztő. Legutóbbi kötet Apátlanok címmel jelent 2023-ban, a Forum könyvkiadónál.

Simek Valéria (1953, Bakonycsérnye) költő, tanár. Szülőfalujában él.

Oláh András (1959, Hajdúnánás) költő, pedagógus. József Attila-díjas.

Kozma Vince (1990 Bicskén él, informatikusként dolgozik.

Bojtor Iván (1954, Szombathely) a Veszprém melletti Kádártán él.

Pálóczi Antal (1955, Lengyeltóti) verseket és novellákat ír, gitározik valamint énekel. A Kaposvári Mezőgazdasági Főiskolán állattenyésztő üzemmnökként végzett, Később Budapesten elvégezte az ELTE magyar szakát és újságíróként dolgozott. A paráznabillegető című verseskötete 2019-ben jelent meg a Garbo kiadónál. Jelenleg intézeti nevelőtanárként dolgozik.

Vucskó Vera (2000, Zalaegerszeg) tanár, a Panon Egyetemen diplomázott. Veszprémben él.

Szűcs Bertalan (1983, Kiskunmajsa) a Kiskunhalasi Református Kollégium Szilády Áron Gimnáziumában érettségizett. Kiskunhalason él, Kecelen dolgozik. Eddig két kötet: Különös azonosulások (AB Art Kiadó), Az averzió képisége (AB Art Kiadó) jelent meg.

Tolnai Ottó (1940-2025) Kossuth-díjas költő, szerkesztő.

Várady Tibor (1939, Nagybecskerek) vajdasági magyar származású jogtudós, egyetemi tanár, író. Az újvidéki Új Symposium folyóirat egyik alapító tagja és szerkesztője. A Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia rendes tagja. Budapesten és Újvidéken él.

Radics Viktória (1960, Zombor) író, műfordító. Zentán él. József Attila-díjas.

Helyesbítés

Múltkori számunk szerzői között **Bodrogi Csongor** keresztnevét hibásan közöltük. Elnézést kérünk a szerzőnktől!

A Vár Ucca Műhely Könyvek sorozat eddig megjelent kötetei

2002

Fábián László: A gond embere (1)
Széki Patka László: Amorgosz II-III.
(2)
Orcsik Roland: Rozsdamaró (3)

2003

Bodosi György: Don Domani (4)
Mészáros Ernő: A város peremétől az
akadémiáig (5)
Búzás Huba: Napranéző (6)

2004

Brassai Zoltán: Gárdonyi Géza (7)
Fenyvesi Ottó: Blues az óceán felett
(8)
Horváth Tibor: Búvópatakok (9)
Arany Zsuzsanna: Ördögtrillák (10)

2005

Sarusi Mihály: Túl-a-gulág (11)
Hordós Csaba: Szélzene (12)

2006

Nemere István: Születésnap novem-
berben (13)
Domján Gábor: Csalódott szereplők
(14)

2007

Bíró József: Self acting (15)
Ányos Pál: Higgy, remélj, szeress (16)

2008

Széki Patka László: 60 vers (17)
Fábián László: Az öröm embere (18)

2009

Ányos Pál: Édes Fiaim ...Figyelmez-
zetek! (19)
Sarusi Mihály: Hiábahaza (20)

2010

Virág Zoltán: Szülőföldek, határok,
dialógusok (21)
Széki Patka László: Átégett ég (22)

2011

Arany Zsuzsanna: Isten bálján (23)

2012

Fenyvesi Ottó: Tele van a memória
(24)
Botár Attila: A helyzet izotópjai (25)

2013

Kulcsár Ágnes (képzőm-i albuma)
(26)
Tungli M Klára: Észrevétlen és alig
(27)
Janus Desertus: Fabulae de Urso mai-
ore (Pusztay János) (28)
Réthy István: Bojtorján és Fuszulyka
(29)
Sebő József: Dicshalom (30)

2014

Géczi János: Szélbe burkolt város (31)
Sarusi Mihály: Szentföldön (A Vaga-
bundkorzó VII.) (32)
Botár Attila: Időfoltok (33)
Fenyvesi Ottó: Dryfujaca szezeline
Géczi János: Pozlupane plakaty (len-
gyel nyelvű) (34) és (35)
Fenyvesi Ottó: A szabadság foglyai
(36)

2015

Tungli M. Klára: Tornyak fölött a szó...
(37)
Tömöry Péter: Bodóné lányai (38)
Debreczeny György-Nyírfalvi Károly:
Két hang, tíz ujj (39)
Faludi Ádám: Betépett oldalak (40)
Brassai Zoltán: Megérkezni és itt ma-
radni (41)

2016

Botár Attila: Kötődések (Ave Regina)
(42)
Arany Zsuzsanna: Desiré Kalandjai (43)

2017

- Praznovszky Mihály: Írók és kultuszok (44)
Péntek Imre: Vizuális kalandozások (45)
Tungli M. Klára: Nadi és Lara (46)
Kántás Balázs: Áthangolás (47)

2018

- László Zsolt: Hajnal a mélyben (48)
Virág Zoltán: Próbára tett emlékezet (49)
Sándor Zoltán: A gonosz átváltozása (50)

2019

- Bokányi Péter: Álom, emlék, hullámvérés (51)
Faludi Ádám: Nincskereső (52)
Búzás Huba: Félrevert harangjaim (53)
Kántás Balázs: Poetica humanistica hungarica (postmoderna?) (54)
Botár Attila: Mire készültek csillagok? (55)
Kántás Balázs: Európa(i) Rádió(s) (56)

2020

- Péntek Imre: Megviselt papírmúzeum (57)
Virág Zoltán: Nyelvi mozaikok és kulturális rezonanciák (58)
Bakonyi István: Írók, költők nyomában (59)
Tungli M. Klára: Tüzes jégvirág (60)
Botár Attila: Űszómester néhány szonra (61)
Fenyvesi Ottó: 66 (62)

2021

- Csányi Erzsébet: Vajdasági Diptichon (63)
Búzás Huba: Évszázadok feje fölött (64)
Éltető Erzsébet: Szív/Rag/tapasz (65)
Gál Csaba: Ellenszer (66)

2022

- Péntek Imre: Elpergő évek (67)
L. Móger Tímea: Sajátfalu (68)
Fenyvesi Ottó: Mély vizek, magas hegyek (69)
Pollágh Péter: Régi voltam (70)

2023

- Somogyi Csaba: Variációk egy naprendszerre (71)
Pusztay János: ... és mégis és újra tündököl a templom (72)
Hörcher Eszter: Tükröződések és kölcsönhatások (73)
Szeles Judit: Libegő (74)
Korinek Janka: Szélkerék (75)
Varga Richárd: Súlyok repüléshez (76)

2024

- Debreczeny György: Akarom mondani (77)
Hegyi Zoltán: Garázsmenet (78)
Botár Attila–Csontos Katalin: Holdban dobszó (79)
Kántás Balázs: Kitérni nincs mód (80)
Kilián László: Niomé III. – Az idő mítosza (81)

2025

- Fenyvesi Ottó: Mély vizek, magas hegyek, 2. kiadás (69)
Mosonyi Kata: A valóság nyelvi inkarnációi (82)
Péntek Imre: Viaszrózsák egy szerelemre (83)

A Vár Ucca Műhely számait a következő üzletekben biztosan meg tudja vásárolni

Relay Café 1446 Aréna – **1148 Budapest**, Hungária körút 48.
Inmedio 2410 Óbuda Auchan – **1033 Budapest**, Szentendrei út 115.
Inmedio 2401 Bp Campona – **1223 Budapest**, Nagytétényi út 37-47.
Inmedio 2417 Bp Pólus Center – **1152 Budapest**, Szentmihályi út 131.
Inmedio 2103 Soroksár Auchan – **1239 Budapest**, Auchan Soroksár, Bevásárló utca
Inmedio 2441 Budaörs Tesco – **2040 Budaörs**, Kinizsi út 1.
Inmedio 2102 Budaörs Auchan – **2040 Budaörs**, Auchan, Sport utca 2.
Inmedio 2104 Törökbálint Auchan – **2045 Törökbálint**, Torbágy utca 1. B/420
Inmedio 2135 Budakalász Auchan – **2011 Budakalász**, Omszk Park 1.
Relay 1113 Érd Stop Shop – **2030 Érd**, Budai út 13.
Inmedio 2126 Solymár Auchan – **2083 Solymár**, Szent Flórián utca 2.
Inmedio 2101 Fót Auchan – **2151 Fót**, Fehérkő út 1.
Inmedio 2847 Dunakeszi -Fót Té – **2120 Dunakeszi**, Fóti út 120.
Inmedio 2150 Maglód Auchan – **2234 Maglód**, Eszterházy János utca 1.
Inmedio 2105 Sz.miklós Auchan – **2310 Szigetszentmiklós**, M0, Háros utca 120.
Relay 1101 Tatabánya MÁV – **2800 Tatabánya**, Győri út 1.
Inmedio 2506 Komárom Igmándi u – **2900 Komárom**, Igmándi út 11.
Inmedio 2112 Salgótarján – **3100 Salgótarján**, Erzsébet tér 5.
Inmedio 2305 Mezőkövesd – **3400 Mezőkövesd**, Mátyás király út 101.
Inmedio 2303 Miskolc Auchan ex – **3500 Miskolc**, Pesti út 9.
Inmedio 2327 Miskolc Auchan – **3527 Miskolc**, József Attila utca 87.
Inmedio 2707 Debrecen Malom... – **4027 Debrecen**, Füredi út 27.
Inmedio 2702 Debrecen Auchan – **4031 Debrecen**, Kishatár utca 7.
Inmedio 2715 Debrecen Tesco – **4031 Debrecen**, Kishegyesi út 1-11.
Inmedio 2706 Fehérgyarmat – **4900 Fehérgyarmat**, Kossuth tér 3-5.
Relay 1702 Szolnok MÁV – **5000 Szolnok**, Vasútállomás, Jubileum tér
Inmedio 2809 Szolnok Auchan – **5000 Szolnok**, Szandaszőlős, Felső Szandai rét
Inmedio 2920 Szolnok Volán Üzlet – **5000 Szolnok**, Ady Endre út 15.
Inmedio 2805 Orosháza Vásárcsarnok – **5900 Orosháza**, Könd utca 47-49.
Inmedio 2830 Orosháza Tesco – **5900 Orosháza**, Vásárhelyi út 23/a.
Inmedio 2220 Kecskemét Auchan – **6000 Kecskemét**, Dunaföldvári út 2.
Inmedio 2209 Csongrád Fő u – **6640 Csongrád**, Fő utca 2-4.
Inmedio 2202 Szeged Auchan – **6722 Szeged**, Zápor utca 4.
Inmedio 2508 Bonyhád – **7150 Bonyhád**, Szabadság tér 12.
Inmedio 2902 Kaposvár Pláza – **7400 Kaposvár**, Kaposvár Plaza, Berzsényi utca
Inmedio 2504 Pécs Árkád – **7622 Pécs**, Árkád, Bajcsy-Zsilinszky utca
Inmedio 2109 Szfvár Auchan – **8000 Székesfehérvár**, Holland fasor 2.
Inmedio 2002 Pápa Kossuth u. 3 – **8500 Pápa**, Kossuth Lajos utca 30.
Inmedio 2915 Nagykanizsa TESCO – **8800 Nagykanizsa**, Tesco, Boszorkány utca 2.
Inmedio 2613 Győr Vásárcsarnok – **9001 Győr**, Herman Ottó utca 25.
Inmedio 2632 Győr Árkád – **9001 Győr**, Árkád, Budai út 1.
Inmedio 2602 Sopron – **9400 Sopron**, Széchenyi tér 13.
Inmedio 2608 Szombathely Szűrcs – **9700 Szombathely**, Szűrcsapó utca 4.
Inmedio 2612 Kőszeg Városház u – **9730 Kőszeg**, Városház utca 5.

Keresse lapunkat a Relay vagy az Inmedio üzleteiben!

valamint kapható az Írók boltjában (Budapest, Andrássy út 45.)
és Veszprémben a Művészetek Házában.

